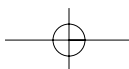
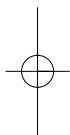
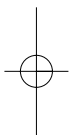
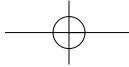

hrvatska u 21. stoljeću
strategija kulturnog razvitka*

biblioteka

kulturni razvitak
velika edicija

knjiga 3

strategija kulturnog razvitka

voditelj projekta **prof. dr. sc. Vjeran Katunarić**

urednici **dr. sc. Biserka Cvjetičanin** i **prof. dr. sc. Vjeran Katunarić**

urednik biblioteke **Boris Jurinić**

nakladnik **Ministarstvo kulture**

za nakladnika **dr. sc. Antun Vujić**

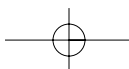
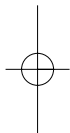
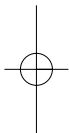
prijevod **Vesna Racković**

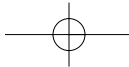
lektura **Nada Kresojević-Glas**

dizajn i prijelom **Igor Stanišjević**

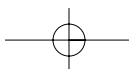
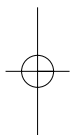
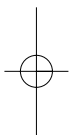
tisak **Tiskara Križevci**

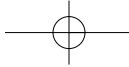
zagreb, 2003.

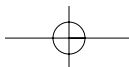
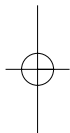
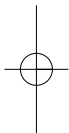

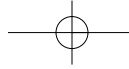
hrvatska u 21. stoljeću
strategija kulturnog razvitka*
dokument

Rad na Strategiji kulturnog razvitka u sklopu projekta HRVATSKA U 21. STOLJEĆU započeo je sredinom 2000. godine. Kao podloga Konferenciji o strategiji kulturnog razvitka (Trakošćan, 16.-17. ožujka 2001.), u izdanju Ministarstva kulture u ožujku 2001. objavljena je publikacija *Strategija kulturnog razvitka. Nacrt* (Biblioteka Kulturni razvitak, knj. 1, Zagreb, 2001., 155 str.). Izmijenjen i dopunjen tekst Strategije kulturnog razvitka pod naslovom *Hrvatska u 21. stoljeću. Kultura* objavljen je u izdanju Ureda za strategiju Republike Hrvatske prosinca 2001. godine kao dokument koji je prihvatila Vlada Republike Hrvatske i Hrvatski sabor siječnja 2002. godine. *Strategija kulturnog razvitka. Dokument* (Ministarstvo kulture, Biblioteka Kulturni razvitak Đ Velika edicija, knj. 3, Zagreb, 2003., 196 str.) sadrži tekst dokumenta objavljenog u izdanju Ureda za strategiju Republike Hrvatske i iscrpan sažetak na engleskom jeziku.

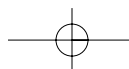
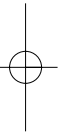
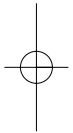

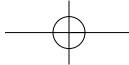

suradnici

Jadran Antolović, mr. sc., Ministarstvo kulture
Naima Balić, mr. sc., Ministarstvo kulture
Joško Belamarić, mr. sc., Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture
Senka Bosner, mr. sc., Državni zavod za statistiku
Grozdana Cvitan, književnica, časopis "Zarez"
Biserka Cvjetičanin, dr. sc., Ministarstvo kulture; Institut za međunarodne odnose
Branko Čegec, Ministarstvo kulture
Sanjin Dragojević, mr. sc., Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Daniela Angelina Jelinčić, mr. sc., Institut za međunarodne odnose
Ivo Josipović, prof. dr. sc., Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Hrvatsko društvo skladatelja
Boris Jurinić, Zavod za kulturu Ministarstva kulture
Vjeran Katunarić, prof. dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Josip Kolanović, dr. sc., Hrvatski državni arhiv
Nada Duić Kowalsky, mr. sc., Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture
Erika Krpan, Koncertna direkcija Zagreb
Mato Kukuljica, dr. sc., Hrvatski državni arhiv - Hrvatska kinoteka
Dubravko Majnarić, Koncertna dvorana "Vatroslav Lisinski"
Zvonko Maković, prof. dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Branko Maleš, književnik
Ivančica Markovčić, mr. sc., Ministarstvo kulture
Zrinjka Peruško Čulek, doc. dr. sc., Institut za međunarodne odnose; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Pavle Schramadej, mr. sc., Institut za međunarodne odnose
Boris Senker, prof. dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Josip Stipanov, dr. sc., Nacionalna i sveučilišna knjižnica
Manda Svirac, dr. sc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Olinka Vištica, Motovun film festival
Nada Švob Đokić, dr. sc., Institut za međunarodne odnose
Vera Turković, doc. dr. sc., Akademija likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu
Višnja Zgaga, Muzejski dokumentacijski centar
Blaž Žilić, Ministarstvo kulture
Mirna Willer, dr. sc., Nacionalna i sveučilišna knjižnice - Hrvatski zavod za knjižničarstvo

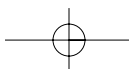
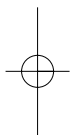
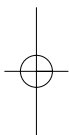

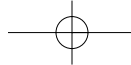

sadržaj

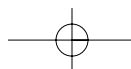
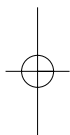
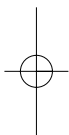

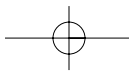
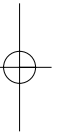
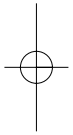
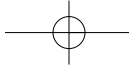
od kulturne promjene do kulturne strategije (dr. sc. Antun Vujić)	9
kulturno održivi razvitak (prof. dr. sc. Vjeran Katunarić)	15
pristup	18
kultura: sredstvo i cilj	19
međunarodni kontekst	29
hrvatski kontekst i pretpostavke kulturnog razvitka	32
opći ciljevi i zadaci kulturnog razvitka	39
kontekst, ciljevi i zadaci	40
kulturalna politika	41
legislativa	45
financiranje	47
decentralizacija	52
participacija	55
umjetničko obrazovanje	58
zapošljavanje	60
privatizacija	64
umjetnost i kulturne industrije	67
knjiga i nakladništvo	69
likovna umjetnost	71
glazba i diskografija	74
scenska umjetnost	77
kinematografija	81
mediji	84
kulturalna baština	89
spomenička baština	90
arhivi	95
knjižnice	98
muzeji	101
tradicijaska kultura	104

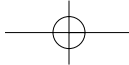

kulturni odnosi	107
kulturni odnosi većine i manjina	109
međunarodna kulturna suradnja	112
suradnja kulture s drugim sektorima razvitka	117
kulturni turizam	117
nove komunikacijske tehnologije u kulturi	119
istraživanje i razvoj	125
kulturni menadžment	127
sociokulturni kapital	129
zaključak	134
cilj i instrumenti promjena: neupitni <i>što</i> , upitni <i>kako</i>	135
shematski prikaz ciljeva i stupnjevitosti instrumenata kulturnog razvitka	138
formalna rekapitulacija ciljeva i instrumenata kulturnog razvitka	142
prednosti i nedostaci vizije kulturnog razvitka	146
sažetak	148
glosarij	149
dokumenti	151
literatura	153
*summary	156
cultural change and cultural strategy	157
context, goals and tasks of cultural development	164
cultural policy	165
arts and cultural industries	169
cultural heritage	174
cultural relations	178
inter-sector fields of cultural development	180
systematization of strategic goals and instruments	184
outline of objectives and gradation of cultural development instruments	187
overview of the goals and instruments of cultural development	191

od kulturne promjene do kulturne strategije

Velike političke, državne i društvene promjene prošla je Hrvatska u 90-ima i one su imale snažan utjecaj i na kulturne promjene, kao što su kulturna shvaćanja, stavovi i očitovanja i sami značajno oblikovali opću društvenu svijest - potvrđujući ili tražeći nove, ne samo kulturne vrijednosti nego i političke promjene.

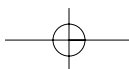
Hrvatska kultura, kultura u Hrvatskoj, nije nipošto sinonim etniciteta, sredine, vjere ili nacije; ona ima i različite regionalne, ne samo dijalektalne, nego i kulturološke, i etničke, i internacionalne komunikacijske, multikulturalne temelje. Različitosti ne potiru jedinstvo kulturnog identiteta nego ga umnažaju.

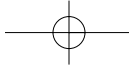
Unutar jugoslavenske višenacionalne države, obilježene jakim i jedinstvenim ideološkim i političkim zahtjevima, ali i unutar komunikacijski (osobito jezično) šire sredine, koja je omogućavala ne samo kulturne posebnosti i suprotstavljanja, nego i prožimanja, hrvatska kultura ima veoma značajno mjesto, često ističući svoj “zapadnjački” karakter. Valja istaknuti, također, da ni u cijelom tom razdoblju, ponekad liberalnijem, ali često i naglašeno represivnom i totalitarnom, kultura nije bila samo transmisija partijske ideološke ili političke volje nego i donekle izdvojen prostor stvaralaštva, pa i kritičkog odnosa prema društvu.

Kad su u pitanju estetske orijentacije, već od 50-ih kultura se oslobađa takvog političkog nadzora, a neke umjetničke djelatnosti (likovno ili glazbeno stvaralaštvo npr.) slijede, a ponekad i prednjače u suodnošenju i sa svjetskim avangardnim usmjerenjima. Osobito od kasnih 60-ih u hrvatskoj kulturi se izražavaju i eksplicitniji politički i nacionalni zahtjevi koji, počevši od “jezičnog pitanja”, u jednoj varijanti, neposredno oblikuju i širi politički nacionalni pokret koji kulminira 1971. i u kojem i pojedine središnje nacionalne kulturne institucije postaju nosioci oblikovanja političke volje.

U kratkom posljednjem desetgodišnjem razdoblju kultura u Hrvatskoj djelovala je, dakle, u dva opozitna državna i društvena oblika koja su se mijenjala ratom: od jugoslavenskog (multinacionalnog), jednostranačkog, do hrvatskog (nacionalnog), višestranačkog u 90-im, te unutar njega, po okončanju rata, do novog pluralizma Hrvatske 2000. U tom razdoblju izmijenjeni su kako formalni i stvarni prostorni okviri hrvatske kulture, tako i njezini unutrašnji politički i vrijednosni odnosi.

Politički program promjena 2000. u kulturi je, barem konceptualno, bitno izmijenio reducirano utilitarna shvaćanja o poželjnim odnosima kulture i društva: on je polazio od ideje da samo slobodan, nazavisan odnos kulturnih djelatnosti i umjetnosti (također

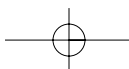
znanosti i obrazovanja) spram društva i države, odnos lišen političkih i ideoloških zahtjeva, omogućuje razvitak njihovih autonomnih vrijednosti, a samo takvim nekrivotvorenim vrijednostima kultura i umjetnost istinski doprinose ukupnom razvitku.

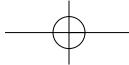
Ako je samo jedna promjena jasno vidljiva u sadašnjim kulturnim odnosima u Hrvatskoj, onda je zasigurno to ona koja se može nazvati - *oslobađanje kulture, oslobađanje umjetnosti* - svojevrsna kvantitativna (mjerljiva) i kvalitativna (nemjerljiva) akceleracija - knjige, filma, kazališta, likovnih i glazbenih događanja, kao i oslobađanje struke, stručne i znanstvene, kulturne, pa i medijske produkcije (i kritike) od svakog javnog oblika političke prinude, napose one državne. To oslobađanje, međutim, nije samo spontano, nego i poticano. Dapače, čini se da je važan kvantitativni aspekt toga oslobađanja u vezi i s velikim iskorakom u državnim financijskim potporama brojnim kulturnim programima, koje su u razdoblju od 2000. rastle za gotovo 50%.

Te su promjene vidljive ne samo u tipu i količini novih programa, od kulturnih industrija (obnova i jačanje izdavaštva, novi film i filmske vrste, intenziviranje ulaganja u programe gradnje kulturne infrastrukture i obnove kulturne baštine i dr.) ili naglog bujanja novih umjetničkih organizacija (u registrima Ministarstva kulture preko 100), novih festivala i festivalskih senzibiliteta glazbeno-scenskih umjetnosti ili novoosvojenih alternativnih prostora u gradovima i kulture mladih, povrata (pa i ekstravagantnog) na kulturnu scenu unutrašnjih ili vanjskih, dobrovoljnih ili prisilnih emigranata, nego i u samim kulturnim orijentacijama ili estetikama.

Kako, dakle, pri punom poštivanju onoga što jednom riječju možemo nazvati orijentacijom prema *autonomnosti kulture* govoriti o kulturnoj politici u kontekstu strategije kulturnog razvitka? To je pitanje koje, na jednoj strani, stavlja metodologiju izrade kulturne strategije u osobit položaj u kojem sama zaštita i afirmacija stvaralaštva postaju vrijednosti značajnije od propisivanja smjera i rješenja za kulturno stvaralaštvo. Nasuprot non-interventnosti u tom smjeru, strategiju je prvenstveno moguće postaviti smjerom planiranja u ambijentu afirmacije stručnog i javnog odlučivanja.

Opća rasprava o strategiji kulturnog razvitka koja je obuhvatila stotine kulturnih djelatnika u Trakošćanu i oko njega, ponudivši najprije knjigu *Hrvatska u 21. stoljeću. Strategija kulturnog razvitka. Nacr*t (Zagreb, 2001.), kao i još dvije knjige i jedna Bilježnica koje su joj prethodile, uključujući i polemike koje su izazvale, bez sumnje široko uokviruju zahtjev "demokratske i stručne javne rasprave o kulturi".

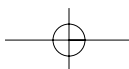

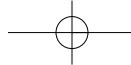
Političke promjene, dakako, najprije traže politička objašnjenja. Ako se kulturna slika Hrvatske ocjenjivala kao konzervativna, nacionalno zatvorena, trebalo ju je izmijeniti prema modernoj i europskoj; ako su se zapostavljale alternativna kultura i kultura mladih, trebalo ih je prepoznati i potaknuti; ako se odlučivanje u kulturi držalo nejavnim i netransparentnim, trebalo ga je učiniti javnim i transparentnim; ako kultura nije imala dovoljno sredstava za programske djelatnosti, zaštitu kulturne baštine, obnovu kulturne infrastrukture i dr., trebalo je namaknuti dodatna sredstva...

Mnogo toga zaista je moguće postići samom političkom voljom i mnogo toga zaista je učinjeno u prvim mjesecima rada novog Ministarstva kulture: prvi put naglo su se probile nove kulturne aktivnosti, grupe, pojedinci, festivali koji su označavali nove kulturne senzibilitete; otvoreni su novi odjeli za kulturni razvitak i kulturu mladih; prvi put su se sve odluke javno objavljivale na, također prvi put, otvorenim web stranicama Ministarstva ili u povremenom glasilu *Kulturni razvitak*, koji također izlazi prvi put; po prvi put su sredstva za kulturu prerasla 1% državnog proračuna, a ona namijenjena programskim djelatnostima koja obuhvaćaju gotovo 2/3 proračuna samog Ministarstva porasla su za 48%. Napokon, u vremenu restrikcija proračunskih sredstava za upravu i javne službe, podatak da ta sredstva nisu padala u kulturi, da u kulturi, nasuprot uvriježenim tendencijama odnosa zaposlenosti u takvim razdobljima, nije izgubljeno niti jedno radno mjesto..., sve to govori ne samo o pozitivnim intencijama, nego i o nadilaženju ranijih obzora shvaćanja kulture kao puke potrošnje, gdje restrikcije potrošnje najprije pogađaju kulturu.

Sve takve i slične iskorake bilo je moguće osigurati novom političkom voljom. Ali sve, ili barem najvažnije, strukturalne iskorake nove kulturne politike bilo je potrebno osigurati od političke volje, ako ona donosi arbitrarnost, nekompetentnost, povlašćivanja ili podvlašćivanja. Ako se vrednovanje u kulturi ocjenjivalo stranačkim, to ne znači da promjenom vlasti jedne stranke ono treba biti pod pritiskom vlasti druge stranke; ako se povlašćivalo jedne to ne znači da nakon političke promjene treba povlašćivati druge... Rješavanje takvih i sličnih pitanja čini sam sadržaj strukturalnih reformi koje idu u dva smjera: prema autonomnosti odlučivanja u kulturi i prema autonomnosti financiranja kulture.

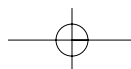
Opća politika Vlade prema decentralizaciji odlučivanja već je prethodno prenijela niz ovlasti tijela središnje uprave na lokalnu samoupravu. Ona se izrazila i u kulturi npr. uki-

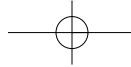

danjem ovlasti ministra pri imenovanju pojedinih ravnatelja, davanja suglasnosti na pojedine programske i druge elemente rada kulturnih ustanova i sl. Međutim, pitanje decentralizacije kulture čini se manje važnim demokratskim pitanjem od pitanja njene demonopolizacije, tj. dok decentralizacija odlučivanja još ne znači i demonopolizaciju odlučivanja, sama demonopolizacija ujedno je i decentralizacija: demonopolizacija odlučivanja čini se ključnim pitanjem upravljanja u kulturi i ona obuhvaća ne samo potrebu demonopolizacije države u korist struke, nego i demonopolizaciju unutar same struke. *Zakon o kulturnim vijećima* koji je donesen u Saboru 2001. te koji predviđa suodlučivanje u kulturi, tako da odluke kulturne politike donose predstavnici raznih kulturnih struktura za pojedina područja kulture, vjerojatno je do sada najveći iskorak u smjeru razvitka autonomnosti kulture, jačanja ovlasti i odgovornosti samih kulturnih djelatnika te razvijanja društvenih sposobnosti prema funkcijama upravljanja u kulturi. Ingerencije kulturnih vijeća koje se odnose ne samo na razdiobu proračunskih sredstava prema kulturnim korisnicima nego i na određivanje kulturnih preferencija, dakle idu cijelim poljem ranijih ovlasti uprave, za pretpostaviti je, u kombinaciji s transparentnošću odlučivanja pred licem javnosti, otvaraju povijesno nove odnose kulture i države u korist one nezavisnosti kulture koja nije lišena društvenih odgovornosti, ali je oslobođena onih stega koje falsificiraju njene vrijednosti od političke podčinjenosti do klijentelističke ovisnosti.

Druga, jednako važna podloga autonomnosti kulture oslobađa se putem *nove porezne politike* koja ima za cilj otvaranje novih izvora financiranja, takvih koja vezuju gospodarske i kulturne interese. Neposredno, priznaju se posebne porezne olakšice onima koji se odluče ulagati u kulturu i poticati stvaralaštvo umjetnika ili umjetničkih organizacija. Ostvarene olakšice u smislu oslobađanja od poreza na dodanu vrijednost, najprije stranih donacija, a zatim i samostalnih umjetnika i umjetničkih organizacija, pa i usluga prikazivanja filmova, neosporno se pozitivno prepoznaju već pukim pokazateljem naglog porasta registriranih kulturnih udruga i umjetničkih organizacija. Uz to, proširena je i prilagođena suvremenim trendovima i tehnologijama usko definirana pogodnost oslobađanja od poreza knjiga tiskanih na klasičnim materijalima i na ostale, moderne nositelje teksta (CD-ROM, video i audio kasete i diskete). Novi samonikli asortiman kulturnog stvaralaštva tek ćemo moći pratiti s obzirom na paralelnost njegova nastanka sa samom izradom ove strategije. Također, posljedice novog poreznog zakonodavstva, koje sva

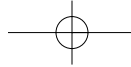

darivanja u kulturi “fizičkih i pravnih osoba” posve oslobađa poreza na dobit i poreza na dohodak, tek trebaju biti izmjerene. Ono što je sigurno jest da su ovi zakoni ne samo na tragu najpovoljnijeg europskog zakonodavstva za kulturu, nego i više od toga, te da je Ministarstvo, nakon što su porezne olakšice stupile na snagu, već zabilježilo prva veća ulaganja nekih od vodećih tvrtki koje djeluju u Hrvatskoj, od donacija velikim kulturnim manifestacijama do otvaranja stipendija za umjetničku izobrazbu.

Akcija “Bijeli kvadrat kulture”, koju nakon zastoja treba nastaviti, morala bi otvoriti kompleks financiranja, informiranja, stvaranja mješovitih fondova za ulaganja, kao i povoljnog kreditiranja kulturnih djelatnosti. Također, za sada još u praksi nedjelotvorno riješeno, ali zakonom definirano pitanje naknade, tzv. spomeničke rente, prema izglednom zalaganju Ministarstva kulture, treba riješiti u korist lokalne samouprave, jačajući time i veze gospodarstva, osobito turizma i kulture, ali osiguravajući također i svojevrsno samofinanciranje očuvanja bogatog hrvatskog spomeničkog fonda.

Otvoreni reformski procesi u načinu i sadržaju odlučivanja te financiranju i materijalnom položaju kulture svakako, kako smo rekli, stižu i prestižu i neke stranice ove strategije kulturnog razvitka. Hrvatska u globalnim promjenama kako samog položaja kulture, tako i kulturnih vrednovanja i orijentacija, makar i kroz žustre polemike koje pojašnjavaju označitelje uporišta vlastitog kulturnog identiteta, vjerujemo, iznalazi nove putove unutar općih globalizacijskih prožimanja i potrebe očuvanja vlastitih kulturnih interesa. Ministarstvo kulture, dakle, uza sva kulturna vijeća i nove porezne zakone, mora prihvatiti odgovornost rješavanja nekih ključnih kulturnih potreba, nuditi i poticati rješenja ne samo u zakonodavnoj praksi nego i u samim prioritetima kulturne izgradnje koji trebaju biti javno i stručno pretresani, odbačeni ili podržani, te u potonjem slučaju realizirani uza svu raspoloživu logistiku koju naposljetku najviše ima samo Ministarstvo ili sama Vlada.

Nezahvalno je izdvajati neke (i samo neke) prioritete kulturnog razvitka. To napokon mnogo cjelovitije prezentira sama knjiga *Strategija kulturnog razvitka* u posebnim poglavljima po pojedinim područjima, iako ni tamo nisu iscrpljene liste konkretno ostvarenih ili zamišljenih projekata. Također, na stranicama časopisa *Kulturni razvitak* u više su navrata navođeni konkretni prioriteti kulturnog razvitka, od normativnih do neposredno radnih i fizičkih. Neki su prioriteti naslijeđeni i realizirani, neki postavljeni i već ostvareni, neki samo postavljeni i još otvoreni, a neki nisu još ni otvoreni jer su bremeniti

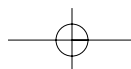

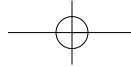
dilemama. Takva je stvarnost uprave, naime, da osigurava i kontinuitet i poželjnu promjenu, te da se ni poželjna promjena ne ostvaruje laboratorijski, u umjetnom prostoru, nego je za nju potrebno više od puke želje.

Naposljetku, ali prije svega, stoji *ljudski faktor*. Kulturna samosvijest, ali napose kulturna edukacija, menagement, kulturna komunikacija i interdisciplinarnost, intenzivna međunarodna suradnja i razmjena, stoje među naslovima započete ali još nedovoljno ispisane knjige. Nju dakako ne piše samo Ministarstvo nego društvo, strukovne i interesne kulturne udruge, pojedinci i umjetničke i kulturne organizacije, knjižnice, muzeji, galerije, arhivi, umjetničke akademije, školske i visokoškolske ustanove... Hrvatska kultura jest u Europi i svijetu, i svijet i Europa jesu u hrvatskoj kulturi. To jest cilj, ali to se i događa, tako da jest. Hrvatska jest domaćin ministarskih i drugih najznačajnijih kulturnih konferencija i susreta, kulturna i političko-kulturna elita prisutna je i u vrhu međunarodnih organizacija i stručnih timova, hrvatski umjetnici nastupaju i hrvatska umjestnost se izlaže u svijetu, bojim se i mnogo ispred proizvođa hrvatskog gospodarstva, kao što i hrvatska kulturna baština donosi više gospodarstvu nego što je to moguće iskazati u statistikama proizvodnje roba i pružanja usluga. Ljudi čine i kulturni identitet i kulturni totalitet.

Ne vjerujem, niti sam sam sklon idejama kakvih još ima, ali nadam se manje nego prije, naime, da ljude treba mijenjati, organizirati i voditi ih prema jednom određenom, višem zamišljenom cilju. Ali ono što zaista možemo to je otvaranje prostora za stvaralaštvo i razvitak. U ovoj kulturnoj politici mi to vidimo ponajprije u jačanju svih oblika autonomnosti kulture, čemu prilagođavamo i zorne instrumente kulturne politike.

dr. sc. Antun Vujić
ministar kulture

kulturno održivi razvitak

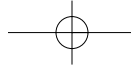
Nacrt strategije kulturnog razvitka plod je rada skupine stručnjaka koja je prije nekoliko godina, u gotovo istom sastavu, izradila izvještaj o kulturnoj politici Republike Hrvatske. Tim stručnjaka ne predstavlja interese i ideje različitih struka u kulturi, premda su se neki njegovi članovi pri izradi svojih dionica konzultirali s kolegama u struci. Tek će javna rasprava o Strategiji kulturnog razvitka donijeti više glasova struke, kao i tekuće kulturne politike, te tako pridonijeti izradi pouzdanije strategije.

Pokušali smo uskladiti dva temeljna strategijska interesa. Prvi je održavanje i razvitak postojećih djelatnosti i potreba u kulturnom sektoru, uključujući i neka veća ulaganja, a drugi međusektorska suradnja i razvoj. Taj je interes u nas nov i u duhu je suvremenog razvitka u zapadnim zemljama. No hrvatsku inačicu takva razvitka tek treba izgraditi kako bi se odgovorilo na pitanje: Što je zajedničko kulturnom i drugim oblicima razvitka u Hrvatskoj?

Zato baratamo užim i širim značenjem kulture. Prvo nazivamo “kultura-cilj”, a drugo “kultura-sredstvo”. Shvatili smo ih, kao i kulturu općenito, kao dinamična i razvojna značenja i nastojali ih međusobno povezati. Strogo odvajanje kulture zbog kulture, na jednoj, i kulture radi ekonomskih i političkih ciljeva, na drugoj strani, vodi u slijepu ulicu. Valjalo bi na više mjesta izbrisati granicu između elitne, tradicijske i masovne kulture te načiniti prohodne puteve od umjetničkih djela, ponajprije domaće proizvodnje, te najvrednijih oblika tradicijske pučke kulture, do najšire publike. Tako bi jednom moglo nastati novo pravilo od onog što je danas još iznimka, naime da masovna proizvodnja i popularnost djela nemaju tek komercijalan značaj (Eagleton, 2000: 52) i da se zarada od sve većeg zanimanja za kvalitetne proizvode kulture reinvestira u kulturni razvitak.

Pri postizanju toga cilja prvorazrednu ulogu ima umjetničko i kulturno obrazovanje u školama i medijima. Također valja iznaći mnogo drugih načina, didaktičnih i zabavnih u isti mah, da se kvalitetna djela učine zanimljivima i dostupnima što većem broju ljudi.

No, cilj kulturnog razvitka nije tek podizanje potrošačkog ukusa stanovnika, nego i drugih potreba i vrijednosti, konačno kvaliteta cjelokupne sredine, svega što stvara dojam o Hrvatskoj iznutra i izvana. Da bismo je mogli ponuditi drugima, “od turista do kapitalista”, sliku o sebi moramo graditi kao iskren odraz vlastita bića. Kulturu ne bi valjalo predstavljati jedino kroz koncerte i izložbe, posjete muzejima, prodaju suvenira ili razgledavanja starih dijelova grada. Kultura se predstavlja i izgledom sredine koja privlači prijatelje i partnere, a otjeruje špekulante.

Razvojni pomak i promjena nisu, dakako, interes i obveza jedino kulturnog, nego i drugih sektora. U radu na cjelokupnoj strategiji razvitka treba naći dodirne točke među različitim stratezijskim zamislima o razvitku Hrvatske pa se zalažemo za konvergenciju prema zajedničkom cilju koji je istaknut u nacrtima strategija nekih drugih sektora (zaštita okoliša, turizam). To je “održivi razvitak”.

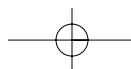
Održivi razvitak u kulturnom smislu razumijemo kao *razvitak ljudskih interesa i djelovanja koji sve manje opterećuju fond prirodnih rezervi zemlje i postojeće kapacitete infrastrukture i naseljenog prostora, a istodobno potiču užitak u (starim i novostvorenim, materijalnim i nematerijalnim) vrijednostima koje putem umjetnosti, znanosti, obrazovanja te kulturnih igara i običaja stimuliraju privlačnost među ljudima.*

Takva se definicija možda čini neobičnom. Možda će se njezin smisao bolje razumjeti pođemo li, obratno, od definicije “neodrživog razvitka”, čije ćemo elemente lako prepoznati u današnjem razvitku u Hrvatskoj, ali i u globalnim razmjerima.

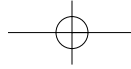
Takav razvitak sve više opterećuje prirodni okoliš i postojeće kapacitete infrastrukture i naseljenog prostora, kod razmjerno malobrojnih (boljestojeći društveni slojevi) potiče užitak u novoprodučenim ili starim vrijednostima, a istodobno putem sustava natjecanja na nejednakoj osnovi za ekonomske i druge resurse povećava suparništvo, sukobe i općenito odbojnost među ljudima, kako pojedincima tako i malim i većim skupinama.

Naravno, opća definicija kulturno održivog razvitka tek je prvi korak prema razradi vizije održivog razvitka u pojedinim područjima kulture i pojedinim dijelovima Hrvatske. Neki primjeri, istaknuti u pojedinim dionicama ovoga nacrtu, mogu otvoriti put prema koncipiranju konkretnijih oblika održivoga razvitka:

- Racionalnije je ulagati u prilično velik a neiskorišten stambeni prostor u starim dijelovima hrvatskih gradova negoli planirati ili već graditi nove stambene prostore.
- Zainteresirati domaće i strane posjetitelje za lokalni život kako putem predstavljanja tradicijskih kulturnih običaja tako i razgovorom i druženjem s domaćinima da bi se upoznale i lošije strane njihova života: način da se razumije autentična sredina i možda potaknu ideje i inicijative za pomoć i ulaganja, a dovoljna je katkada i riječ potpore.
- Promišljeno povezivati kulturno profesionalno, amatersko i alternativno djelovanje: prvo osigurava kvalitetniju kreaciju, drugo široku participaciju, a treće neobičnu interpretaciju i izbor mjesta što privlači pozornost većeg broja ljudi.

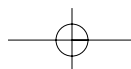

- Stručnjaci bi laicima trebali prenositi smisao vrijednosti umjetničkih djela i znanstvenih spoznaja na jednostavan, što neposredniji i zanimljiviji način, kako bi se pobudilo zanimanje za visoku kulturu i stvorio dojam da to nisu vrijednosti namijenjene tek odabranima nego čitavoj sredini.
- Povratiti dostojanstvo i vrijednost ljudskom radu i komunikaciji dokazivanjem da su specijalistička znanja i novi izumi dodane vrijednosti namijenjene povećavanju vrijednosti proizvoda koje ljudi proizvode ili upotrebljavaju, kao i sposobnosti da sudjeluju u životu zajednice. Naprotiv, otpuštanjem s posla ljudi u vitalnoj dobi pod izgovorom da ne umiju proizvoditi ili ponuditi robu ili usluge namijenjene tržištu, tj. da nisu sposobni primijeniti nova znanja - naprosto se tragično odvaja od zajedničkog opstanka pretvarajući pritom sve veći broj ljudi u tzv. otpad. Takvim obezvređivanjem čovjek se kriminalizira i otvaraju se nove mogućnosti širenja ideologija ratovanja i istrebljenja.

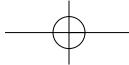
Zbog svega toga kulturni razvitak ne može se uklopiti u linearne vizije razvitka, bilo u progresističkom (rast, ekspanzija, revolucija i sl.), bilo u suprotnom, fundamentalističkom smislu (povratak korijenima, izolacionizam i sl.). I postojeći korpus teorija i politika modernizacije pretežno se temelji na linearnim pretpostavkama. Obično se pretpostavlja da ekonomski rast i politička demokratizacija (prema zapadnim uzorima) smanjuju ili uklanjaju mogućnosti sukobljavanja na nacionalnoj ili etničkoj osnovi, da rast životnog standarda povećava zanimanje za umjetnost i druge proizvode kulture, za životnu sredinu, za postmaterijalističke vrijednosti itd. Istraživanja pokazuju da su takve pretpostavke odveć pojednostavljene i prilično pogrešne, barem kada je riječ o nacionalizmu (usp. Kimlicka, 2000). Što se rasta postmaterijalističkih orijentacija u društvima obilja tiče, on se odnosi na stavove koje izražavaju prvenstveno mlađi naraštaji ispitanika u sociološkim anketama (Ingelhart, 1995), a nikako na sklonost novih upravljačkih elita u razvijenim zemljama preraspodjeli dohotka u korist kulture ili u korist siromašnih (za SAD usp. Reich, 1994; Donnelly, 1999). No, u tu temu zasad ne možemo ulaziti. želimo samo istaknuti da je u izgradnji pouzdane strategijske vizije Hrvatske vrijednost komparativnih iskustava razmjerno manja od vrijednosti vlastitih iskustava.

*prof. dr. sc. Vjeran Katunarić
voditelj projekta*

pristup

kultura: sredstvo i cilj

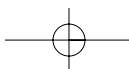

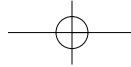
Razlog što pristup započinjemo pojmom kulture jest i teorijski i banalan. Teorijski razlog proizlazi iz potrebe za orijentacijom u moru značenja kulture kako bi izlaganje bilo što konzistentnije. Banalan razlog tiče se shvaćanja mnogih ljudi, uključujući i nemali broj stručnjaka iz drugih područja. Radi se o staroj predrasudi da “narod ima vlast kakvu zaslužuje”, da je društvo razvojno neuspješno jer su ljudi skloni korupciji, neradu i prečacima do cilja. Kao svaka predrasuda, i ta odražava dio stvarnosti a ostalo prešućuje. U kulturi i društvu, odnosno narodu, ima nevaljalog kao i valjalog. Shvaćamo li kulturu samo na temelju loših primjera, unaprijed smo joj oduzeli šansu. Takvom špekulacijom rado se služe upravo vlasti i saveznici korumpiranih režima u interesu perpetuiranja postojećeg stanja. Kultura je, kao i svaka druga zbilja, nejedinstvena i proturječna, a njezino je shvaćanje u biti projektivno. Pojam prije govori o tome kako bi nešto trebalo izgledati, kako to zamišljamo, nego što zrcali trajno stanje stvari. Hrvatskoj bi ponajmanje odgovaralo shvaćanje kulture kao nepromjenjivog uzroka lošeg postojećeg stanja. Zato pojmu kulture valja vratiti dostojanstvo i dinamičan sadržaj.

Pojam kultura znači: (1) opći proces civilizacije u smislu samouzdizanja i obrazovanja; (2) vjerovanje, praksu i način života koji razlikuje neku etničku skupinu ili neko društvo od drugih, kao i društvene slojeve, podskupine mladih, profesije itd. i (3) djela i praksu intelektualne, osobito umjetničke aktivnosti (Williams, 1983).

Kulturni sektor u nadležnosti državnih ministarstava kulture pokriva treći red značenja, a ostala više ili manje slučajno, ovisno o razdiobi s ostalim resorima (Vestheim, 1995). To je rezultat dosadašnjeg razvitka i diferencijacije znanja, rada i ustanova. Ministarstvo kulture nije, naravno, ni bilo niti je sada “antropološko ministarstvo”, ne bavi se kulturom u značenju “svega što je čovjek stvorio”. No strategija kulturnog razvitka trebala bi razabrati neki smisao između onoga što se stvara u suženom sektoru kulture i svega što se stvara izvan toga. Ima li kulturni razvitak još ikakve veze s ostalim razvitkom, osim zajedničke državne blagajne i nekog mutnog osjećaja pripadnosti istoj zajednici? Je li obrazovanje za umjetnost od ikakve koristi za razvitak drugih vrsta obrazovanja i znanja, uključujući znanstveno?

Industrijski razvitak u protekla dva stoljeća, nakon razdoblja romantizma u Europi, najveći je dio ostale visoke kulture, tj. znanosti i visokog obrazovanja, odvuкао na drugu stranu podjele rada i znanja, čiji je uzor velika mašinerija (Mumford, /1934/ 1986). I umjetnost je takvom uzoru dala svoj obol - od funkcionalističke arhitekture do industri-

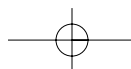

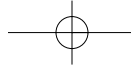
jskog dizajna u civilnom i vojnom sektoru (Noblet, /1988/ 1999). No umjetničke vizije stvarnosti i predmetno oblikovanje mnogo su raznovrsniji i većim dijelom neuklopivi u čisto instrumentalne zahtjeve, ekonomske ili političke. Također ni veći dio društveno-humanističkih znanosti nije slijedio strojnu matricu podjele znanja i rada (Gibbons et al., 1997).

Pa ipak, polivalentne vrijednosti kulture nisu usmjeravale razvitak glavnih sektora rasta i moći ka uravnoteženosti i smirivanju borbe oko resursa. Institucionalizirana kultura čvrsto je vezana za razvitak sustava vojnopolitičke i ekonomske moći, najprije u službi klasične imperijalističke politike (*Machtpolitik, Machtstaat, L'état du pouvoir*). Od kulturne elite tada se očekuje da širi upotrebu jezika i, uključujući povijesne mitove i svjetonazore, ugled tih zemalja u drugim zemljama. Izraz “visoka kultura” bio je u Europi dugo rezerviran za francusku, njemačku i englesku kulturu, dok se većina ostalih (pred)nacionalnih kultura izjednačavala s “pučkom kulturom” (Gellner, /1983/1998). I hrvatski je dugo bio jezik puka a ne lokalnih elita.

Danas se međunarodni kulturni utjecaj širi gospodarskim putem, ekspanzijom kulturnih industrija. One populariziraju pretežno masovnu kulturu, prije svega američku. Podaci o globalnoj telekomunikacijskoj infrastrukturi i korporacijama, upotrebi jezika i smjeru prevođenja knjiga, radijskoj, glazbenoj i filmskoj industriji, televizijskoj produkciji - pokazuju da samo nekoliko zemalja donekle drži korak sa SAD-om u osvajanju novog oblika kulturne moći. Vlasništvo unutar privatnih multinacionalnih korporacija uglavnom je u rukama američkih, britanskih, njemačkih, francuskih, nizozemskih, australskih i japanskih korporacija. Kulturne elite tih zemalja iskoristile su nove tehnologije i uključile se u izradu sadržaja za poslovne informacijske sustave i komercijaliziranu popularnu kulturu (Held et al., 1999).

Elitna i popularna kultura manjih naroda i manje razvijenih društava time je dvostruko pogođena. Umjetnici, osobito znanstvenici, teško mogu steći visok ugled u svojoj sredini ako ga nisu prethodno potvrdili vani, u visokim kulturama i informacijskim tržištima razvijenih sredina. Domaće referencije nisu prestižne, to više što uloga visoke kulture u tim sredinama nakon stjecanja nacionalne nezavisnosti ostaje nejasna, dok je veza s kulturnim tržištem nerazvijena i nepouzdana, a među kulturnom elitom često i nepoželjna. Posljedica je zatvorenost u institucije pod zaštitom države, nesigurnost i nedostatak samopouzdanja u dodirima s kulturama razvijenih zemalja, kao i s poslovnim svijetom;

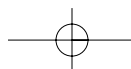
često se iskazi inferiornosti smjenjuju s nespretnim pokušajima samoafirmacije i samoveličanja. Domaća popularna tradicijska kultura povlači se zbog sličnih razloga i uzmiče pred naletom obrazaca i zvijezda masovne, pretežno američke, kulture Zapada.

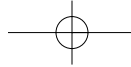
Intelektualni odgovori javljaju se u znaku osporavanja univerzalističkih kanona zapadne kulture, zalaganja za kulturni relativizam i odbacivanja tehnološke supremacije u umjetnosti ("estetski tehnofetišizam": Fernandez, 1999). Takve reakcije u biti podsjećaju na nacionalizam u doba carstava i njegovu borbu za vlastiti jezik i kulturnu samobitnost. Ali su se krupne okolnosti promijenile. Današnja "postkolonijalna imaginacija" u interpretaciji teoretičara postmodernizma i postkolonijalizma ističe pravo manje razvijenih zemalja na vlastitu kulturu i demokratski poredak u okolnostima dosad neviđene ekspanzije tržišta i tehnologije sa Zapada i, što je još važnije, iščezavanja suverenosti i kontrole nad vlastitim razvojnim resursima.

"Ako priča o dekolonizaciji ne završava s nacionalizmom/nativizmom, gdje onda završava? Kritika zapadne civilizacije kao eurocentrične, lažnih zahtjeva jednog univerzalnog subjekta, može voditi u fragmentaciju, arhipelage partikularizama - kao što su politika identiteta, neotradicionalistički vjerski pokreti i etničnost" (Pieterse i Parekh, 1995: 14-15).

Da bi se obranila od nove kolonizacije domaća bi se kultura, kako sada stvari stoje, trebala ili odvojiti od svijeta u sprezi s problematičnim domaćim političkim izolacionistima ili pak ući u koalicije s kulturnim politikama i kulturnim industrijama konkurentnima američkoj, na primjer francuskom. U oba slučaja vlastita kultura trpi značajne promjene. Da bi se dosljedno zastupalo demokratsko stajalište, kojem je novi antikolonijalni diskurs toliko privržen, domaća se kultura mora otvoriti utjecajima drugih kultura i kulturnih industrija putem tržišta, a svoje uzmicanje zaustaviti borbom i utjecajem na istom tržištu i uz pomoć domaće države, tražeći od nje zaštitu kao što je traže nacionalne manjine u demokratskim parlamentima. Takav ishod, naravno, nije ni sjena programa nacionalne kulture iz kojeg je u 19. i 20. stoljeću potekla kolektivna energija za uspostavljanje samostalne države. U današnjem se strahu od gubitka identiteta i utjecaja i indijanski rezervat čini velik kao nacionalna država.

Današnji raskorak nacionalne kulture nije nastao samo zbog kulturne hegemonije razvijenih, nego i zbog unutarnjih navika stvorenih tradicijom kulturnog etatizma i konformizma. Kultura koja je bila u funkciji političke emancipacije i uspostavljanja nacionalne

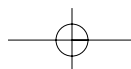

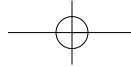
države ubrzo potom postaje disfunkcionalna. No umjesto da dizajnira postnacionalni razvitak i nove projekte zajedničkog života u međunarodnom okruženju, dobar dio kulturne elite počinje razmišljati i djelovati kao dio imperijalističke sile. Popriličan broj novih nacija-država pokušao je oponašati svoje bivše gospodare, okomljavajući se na susjedne, također male narode. Kulturni izrazi mini-imperijalizma postali su groteskni. Donedavno su se očitovali i u Hrvatskoj: potraga za ekskluzivnom etnogenezom, para-derski dizajn javnih priredaba koji sugerira slavnu prošlost ili rađanje regionalne sile, organiziranje preskupih spektakala tipa “tri tenora”, itd. Umjesto pripremanja odgovora na nove oblike kulturne hegemonije razvijenih zemalja, uslijedio je anakron i autističan odgovor.

Naravno, političke i ekonomske strategije ne iscrpljuju značenja kulture i nijedna nacionalna kultura ne služi samo takvoj moći. Drugo značenje kulture, zapravo prvorazredno, govori o nezavisnosti stvaralačkih vrijednosti. Da bismo lakše razložili razvojne dvojbe kulture, nazovimo jedno shvaćanje “kultura-sredstvo” a drugo “kultura-cilj”.

Kultura-sredstvo način je da se kulturnim djelovanjem, od samoobrazovanja preko izgradnje nacionalnog identiteta do proizvoda visoke i popularne kulture, postignu drugi korisni ciljevi kao najvažniji: politički, ekonomski pa i vojni. Razvijene zemlje, prije svega SAD, danas su najviše uspjele razviti instrumentalnu kulturu u gospodarstvu putem jakih izvoznih kulturnih industrija, od proizvoda klasičnih medija do multimedija. Osim Velike Britanije, druge razvijene zemlje nisu konkurentne SAD-u u toj vrsti kulturnih industrija, ali je nadmašuju u kulturnom turizmu kao industrijskoj grani (Hall, 1997; Held et al., 1999). U tom se smislu o novonastajućoj epohi govori kao vremenu u kojem će se umjesto vojnih voditi “kulturni ratovi”. Ne samo između zemalja i tvrtki na tržištu, nego između ideologija, svjetovnih i vjerskih pokreta te političkih stranaka, a prvorazredno sredstvo ratovanja bit će nove virtualne tehnologije (Castells, 1998).

Najznačajniji, medijski i marketinški imperijalizam nije dakako jedini izraz kulture-sredstva. Vrijednost kulturne djelatnosti u svrhu podizanja društvene i gospodarske vitalnosti i održivog razvitka manjih društava i zajednica prepoznata je u ključnim izvještajima UNESCO-a (UNESCO, 1995) i Vijeća Europe (Council of Europe, 1998). No takvo je viđenje nedovoljno priznato u manje razvijenim zemljama, a nije ni razrađeno pa je teško reći kako bi se kultura mogla koristiti u ekonomskom razvoju tih zemalja uklju-

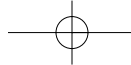

čujući Hrvatsku. Instrumentalna kultura u tim zemljama počiva na starim političkim temeljima: smatra sebe autorom nacionalne države i od nje traži trajnu zaštitu. Takvo shvaćanje teško se može preobraziti u način kulturnog djelovanja koji bi komercijalnoj kulturnoj mašineriji velikih korporacija i razvijenih zemalja bio konkurentan barem na domaćem terenu. Država je praktički jedini zaštitnik kulturne baštine i promicatelj nove kulturne proizvodnje. Kulturna elita strepi za daljnju sudbinu proizvodnje djela na nacionalnom jeziku u uvjetima globalnog tržišta i njegovog saobraćajnog (engleskog) jezika. Elita je raskoljena na dvije frakcije, “nacionalističko-folklorističku” i “modernističko-kozmpolitsku”. No nijedna od njih iz takve polarizacije ne može izvući prednost (Rásky, 1998). Takvom pozicioniranju više odgovara shvaćanje umjetnosti i kulture kao nezavisnih vrijednosti. I doista, bitne se vrijednosti kulturne baštine kao ni nacionalni ponos i identitet ne mogu razmijeniti ili izraziti na cjenovnom jeziku. Ali te vrijednosti ne pružaju utočište za bijeg iz konkurentskog i monetariziranog svijeta.

Shvaćanje o zasebnosti i nesvodivosti kulturnih vrijednosti jedan je od izraza kulture-cilja, a to upućuje na njezine prednosti i nedostatke. Za razliku od kulture-sredstva, tu su izvan kulturni ciljevi manje važni ili nevažni. Središnja je težnja prema “bezinteresnom sviđanju”, užitku u umjetničkom djelu, larpurlartizmu ili čistom znanju. U pučkoj kulturi tome odgovaraju hobiji, najčešće u obliku kulturnog amaterizma, provođenje slobodnog vremena u nekom tradicijski stiliziranom obliku, npr. karnevalima i vjerskim svetkovinama. Tu su i važna pravila susjedstva i kumstva, zahvaljujući kojima su se stoljećima održavale veze s pripadnicima drugih etničkih zajednica ili kultura, a koje su bile prekinute ili prorijeđene tamo gdje se kultura politički instrumentalizirala na osnovama nacionalizma.

U kulturi-cilju preorijentacija na druge ciljeve smatra se nedostojnom poziva u kulturi. Na “homo economicusa” i “homo politicusa” gleda se kao na uljeze, čak i kada službeno predstavljaju kulturu. Ilustrira to zapažanje suvremenog istraživača kulture iz Litve: “Što je veći broj umjetnika i kulturnih radnika koji su ušli u strukture moći, više se nedaća i problema pojavljuje u njihovim područjima umjetnosti i kulture” (Oskinis, 1997: 87). Kultura-cilj je manjinska kultura: od organizacija nacionalnih manjina, čiji je najveći zahtjev kulturna autonomija, preko dijelova akademskih zajednica nezainteresiranih za poslovnu ili političku karijeru, do psihodeličkih subkultura mladih čiji sudionici najčešće traže samo to da ih ostave na miru.

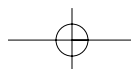

Takva kultura ima razvojnu logiku koja se izražava u umjetničkim stilovima, pravcima u povijesti filozofije i znanosti, stilskim obrascima narodne umjetnosti, subkulturnim stilovima mladih itd. Sudionici kulture-cilja traže od države podršku i razumijevanje za ono što rade, premda su njihove ideje i djelovanje većini često nezanimljivi ili neprihvatljivi. Njihove vrijednosti ne mogu se prevesti, barem ne jednostavno i bez rizika vulgariziranja, na jezik kojem kulturne vrijednosti ništa ne znače. Ali se zato od države traži da utvrdi pouzdane kriterije koji razlučuju ono što nema cijenu i tvori dio nacionalnog ili lokalnog identiteta i prestiža i ono što takvu kvalitetu ne posjeduje, što pripada svijetu kulture-sredstva i dijeli njegovu komercijalnu ili političku sudbinu.

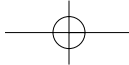
U čemu su prednosti i nedostaci jednog i drugog načina postojanja kulture? Kultura-sredstvo probitačan je način uklapanja kulture u druge sektore, ali nosi rizik izjednačavanja upotrebne i razmjenske vrijednosti, istine i propagandne poruke (McQuail, 1997). Taj rizik osobito je opasan za kulture naroda manje razvijenih zemalja. Kultura-cilj čuva izvorne vrijednosti umjetnosti i kulturne tradicije, ali teži samozatvaranju, često i autoritarnosti i klanskim podjelama, što je još više udaljava od drugih. Osobito u uvjetima niske umjetničke i općenito kulturne obrazovanosti stanovništva, ona ovisi isključivo o državnom nadzoru i zaštiti. To samo po sebi - uz dva međuzavisna uvjeta - ne bi bio problem.

Prvo, državna sredstva za kulturu trebala bi neprestano rasti. Drugo, broj kandidata za ta sredstva ne bi se smio povećavati. Naravno, takva su očekivanja danas nerealna. Međutim, pretvaranje kulture-cilja u kulturu-sredstvo, guranje na otvoreno tržište u uvjetima kada ono pokazuje slab interes za proizvode proizašle iz kulture-cilja, a to je često u bivšim istočnoeuropskim zemljama, dovodi ili do prenamjene kulturnih prostora i aktivnosti ili do njihova zatvaranja (Rásky, 1998).

Najveći pokušaj ekspanzije kulture-cilja odvijao se u Francuskoj u doba ministra kulture Andréa Malrauxa, i to velikim državnim ulaganjima u kulturne ustanove i kulturno obrazovanje: od besplatnih ulaznica za muzeje do popularizacije umjetnosti putem medija. Politika se odvijala u znaku parole “demokratizacije kulture”, polazeći od shvaćanja da popularizacija visoke kulture znači civiliziranje društva, u prvom redu njegovih donjih slojeva. Takva je praksa tom razdoblju poslije priskrbila epitete “kulturne religije”, “kulturnog paternalizma”, “dresure društva” (usp. Fumaroli, 1991; Benhamou, 1996). Uslije-

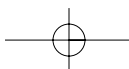

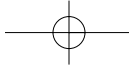
dile su, manje u Francuskoj a više u drugim zapadnim zemljama, suprotne reakcije u znaku “kulturne demokracije”. Ta politika odbacuje upletanje države u kulturu, visoku kulturu proglašava “monokulturom” koja kolonijalizira druge oblike postojanja kulture (manjina, alternativaca itd.), afirmira se značaj tržišta i sloboda “suverenog potrošača”, općenito kulturni relativizam (McGuigan, 1997).

Odnos između dviju kultura sličan je odnosu između dvaju modusa znanstvenog znanja (Gibbons et al., 1997). Prvi i stariji modus odnosi se na akademsko znanje koje se razvija u okviru newtonovske paradigme, a važenje rezultata istraživanja utvrđuje se među samim istraživačima. U kulturi-cilju tome odgovara status kritičarâ i recenzenata. Drugi modus znanja, na koji odlučujuće utječe nova informacijska revolucija, provjerava se u tehnološkoj primjeni i praksi, u krajnjoj crti kod potrošača proizvoda u koje je ugrađeno novo znanje. Tome odgovara razvitak kulturnih industrija: o uspjehu proizvoda odlučuje potrošač ili publika.

Pritom ne valja ispustiti iz vida činjenicu da proizvodnja znanja i kulturnih dobara tako evoluirala jedino u gospodarski razvijenim zemljama. Pa ipak, i u njima se većina humanističkih i društvenih znanosti, dakle područja bliskih kulturi-cilju, i dalje održava u prvom modusu.

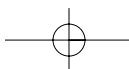
Ta činjenica nije tek odraz inercije nego i specifične funkcionalnosti prvog modusa znanja, po čemu je on nezamjenjiv. U njemu se ne razvija jedino faktografsko znanje nego i vrijednosne, tj. etičke i estetske, dimenzije znanja. One su osobito važne u karakternom formiranju budućih stručnjaka i lidera. To može imati odlučujuću važnost u karijeri članova elita koji donose presudne odluke. Obzirna odluka može sačuvati mnoge ljudske živote, radna mjesta ili prirodni okoliš, a sluh za kulturne vrijednosti oplemeniti radne i životne ambijente. Takve dimenzije znanja razvijaju se, doduše, i u svijetu rada - ali se ondje ne formiraju. Štoviše, u eri vladavine profitnih interesa i brzog donošenja odluka kojima se lako i sa sve manje otpora zatvaraju tvrtke, otpuštaju zaposleni ili prenamjenjuje prostor bez obzira na njegovo značenje za lokalnu sredinu - vrijednosne dimenzije koje znanje čine velikim, prosvjetiteljskim saveznikom društva sve više nestaju. To bi morao biti ključan aspekt primjene prvog modusa znanja i kulture-cilja u ljudskom kapitalu i lokalnoj sredini kad se govori o razvojnim interesima zemalja poput Hrvatske.

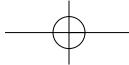

Uvozna systemska rješenja, od tehnoloških i financijskih do kulturnoindustrijskih, ne bi se smjelo unositi mehanički, bez kritičke evaluacije i korekcije od strane prvog modusa znanja i kulture-cilja smještenog u domaćim kulturnim i znanstvenim ustanovama. Ako se društvo ili zajednica u malim zemljama dezintegrira pod utjecajem centrifugalnih pritisaka velikih tržišta ili vojnopolitičkih strategija, to znači da je nacionalna ili lokalna kultura izgubila orijentacijski okvir koji je pružala u prošlosti. Jedina prednost malobrojne nacije u odnosu na druge zajednice iste veličine, npr. velike gradove u svijetu (Hrvatska je brojem stanovnika otprilike kao Chicago), jest to što se u prvom slučaju radi o zajednici s većim stupnjem unutarnje interakcije i međuzavisnosti. Nacionalna država i kultura nose izvjesnu političku, zakonsku i moralnu obavezu. One pružaju orijentacijski okvir za odgovarajući oblik razvitka zajednice i ponašaju se, ili bi se trebale ponašati, kao odgovorne za sudbinu pripadnika zajednice. Gradske ustanove, kao ni korporacije, mogu se i ne moraju se tako ponašati. Također valja biti skeptičan prema pomodnom shvaćanju koje države izjednačava s velikim korporacijama (kao da ove imaju razvijen sluh za socijalna ili kulturna pitanja) ili se od gradova očekuje da ubuduće nose funkcije država u malom (kao u povijesnim gradovima-republikama na sjevernom Sredozemlju i u sjevernoj Europi). Doduše, moguće je i poželjno prenijeti neke funkcije države, kao i kulturne politike, na te razine kako bi se “približile mjestu isporuke” javnih usluga (Mundy, 2000: 32). Ali supstitucija državnih funkcija u kulturi i javnom sektoru, kao i funkcije prvog modusa znanja i kulture-cilja, tim je putem neostvariva.

U dionici o decentralizaciji kulture preporučit ćemo, za razliku od takvih shvaćanja, prenošenje planskih funkcija nacionalne kulturne politike na razinu regija, odnosno županija rekonstruiranih u skladu s tradicionalnim kulturnim područjima Hrvatske. To je mnogo sigurniji oblik prenošenja vrijednosti i razvojnih funkcija kulture: Hrvatska je primjerno multiregionalna zemlja. Povijesno je nastala spajanjem svojih regija i na tim bi razinama mogla u budućnosti skladno urediti svoj održivi razvitak, kako kulturni tako ekonomski, ekološki, turistički i drugi, gdje središnja vlast iznutra koordinira regionalni razvitak a regije svoj vlastiti unutarnji i prekogranični razvitak: zapadnoeuropski, mediteranski, srednjoeuropski, jugoistočnoeuropski i ostali. Ako kultura-cilj u Hrvatskoj ima smisla u novim okolnostima, onda je upravo to način da se snažni impulsi instrumentalnog razvitka koji proizvode centrifugalne učinke ublaže i pretoče u održiv i policentričan razvitak.

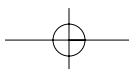

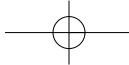

Valja također istaknuti da u kulturi-sredstvu, kao i ostaloj proizvodnji za tržište, ima sudionika, premda još uvijek rijetkih, kojima su vrijednosti kulture-cilja u prvom planu, koji dio zarade ulažu u kulturne ustanove ili sveučilišta - kao mecene, donatori, sponzori, partneri, itd. Njihov broj valja što je moguće više povećavati - zagovaranjem i promicanjem kulturnih vrijednosti i razvitka na obostranu korist, u korist kulture-cilja i u korist poduzetničkog kapitala.

Iz tih razloga oba načina postojanja kulture razumijemo kao nedovršene projekte, a kulturu kao skup vrijednosti koji se u ukupnom razvojnom procesu neprestano redefinira. Hrvatskoj - nakon što je izborna sloboda izražavanja, preduvjet stvaralaštva - predstoji izgradnja ostalih uvjeta kulturnog stvaralaštva: pravnih, financijskih, upravnih, obrazovnih, vlasničkih, itd. Oni bi trebali međusobno približiti oba načina postojanja kulture. Na tom putu, osobito na početku, moglo bi biti više promašaja negoli pogodataka, više obostrana nezadovoljstva nego zadovoljstva, ali drugog puta, čini se, nema. Možda zvuči kao lažna utjeha, ali nijedna zemlja nije pronašla konačan omjer između kulturne samosvrhovitosti i kulturne instrumentalnosti. U SAD-u, zemlji koja je kulturu gotovo u cijelosti prepustila tržištu, mnogi su umjetnici i povjesničari umjetnosti nezadovoljni položajem umjetnosti u školama, medijima, a ponajviše proizvodima kulturnih industrija (Buehler, Trapp, Radich, 1999). U Hrvatskoj je raspoloženje donekle slično, premda je kontekst obrnut. Sudionici u kulturi svjesni su činjenice da ni ekskluzivno zaštićena od strane države ni tržištu prepuštena kultura (proizvodnja literarnih knjiga i dalje ne može opstati bez potpore Ministarstva kulture) nije primjeren put kulture.

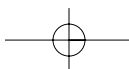
Tim smo razjašnjenjima htjeli upozoriti na važnost koju jednom odabran pojam kulture ima za kulturni razvitak. U tom smo smislu naglasili kako su unutarnja i vanjska značenja kulture nedovršena i kako kultura nije tek utvrda nacionalne prošlosti nego može postati i okvir orijentacije i djelovanja u budućnosti. Na takvoj razini razmatranja strategijski cilj možemo odrediti kao *proširivanje mjesta susreta* između kulture-cilja i kulture-sredstva. Uostalom, kulturni sektor u gotovo svim zemljama teži takvu ukrštanju. Središnja je preokupacija "uspostaviti balans" i gdje je god moguće naći "hibridna rješenja" između državnog i privatnog sektora, elitnog i masovnog, matičnog i alternativnog, umjetnosti i industrije itd. (Mundy, 2000; Boorsma, Hemel, Wielen, 1998). Ali, opća for-

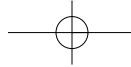

mula uspjeha, prenosiva iz jedne zemlje u drugu, ne postoji. Razvoj sve više postaje kontingentan, a to od sudionika traži stvaralačku inteligibilnost da bi se proširila mogućnost izbora u danim uvjetima. Kao što nitko nije postao umjetnikom plagirajući drugog umjetnika, tako ni razvojni uspjeh ne može biti ishod oponašanja drugih zemalja, kao ni potrage za univerzalnim rješenjem ili isključivo vlastitim rješenjem. Dobra formula krije se negdje između tih krajnosti i tek je valja pronaći. Japan, nekadašnji učenik Zapada, nadmašio je svoje američke i europske učitelje preuzevši od njih recepte, od pravnih do znanstveno-tehnoloških, dalje spravljaao i dovršavao na vlastiti način.

Hrvatsku “formulu uspjeha” vidimo u spajanju kulturnog kapitala, tj. znanja i vještina dvaju modusa znanja i kulture, s određenim karakteristikama društvene sredine (socijalnog kapitala), očuvanosti prirodne sredine, kontroliranog ekonomskog rasta, oblikovanja urbanog i ruralnog ambijenta te svim drugim značajkama koje odlikuju središnji strategijski i, pretpostavljamo, transsektorski cilj razvitka Hrvatske - održivi razvitak. No što konkretnije znači održivi razvitak s kulturnog aspekta, znat će se tek nakon daljnjih istraživanja, a ponajprije dijaloga s drugim sektorima koji podupiru takav cilj razvitka, uključujući njegovu policentričnu strukturu. Odatle će uslijediti i odgovor na možda ključno pitanje: imaju li hrvatske elite, stručne i političke, dovoljno pouzdanja u vlastite snage i ideje ili ćemo i dalje uporno u Irskoj ili Austriji, danas toliko popularnim uzorima kada je riječ o kulturnom razvitku u službi općeg nacionalnog razvitka, tražiti rješenja da bismo im izgledali slični?

međunarodni kontekst

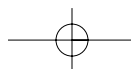
S obzirom na položaj kulture prema državi kulturne politike u svijetu u proteklim desetljećima odvijaju se u nekoliko različitih smjerova (prema: Rásky, 1998):

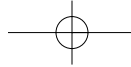
- “Arhitekt”: država štiti umjetnike i umjetnost kao javno dobro (nordijske zemlje).
- “Impresario”: država štiti kvalitetu proizvoda a manje materijalno zbrinjava umjetnike (kontinentalna Zapadna Europa).
- “Pokrovitelj”: država prepušta odlučivanje neovisnim tijelima stručnjaka (arm’s length bodies, vijeća za kulturu) i pretežno privatnom financiranju (Velika Britanija).
- “Facilitator”: država podupire davanja za kulturu putem poreznih olakšica, ne određuje javne kriterije kvalitete kulturnih proizvoda (SAD).
- “Inženjer”: državopartijski aparat brine se o svemu i potpuno kontrolira kulturu (bivši i preostali komunistički režimi).

U 1990-ima došlo je do prilične dezorijentacije u traženju najpogodnijih vanjskih uzora za razvitak kulture. Kreatori kulturne politike u kontinentalnoj Europi upiru pogled u SAD, tražeći recept za “tržišnu efikasnost” kulturnih ustanova i proizvodnje, a njihovi pandani u SAD-u traže u Europi uporište za dokaze kako ne valja čitavu kulturu prepustiti tržištu. Kulturnopolitička misao tako je postala “Kula babilonska” (Schuster, 1997). Bivše istočnoeuropske zemlje orijentiraju se prema modelu “arhitekta” (baltičke zemlje), “impresarija” (Rumunjska) i “pokrovitelja” (Poljska, Češka, Mađarska, Slovenija). Ali to sigurno nije definitivni smjer njihova kretanja i znatno ovisi o tome koje su političke stranke na vlasti.

Uočljive su razlike između zapadnih i bivših istočnoeuropskih zemalja kada je riječ o prioritetnim ciljevima i glavnim problemima kulturnog razvitka. U Istočnoj Europi prioritetni su ciljevi zaštita nacionalnog jezika i kulturne baštine, a glavni problemi malo i nesigurno tržište za kulturne proizvode, deprofesionalizacija i oskudica proračunskih sredstava. U Zapadnoj Europi prioritetni su ciljevi kulturna decentralizacija i diverzifikacija, kulturno poduzetništvo, razvoj “stvaralačkih gradova” ili “gradova kulture”, kulturnog turizma te novih tehnologija, a glavni problemi odnose se na povećanje zaposlenosti u tim novim nišama kulturnog sektora te na pitanje kako doprijeti do nove publike (Council of Europe, 2000).

Zapadnoeuropske zemlje prošle su četiri etape kulturnih politika: prosvjetiteljsko-idealističku, profesionalno-velfarističku, tržišno-neoliberalnu i - multikulturalno-nacionalističku (Volkerling, 1996). Posljednja etapa još uvijek traje. U njoj se nacionalizam afir-

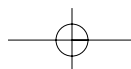

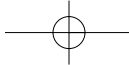
mira na fleksibilniji način i postavlja na širu osnovu od klasičnog nacionalizma: zahvaljujući dinamičnom tržištu rada u proteklim desetljećima zapadne zemlje imaju mnogo useljenika i novih manjina, koji se integriraju kao multikulturalni dio nacije. Medijski spektakli za vlastitu i međunarodnu publiku, od festivala do sportskih olimpijada, dizajniraju se prema načelu političke korektnosti. Pokazati političku korektnost na reprezentativnim mjestima i situacijama, prikazujući pripadnike različitih etničkih skupina i rasa, kao i obaju spolova, kao ravnopravne sudionike na istom poslu, postaje imperativom kulturne politike. Tako se nacionalna kohezija demonstrira na multikulturalnim osnovama.

Nakon kulturne politike “inženjerske države” (koja je u bivšoj Jugoslaviji, odnosno Hrvatskoj, imala više etapa i fleksibilnije oblike) istočnoeuropske su države prešle u etapu nacionalizma, pokušavajući manje uspješno od zapadnih zemalja ugraditi elemente kulturnog pluralizma kao i spomenute administrativne elemente zapadnih kulturnih politika.

U pravnim dokumentima Europske unije spominju se samo dva područja relevantna za kulturu: audiovizualno i područje zaštite autorskih prava (Vlada Republike Hrvatske, 1999). Budući da će o tim aspektima sa stajališta interesa Hrvatske biti više riječi u dijonici o legislativi, ovdje ćemo iznijeti jedno općenito zapažanje. Pitanja kulturnog razvitka, osim spomenutih, Europska unija prepušta pojedinim zemljama. To upućuje na dvije činjenice. Prvo, kulturni razvitak ne obuhvaća resurse za koje bi bili osobito zainteresirani središnji sektori političke moći i gospodarskog razvitka - ili se barem tako čini. Zapravo, neizravan utjecaj na kulturni razvitak pojedinih zemalja omogućen je kontrolom pravnih mehanizama koji reguliraju audiovizualno područje i intelektualno vlasništvo. Drugo, slabije razvijene zemlje izgubile su ili upravo gube suverenitet nad većinom ključnih dobara podložnih otvorenoj tržišnoj utakmici, odnosno propisima WTO-a. Iznimka su kulturna dobra pod državnom zaštitom i među njima će dio vjerojatno takvima i ostati. Kakva je sudbina ostalih kulturnih dobara i na koji način će države definirati svoj neotuđiv interes u kulturi, a što će sve i s kakvim objašnjenjem prepustiti drugoj sudbini? S kakvim pojmom kulture će u tom smislu baratati?

Manje razvijene zemlje bile su u prošlosti periferna i samo kulturno distingvirana područja u sklopu drugih država. Iz nacionalnih kulturnih pokreta rodile su se političke stranke i drugi elementi budućih država. Države su potom postale formalno ravnopravne s ostalim državama. S istog stajališta, uspoređujući danas svoja kulturna dobra manje razvijene

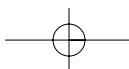

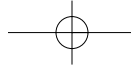
zemlje drže da su jednako vrijedna kao i kulturna dobra ostalih zemalja. Kao što nema nadređenih i podređenih država, nema viših i nižih nacionalnih kultura. Zbog globalizacije i daljnje europske integracije, ukidanjem glavnih dosadašnjih funkcija nacije-države, staro načelo hijerarhije i moći dolazi u prvi plan, ovaj put u obliku tržišnih sila. Tržište je sličnije carstvu i dinastijama nego demokraciji i parlamentima, u njemu ne vrijedi načelo većinskog ni konsenzusnog odlučivanja. “Visoki državni dužnosnici oslanjaju se na pregovore /s WTO/ da bi demontirali domaću političku opoziciju i krenuli s novim tržišnim strategijama koje bi inače bilo nemoguće implementirati” (ITU, 1997: 102).

Je li kultura, kao zadnje uporište nacionalnog suvereniteta, dovoljno jaka da izdrži pritisak novog carstva i da, kao i u proteklih stotinjak godina, prikupi resurse za izgradnju lokalnih političkih i gospodarskih prostora? Daljnji razvitak vjerojatno se neće odvijati u analogiji s prošlošću. Osim toga, integracija Europske unije i drugih velikih regionalnih sustava ne mora se dalje pravilno i glatko širiti. Naravno, zastoj u integraciji ne bi bio nikakva utjeha za zemlje izvan tih sustava, a mogao bi postati uzrokom njihovih još većih problema. Zbog toga redefiniranje i daljnje razvijanje značenja i vrijednosti kulture te potencijala lokalnog prostora, poduzetništva, industrija i drugih sektora za koje se smatra da mogu održati egzistenciju, funkcionalnost i identitet lokalnih područja u eri globalizacije - postaje prioritetno za budući razvitak tih zemalja.

Kultura, dakle, više nije omeđeni duh aristokracije ni osnova za izgradnju nacionalne države. Kulturna politika, također, prestaje biti isključivo državnim područjem. Ali kultura se ne može prepustiti hirovima tržišta, trenutnim raspoloženjima bogatih ljudi ni apatiji siromašnih. Kako neizvjesnost kulturne politike raste, traže se novi oblici strateškog mišljenja i upravljanja kulturom. U tom ćemo smislu govoriti o postnacionalnoj hrvatskoj kulturi i razvitku, policentričnoj organizaciji kulturnog planiranja na osnovi kulturnih regija, itd.

Smjerovi i oblici međunarodne kulturne suradnje i organizacija od interesa za Hrvatsku obrađeni su u posebnoj dionici.

hrvatski kontekst i pretpostavke kulturnog razvitka

Izvori stvaralačke imaginacije i sumnje

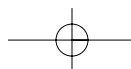
Hrvatski je identitet izvorno zamišljen u krugu jezikoslovaca, književnika i klerika, koji su bili poneseni romantičkim uvjerenjem o upravljačkoj moći velikih ideja. Takvo uvjerenje u međuvremenu je zamijenio patos odgovornosti kulturne elite za sudbinu nacije. U njemu prevladava intelektualna sumnja u smisao političkog vođenja nacije, a još više nezadovoljstvo odnosom politike prema kulturi, znanosti i obrazovanju, dijelovima nekoć jedinstvene “narodne književnosti” namijenjene prosvjećivanju puka (Šulek, Vukotinović /Gross, 1985/). Danas pak institucionalno raštrkana, uglavnom ironična spram mita o moći kulture i razočarana rezultatima samostalnog nacionalnog razvoja, nalazeći se u sjeni drugih razvojnih problema i uzmičući pred naletom masovne kulture u kojoj ne vidi odraz svojih vrijednosti - visoka kultura preispituje smisao svog postojanja i mogućnosti opstanka. Kao zainteresirani stručnjaci iz različitih područja kulture, dijelom i znanosti i obrazovanja, pokušat ćemo razabrati stvaralački potencijal i razvojne šanse kulture u novim okolnostima. Težinom i proturječnostima te nove okolnosti podsjećaju na doba nastajanja hrvatske nacije. Budući da su mnoge reakcije na okolnosti i okruženje u hrvatskoj prošlosti upravo ono što valja prevladati, takve će nam analogije poslužiti samo kao povod za nov pristup sadašnjosti.

Reaktivni identitet

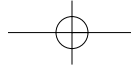
Hrvatski nacionalni identitet najprije se oblikovao pod utjecajima širokogrudnog romantizma i prosvjetiteljskog univerzalizma, na jednoj strani, te partikularizma i posesivnosti realne politike hegemonijskih sila u okruženju, na drugoj strani. Uz to su vanjski pritisci u smjeru ekonomske modernizacije bili jači i u funkciji instaliranja građanskog sloja podrijetlom izvan Hrvatske, a unutarnji impulsi slabi i nedostatni za stvaranje vlastitog srednjeg sloja kao nositelja razvoja. Takve okolnosti otežale su proaktivno formiranje identiteta i razvitak samopouzdanja, a pogodovale širenju ideja odbijanja, uključujući rasistički nacionalizam, zatim iluziji veličine, grupnom konformizmu i negativnim emocionalnim reakcijama (“jalu”) spram uspješnih pojedinaca u vlastitim redovima.

Relacijski identitet

Pokušaji da se nasuprot isključujućem izgradi identitet pripadnosti većoj obitelji naroda urodili su sveslavenstvom, jugoslavenstvom i “bolesnom privrženošću Zapadu” (Krleža,

1983). To su bila neumjerena očekivanja suprotnog predznaka. Razočaranje jugoslaven-skim iskustvom učvrstilo je odbojnost prema tom i sličnim projektima (sindrom Balkana). Današnja je pak europska težnja, nakon niza oscilacija u prošlosti, opet u usponu. Ipak, ona je više projekcija bijega s Balkana negoli rezultat interakcije s europskim okruženjem. Stvarno europsko iskustvo tek započinje.

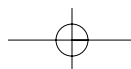
Samopouzdanje i nada

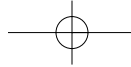
Da bi se osujetili ponovni pad europske težnje i širenje desperatnog populizma, treba stvoriti unutarnju klimu povjerenja prema pobornicima modernizacije: pod uvjetom da sve nepouzdaniju retoriku europske integracije zamijene vlastitom strategijskom koncepcijom. Najavljivati ono što ne može ni Europska unija, kao što je rok za prijam Hrvatske u tu organizaciju, mnogo je riskantnije negoli otvarati spoznaju o hrvatskim prednostima i nedostacima. Na osnovi takve samosvijesti valjalo bi njegovati odmjereni govor nade i pokrenuti razvojni ciklus.

Pozitivan razvojni odgovor

Strategiju kulturnog razvitka Hrvatske vidimo kao doprinos pozitivnom razvojnom odgovoru na izazove. U tom cilju valja napustiti kulturni model (etno)nacionalizma iz istog razloga zbog kojeg je u Hrvatskoj napušten dirigirani internacionalizam. Sada valja graditi smisao za drukčiju Hrvatsku. To ne znači (ponovnu) zamjenu nacionalnog identiteta anacionalnim ili nadnacionalnim, neki kulturni utilitarizam koji u dlaku slijedi nadolazeće rastakanje ekonomskog i političkog suvereniteta ususret europskoj “umreženoj državi”. To prije znači iznijansirati središnji, nacionalni identitet smislom za pomicanje granica između vlastitosti i pripadnosti, neprocjenjive i razmjenske vrijednosti, sklada i konkurencije. Takva navigacijska sposobnost stječe se preispitivanjem i inovativnim radom u mnogim područjima:

- Umjetničkim izvorima stvaralačke imaginacije;
- Pažljivim uključivanjem prostora mjesta u prostor tokova, tj. globalnog strujanja informacija, financija, poduzetnika, radne snage, itd.;
- Izgradnjom policentričnog sustava razvitka prenošenjem značajnog dijela središnjih ovlasti upravljanja nad kulturom, gospodarstvom, turizmom i drugim sektorima na regije u Hrvatskoj;

- Dizajniranjem vizualnog identiteta zemlje i gotovo svih njezinih lokaliteta i proizvoda;
- Lokalnim kulturnim industrijama i kulturnom turizmu;
- Kulturom političkog i javnog govora;
- Kulturom poduzetništva i njezinom senzibilizacijom za vrijednosti ljudskog rada, socijalne ravnoteže i životnog ambijenta;
- Alternativnoj kulturnoj sceni koja djeluje daleko od uobičajenih načina i čiji će izrazi kad tad osvježiti glavne kulturne obrasce i kulturne industrije;
- Međunarodnom razmjenom i suradnjom na različitim razinama u kojima s hrvatske strane valja nuditi i zanimljive stare i novostvorene vrijednosti itd.

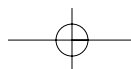
Dinamika kulturne raznovrsnosti

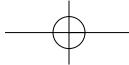
I u prednacionalnoj povijesti i u posljednja dva stoljeća kulturu u Hrvatskoj, tradicijsku popularnu i visoku, obilježavaju raznovrsnost i otpor kanoniziranju. Ona se razvijala bogatstvom europskih umjetničkih i intelektualnih stilova (u uvjetima socijalizma i podijeljene Europe: EXAT-51, *Bit International*, Muzički bienalle, *Praxis*, *Republika*, *Gordogan...*), putem lokalnih narodnih običaja i zanata koji odražavaju svijet stvaralaštva običnih ljudi, djelovanjem mladih u potrazi za alternativnim identitetom i oblicima samoizražavanja - i na sve druge načine koji ne potpadaju pod političke i komercijalne imperitive i izmiču klišejima kulture-sredstva.

Europski trenutak za hrvatsku kulturnu politiku

Izvještavanje o hrvatskoj kulturnoj politici prošlo je tijekom 1998. najvišu međunarodnu razinu: recenziju europskih eksperata za kulturnu politiku te četverosatnu raspravu u Odboru za kulturu Vijeća Europe. Zato umjesto temeljitog prikaza rezultata hrvatske kulturne politike u 1990-ima upućujemo na zaključke spomenutog izvještaja (Cvjetičanin, Katunarić, 1999: 245-270). Upozoravamo na još jednu činjenicu. Vrijeme u kojem je izrađen izvještaj o hrvatskoj kulturnoj politici poklapa se s novim europskim valom strategijskih koncepcija kulturnog razvitka u znaku krilatice “od ruba prema središtu” (Council of Europe, 1998). Tu se kultura poima kao:

- Zagovaranje i promicanje “društvenog ugovora” s građanima Europe i njezinim nacijama kao zajednicama utemeljenim na toleranciji, raznolikosti, stvaralačkim vrijednostima i civilnom društvu;

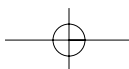

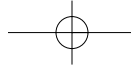
- Pokretanje šireg procesa obrazovanja ljudskih resursa, mimo uskog školovanja za konkurentno tržište, uključujući kulturna prava žena, mladih, manjina i različitih marginaliziranih skupina;
- Proces kreativnog zapošljavanja putem kulturnih industrija i “kulturnih četvrti” u gradovima;
- Sustav zaštite komunikacijskih i izražajnih specifičnosti te obrazaca identiteta malih zemalja pred naletom ekonomske i kulturne globalizacije, tj. industrijskih i medijskih korporacija iz velikih zemalja.

Hrvatska šansa

Stjecajem spomenutih okolnosti Hrvatska je prva zemlja kojoj su europski stručnjaci preporučili primjenu nove kulturnorazvojne strategije u duhu krilatice “od ruba prema središtu”. Ponešto dopunjeno našim refleksijama, njihovo je viđenje (Landry, 1999) kulturnih prednosti Hrvatske sljedeće:

- Jedinstveni milje koji je očuvao karakter raskrižja kultura i civilizacija i koji valja pretočiti u suvremeni govor interkulturalizma, oblikovati raznovrsnost lokalnih identiteta, od malih mjesta do gradova, i razviti multikulturnu političku i poslovnu kompetenciju (nešto poput povijesne dubrovačke?).
- Kada se takav kulturni milje dotjera kao nastavak ekološki zaštićene sredine i prirodnih ljepota, turizam dobiva privlačnu snagu koja sve manje ovisi o klimatskoj čudi, pa i snižavanju cijena usluga, a sve više postaje jedinstvenim ili krajnjim odredištem u itinerarima posjetitelja.
- Postojanje stvaralačkog talenta, intelektualne otvorenosti i radoznalosti, posebno među mladima, u što bi, međutim, tek valjalo sustavno ulagati u cilju izgradnje snažnih stvaralačkih žarišta, kao što su miljei inovacija (tehničkih, institucionalnih, dizajnerskih, financijske potpore, stimulativnog društvenog okruženja...), laboratoriji alternativnih kultura (u izvedbi nevladinih i neprofitnih organizacija), međunarodni projekti u prilog elastičnijim, tj. lokalno modificiranim i strukturalno diverzificiranim oblicima globalne proizvodnje, tržišta, umrežavanja, komunikacije, itd. Posljednje je osobito nužno u novoj ekonomiji, koju odlikuju neočekivane promjene i sklonost improvizacijama, individualizam i kompetitivnost (“umreženo društvo”) a u svrhu nalaženja lokalno održivih rješenja, primjerenih malom gospodarstvu i kulturi kojima recepti velikih i uspješnih (zema-

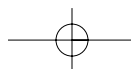
lja ili korporacija), spravljeni na temelju njihovih vlastitih iskustava ili isključivih interesa, nisu dostatni a mogu biti i štetni. Naravno, Hrvatska nije zemlja čija se događajna prošlost ističe na stranicama opće povijesti svijeta niti su njezino gospodarstvo i kultura kadri ponijeti organizaciju velikih spektakala kakvi su svjetske izložbe ili olimpijade. Hrvatsku distinkciju prije vidimo kao budući proizvod u radu na usklađivanju različitih dimenzija kulture-cilja i kulture-sredstva. Tako bi se oblikovala sredina u kojoj će na razmjerno malom prostoru biti zgusnuto mnogo vrijednosti i zanimljivosti: materijalnih, simboličkih i ljudskih.

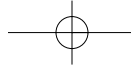
Proširenje opsega značenja kulture

Preusko definiranje kulture kao djelatnosti koje se, premda vrlo heterogene (od književnosti do muzeja, od baleta do folklornih festivala), odvijaju u djelokrugu ili pod nadzorom Ministarstva kulture, pogoduje regresivnom shvaćanju prema kojem je uspostava nacionalne države bila krajnji cilj kulturnog razvitka nacije. Međutim, u svjetlu shvaćanja kulture kao sfere iz koje izvire stvaralački odnos prema razvojnim izazovima, državu vidimo kao institucionalni okvir koji zaštićuje sve sposobnosti zajednice da se prilagodi na nove okolnosti i dalje razvija.

Opseg značenja kulture zato ćemo protegnuti izvan institucionalnog okvira: od državnih kulturnih ustanova preko subinstitucionalne sfere sve do vrijednosnih orijentacija i načina života:

- *Institucionalna sfera*: Javne i privatne djelatnosti koje su u službenoj nadležnosti Ministarstva kulture, manjim dijelom i drugih ministarstava ili u međuresorskim nadležnostima (npr. mediji, kultura manjina), zatim županija, općina i gradova te znanstvenih i obrazovnih ustanova, a što odgovara većini dionica u Nacrtu.
- *Subinstitucionalna sfera*: Kulturne djelatnosti kojima se bave nevladine kulturne ali i izvankulturne ustanove i organizacije, uključujući sindikate i vjerske organizacije, ili samo pojedinci, i to profesionalno, amaterski ili mješovito - odgovara dionicama Participacija i Tradicijska kultura.
- *Vrijednosne orijentacije i način života*: Ponašanje u smislu hijerarhijske distance, kolektivismu ili individualizmu, muževnosti ili ženstvenosti, kontrole neizvjesnosti i visokog ili niskog informacijskog konteksta (odgovara pojmu “nacionalna kultura” /prema Hofstedeu, 1994/); životni stilovi stanovništva, uključujući interese i stavove prema

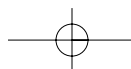
(sub)institucionalnoj kulturi. Ta sfera značenja odgovara dionicama Sociokulturni kapital i Kulturni menadžment. Svrha širenja značenja kulture jest strategijska. Strategija kulturnog razvitka trebala bi postati dijelom aktivne kulturne politike te potaknuti odgovarajuće promjene u sve tri sfere značenja kulture. Ona bi također trebala profilirati kulturni kapital Hrvatske u odnosu na ostale kapitale: socijalni, obrazovni, fizički i financijski. Iako su kompetencije i objektivan doseg utjecaja kulturne politike ograničeni - a u novoj bi politici svakako valjalo izbjegavati etatistički stil - treba koristiti sve demokratski dopuštene izravne i neizravne načine utjecaja da bi se polučile poželjne promjene.

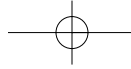
Kulturni razvitak u svim smjerovima

Kulturni razvitak treba osigurati uvjete za rad kulturnih ustanova i provedbu njihovih programa aktivnosti: izvjesni larpurlartizam, odnosno održavanje i daljnji razvitak kulture-cilja pretpostavka je stvaranja ostalih vrijednosti, kao i obrane od redukcionističkog shvaćanja kulture kao sredstva. Osobito se umjetnost ne može svesti na prilagodbu vanjskim okolnostima ili razvojnim zadacima. Ali se može poticati doprinos umjetnosti tamo gdje je to moguće i poželjno, jer u današnjim uvjetima samo stvaralački krug nije dovoljan za samoodržanje umjetnosti i kulture. Kultura-cilj, kao i ostali sektori koji teže samozatvaranju i samoreprodukciji, održava se pretežno iz drugih izvora, u krajnjoj crti iz džepova poreznih obveznika. Jednom mora doći vrijeme kada se nezanimanim za takvu kulturu valja obratiti i objasniti mogućnost drukčijeg odnosa na obostranu korist. Zbog toga je kultura životno zainteresirana za izgradnju poprečnih, intersektorskih veza, otvaranje niza interdisciplinarnih područja, pokretanje rada na zajedničkim projektima. Tako bi se stvarale srodne razvojne orijentacije i interesi, komplementarna znanja i terminologije, kao i zajednički način obraćanja javnosti iz redova struke.

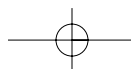
Poželjni učinci strategije

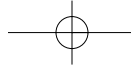
Valja, dakle, poticati nove inicijative u institucionalnoj i subinstitucionalnoj sferi kulture, partnerstva s drugim sektorima i s inozemstvom te određene promjene u vrijednosnim orijentacijama i načinu života. Pod promjenama u institucionalnoj i subinstitucionalnoj kulturi razumijevamo nalaženje novih puteva spajanja kulture-cilja s kulturom-sredstvom. Pod promjenama u vrijednosnim orijentacijama i načinu života razumijevamo

davanje prednosti: niskoj hijerarhijskoj distanciji (racionalni organizacijski autoritet i politički egalitarizam), individualizmu (s osloncem na horizontalne društvene mreže), ženstvenosti (lake industrije, amortizirati nemilosrdnu konkurenciju, simpatija prema slabima, znanje-vještina-privlačnost umjesto “mišića” i velikih brojeva), smanjenju anksioznosti (opuštenost u komunikaciji), niskom kontekstu (veća apsorpcija i proizvodnja informacija), raznovrsnost životnih stilova, uključujući povećan interes za kvalitetne vrijednosti i proizvode u institucionalnoj i subinstitucionalnoj kulturi.

opći ciljevi i zadaci kulturnog razvitka

Opći *ciljevi* kulturne politike, formulirani u postojećim dokumentima Vlade i Ministarstva kulture Republike Hrvatske (*Kulturni razvitak*, br. 1 i 2/2000.), jesu sljedeći:

- Stalno preispitivanje kulturnih vrijednosti (dinamizam nacionalne kulture);
- Poticanje individualnog stvaralaštva;
- Kulturni pluralizam, multikulturalizam i otvorenost prema okruženjima;
- Razvoj kulturne komunikacije i stvaralaštva putem novih informacijskih tehnologija;
- Preobrazba kulturnog sektora u ključnu polugu razvitka;
- Decentralizacija upravljanja kulturom i kulturnih djelatnosti;
- Međunarodna kulturna suradnja u sve novijim oblicima.

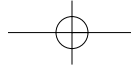
Prema istim su izvorima sredstva tj. *zadaci* za ostvarivanje ciljeva sljedeći:

- Zakonsku regulativu prilagoditi okvirima Europske unije, učiniti je pristupačnom međunarodnim konvencijama i sličnim dokumentima u području kulture, poticajnom (mjerama poreznih, carinskih i drugih olakšica), transparentnom i inovativnom.
- Povećati proračunski udio, ali i diverzificirati ostale izvore financiranja olakšicama za stvaralaštvo i rad na baštini, kombiniranjem državnih i nedržavnih fondova, jačanjem donatorstva i sponzorstva.
- Organizacijski preustrojiti kulturnu administraciju i ustanove s osloncem na kvalitetne kadrove radi učinkovitog vođenja kulturnih projekata i programa.
- Razgranati bilateralnu i multilateralnu međunarodnu suradnju na više razina, osim državne (nedržavna i neinstitucionalna partnerstva, suradnja na lokalnoj razini) s novim oblicima komuniciranja, informacijskim mrežama, suvremenim tehnologijama rada te zajedničkim istraživanjima i ulaganjima.

kontekst, ciljevi i zadaci

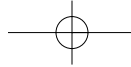
kulturna politika

Kao dominantan oblik državnog upravljanja u kulturi kulturnu politiku treba prilagoditi zahtjevima za novom raspodjelom utjecaja između državne administracije, kulturnih profesija i kulturne javnosti a možda i šire javnosti (ovisno o smjeru razvitka njezinih interesa u budućnosti). Štoviše, nova kulturna politika Republike Hrvatske pridaje presudnu važnost utjecaju profesija na donošenje odluka. Radi usklađivanja tih zahtjeva, odgovornosti koje sobom povlače i sprječavanja loših posljedica meritokratskog odlučivanja, valja uvesti promjene u zakonskoj regulativi, procedurama odlučivanja, metodama i strukturi financiranja te drugim podsustavima kulturne politike: upravljanju kulturom na subnacionalnim razinama, participaciji, obrazovanju, zapošljavanju i politici privatizacije.

Novom organizacijom Ministarstva kulture RH smanjen je broj upravnih tijela i broj službenika, uvedena je informatička tehnologija te nova Uprava za kulturni razvitak. Time je započela priprema za rad prema novim zahtjevima. Sklapanjem kolektivnog ugovora sa sindikatom u kulturi stvoren je uvjet socijalnog mira koji će valjati uskladiti s daljnjim reformskim zahvatima u organizaciji i radu kulturnih ustanova. Slijede koraci ka uspostavi suradnje s profesionalnim organizacijama i alternativnom sferom, novom načinu obraćanja javnosti, čije su se naznake očitovale u prvih nekoliko mjeseci rada Ministarstva (pojavljivanje vodećih ljudi Ministarstva na različitim javnim mjestima kulturnog života, stalne rubrike u kulturnim časopisima, pokretanje *web site*-a i novog časopisa Ministarstva *Kulturni razvitak*, itd.) te suradnje s drugim vladinim resorima u pitanjima razvitka u Republici Hrvatskoj.

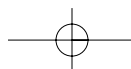
Proces modernizacije i inovacije “odozgo” može se dalje širiti jedino podrškom i komplementarnim promjenama na ostalim razinama, kao i izvan djelokruga vlasti u kulturi. U redosljedu promjena ključna je podrška u kulturnim ustanovama, organizacijama i udrugama, a u prvom redu među stručnjacima. Ipak valja upozoriti da je “profesionalizacija”, tj. najavljeno prenošenje težišta odlučivanja s Ministarstva kulture na vijeća za kulturu sastavljena od (nezavisnih) stručnjaka samo jedan od poželjnih smjerova deetatizacije kulturne politike. Sama za sebe, profesionalizacija je bila faza u kulturnoj politici niza zapadnih zemalja od 1960-ih do 1980-ih godina. Bila je to zapravo velfaristička politika, nakon koje je slijedila faza tržišta i konzumerizma, a nakon nje faza državne inkorporacije i “mekog” nacionalizma (Volkerling, 1996). Profesionalizacija u sadašnjim okolnostima ne mora imati takve značajke i ne mora voditi novom dogovoru između

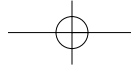

merkantilizma i etatizma, iako danas pod pritiskom globalizacije raste i unutarnji pritisak ka rastakanju kulturne politike. Prema toj bi logici kulturna politika trebala zaštititi samo najvrednija kulturna dobra, a ostala prepustiti tržišnoj sudbini. Ako se drugo ne bi mijenjalo, profesionalne elite u kulturi preuzele bi odgovornost za transmisiju takva obrasca: likvidirati velfarizam (pod izgovorom decentralizacije i privatizacije), a preostala proračunska sredstva zaštititi kriterijima ekskluzivnosti i elitizma u kulturi. Takva politika vodila bi stanju nalik na prednacionalno ili protonacionalno razdoblje s dvije ili tri međusobno udaljene kulture: domaćom aristokratskom, globaliziranom masovnom i lokalnom pučkom (jezik i običaji proleteriziranih donjih slojeva). U valu narednih promjena vjerojatno bi bila zbrisana i hrvatska visoka kultura. Ona ne bi mogla, kao u 20. stoljeću, stvoriti državu koja štiti ustanove visoke kulture, od spomeničke baštine do sveučilišta, jer bi ostaci proračuna nacionalne države potonuli u poreznom “ledenom dobu” globaliziranog gospodarstva. U novoj se politici od profesionalnih elita očekuju bolji scenariji razvitka.

Prve najave iz Ministarstva kulture RH u smislu “uključujuće (i-i) politike” podrazumijevale su toleranciju svjetonazorskih razlika i suprotstavljanje političkom sektašenju u poslovima kulture. Novi programi financiranja djelatnosti u kulturi trebat će se, međutim, temeljiti ne samo na “politeizmu vrijednosti” nego i na različitim mehanizmima poticanja kulturnog razvitka, uključujući bolne “rezove” u financiranju. Smije li se, ili u kojoj mjeri, i s kakvim kriterijima, sve što se do sada financiralo iz državnog proračuna i dalje na isti način osiguravati? Što sve valja dalje i s kakvim mogućim državnim jamstvima prepustiti drugim izvorima financiranja? Kakvu opću a kakvu radnu, možda i privremenu, definiciju kulture upotrebljavati?

U dokumentu Ministarstva kulture pod naslovom “Program rada 2000.-2004. godine” (www.min-kulture.hr) na prvome se mjestu govori o “kulturi kao razvojnoj snazi društva”, zatim o demokratizaciji kulture uz poštivanje kulturnog pluralizma, većoj inicijativi mladih u kulturi, jačanju kulturnog menadžmenta, novim vezama između kulture i gospodarstva te preobrazbi Ministarstva u koordinatora u “kulturnom suodlučivanju” (u kontekstu novog središta odlučivanja, vijećima za kulturu). Zamisao o kulturi kao “razvojnoj snazi društva” čini se najpoticajnijom jer otvara mogućnost proširenja značenja kulture izvan standardnih okvira. To ponajprije znači da stručnjaci u kulturi više ne bi smjeli kulturu braniti retorikom nacionalnog interesa ili jezikom koji razumiju jedino

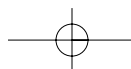

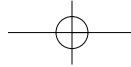
oni, nego jezikom razvitka koji će resurse baštine, umjetničkog stvaralaštva, kulturnih industrija i kulturne suradnje povezati s drugim razvojnim resursima. Nastupajući kao razvojni partner, kultura ne mora strahovati od nedostatka sredstava, nego od nedostatka ideja, inicijativa i komunikativnosti. Podršku, pa makar minimalnu i u znak solidarnosti, nije toliko teško dobiti od domaćih ili stranih izvora financiranja kada se radi o svježim i zanimljivim projektima, koliko kad se bez ustručavanja traže samo sredstva na ime “naslijeđenih prava”. Kada se značenja kulture šire u svim dimenzijama razvoja, od osobnog do nacionalnog i globalnog, od oblikovanja stambenog i javnog prostora do industrije znanja - “naslijeđena prava” do sada državno zaštićenih ustanova kulture trebalo će na nov način obraniti i obrazlagati: kao dio sve složenijeg mozaika kulture sadašnjosti i budućnosti.

Strategijski dokument kulturnog razvitka trebao bi biti prvi odgovor iz redova struke na nove signale i otvorena pitanja kulturne politike. Smisao strategijskog dokumenta u odnosu na kulturnu politiku vidimo u sljedećem:

- Izraditi koncepciju kulturnog razvitka općenito i po dionicama, uključujući odgovore na osjetljiva pitanja državnog i nedržavnog odlučivanja i financiranja.
- Tu koncepciju dalje (i trajno) razvijati, po potrebi i revidirati, te procjenjivati njezinu upotrebnu vrijednost u tekućoj kulturnoj politici (*policy papers*). U tu svrhu valjalo bi osigurati mjesto i praksu susreta i rasprava između nezavisnih i vladinih stručnjaka radi usklađivanja najvažnijih stajališta i najosjetljivijih odluka.
- Uskladiti različita očekivanja o mogućim razmjerima razvojnih promjena u kulturi i pri tom izbjegavati krajnja očekivanja, konzervativna ili radikalna, zadržavanje statusa quo ili počinjanje “od nule”.
- Uspostaviti i razviti suradnju s drugim sektorima putem zajedničkih dionica, novih projekata i potrage za zajedničkim ulaganjima, kako među resornim ministarstvima tako i nevladinim i međunarodnim organizacijama i ustanovama koje financiraju razvoj u različitim sektorima ili intersektorski. Prema našem sudu, jedino se na taj način može jednom ostvariti najistaknutiji cilj nove kulturne politike - “afirmacija shvaćanja kulture kao razvojne snage društva”.

Što se načina odlučivanja tiče, hrvatska bi kulturna politika trebala uspostaviti srednju skalu između intervencionizma (klasični francuski primjer) i slabog ili nikakvog držav-

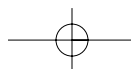
nog upletanja (anglosaksonski primjer), zapravo kombinaciju koju je teško unaprijed, a pogotovo trajno, formulirati. Ne možemo točno znati kakvi će, na primjer, biti učinci decentralizacije u različitim županijama s obzirom na njezinu održivost, koordiniranost ili poticajnost.

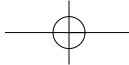
Važno je imati na umu da se u slučajevima balansirano mehanizma odlučivanja - od skandinavskih zemalja do Nizozemske ili Austrije - radi o iskustvu vlastite kože, zapravo o nizu pokušaja i pogrešaka koji se i dalje nastavljaju. Putokaz nisu ni “mrtvi savjetnici”, kako je Križanić nazivao knjige u kojima je kristalizirano iskustvo predaka i suvremenika i koje je smatrao boljima od živih savjetnika vlasti pa i vladareva vlastita iskustva (Križanić /1859/ 1997: 169).

Najbolji putevi proizlaze iz vlastita iskustva i prakse, koji su naizgled poput tipa ili općeg modela. Samo su deklarativna načela, poput slobode stvaralaštva, pluralizma i decentralizacije, aksiomska: imaju ih sve europske zemlje. Ostalo, praktične posljedice njihove primjene domaće su. Zašto se Nizozemska nije ugledala u Francusku ili zašto Rumunjska ne može polučiti rezultate Francuske makar prepisala čitav francuski zakonodavni model? Uzroke i posljedice, kao ni sredine, očito se ne može serijski proizvoditi. Ta se činjenica ne tiče samo kulturne, nego i ostalih politika. Kulturna politika vjerojatno će se i u hrvatskom slučaju, prije svega u odnosu između vijeća za kulturu i Ministarstva kulture, formirati kao najbolji način iskustva u odlučivanja. Dobro iskustvo često ovisi o tome kakve osobe, ne samo u stručnom nego i ljudskom smislu, sjede u tijelima koja donose odluke, a mnogo ovisi i o slučajevima koje nije moguće predvidjeti. Bude li nova praksa odlučivanja u kulturi uspješna, bilo bi racionalno slična rješenja potražiti i u drugim politikama kao točku ravnoteže u odlučivanju između politike i struke koja daje najbolje rezultate za pojedini sektor.

Određena ravnoteža između demokratskih i meritokratskih oblika odlučivanja trebala bi biti cilj za zemlju koja hoće ravnomjerno razvijati sve svoje vrijednosti: ljudska prava i slobode, znanja, očuvanje okoliša, kulturu demokracije, ukus i osjetljivost za umjetničko oblikovanje, kompetitivno tržište, društvenu solidarnost, itd.

Drugi bi mehanizam odlučivanja u kulturi trebao uspostaviti ravnotežu između hiperkreativnosti, kada postojeće institucije nisu kadre apsorbirati sve inovativne i razvojne poticaje (neka razdoblja u Francuskoj i Nizozemskoj), i birokratskog rutinerstva (gotovo sve bivše istočnoeuropske zemlje). Hrvatska još uvijek pripada posljednjem tipu

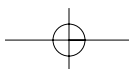
pa treba još mnogo novih ideja i poticaja kako bi dosegla viši stupanj razvojne ravnoteže u kulturnom razvitku, a kulturnoj politici pribavila značajnije mjesto među ostalim politikama. Naravno, u novoj homeostazi trebat će pamtiti i dalje računati na izvore stvaralačkih poticaja radi odgovora na razvojne izazove i priprema za novi razvojni pomak.

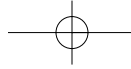
Stoga bi u sadašnjem trenutku i kulturnu politiku, kao i kulturu, valjalo poimati široko, kao *skup zakonskih i upravnih mehanizama koji pokreću i usmjeravaju upotrebu različitih resursa - financijskih, fizičkih, političkih, umjetničkih, znanstvenih, obrazovnih i socijalnih - radi povećanja kulturnog kapitala zemlje i utjecaja na oblikovanje kulturnog krajolika*. Budući da je kulturni krajolik, jedna od osobitih dragocjenosti Hrvatske, isprepleten s ostalim prostorima i osjetljiv na razvojne procese u njima, kulturna politika trebala bi biti bitno zainteresirana za usmjeravanje tih procesa.

legislativa

Područje kulture uređeno je različitim propisima, onima koji to čine izravno i onima koji to čine neizravno. Značajna područja institucionalne kulture (knjižnice, muzeji i galerije, arhivi, kazališta itd.) uređena su temeljnim zakonom na osnovi kojeg su doneseni ili se još donose provedbeni propisi. Većina provedbenih propisa ima svrhu normativnog utvrđivanja stručnih standarda i pravila u pojedinom području.

Premda su na taj način obuhvaćeni najvažniji elementi zakonodavstva u kulturi, od normativnih i stručnih kriterija djelatnosti u kulturi do povezanosti s općenitijim zakonima i zakonima koji uređuju susjedna područja, zakonodavstvo se u kulturi nije u potpunosti sistematiziralo ni primjenjivalo. Potonje se ponajprije odnosi na činjenicu da su zakonima mnogi poslovi i ovlasti iz područja kulture iz djelokruga državnih tijela preneseni u djelokrug županija, gradova i općina, a to u praksi često izaziva poteškoće. Glavni uzrok tome jest rascjepkanost državnoga teritorija na mnoštvo malih, često posve nemoćnih, i ponekad za kulturu nezainteresiranih općina. Zakonima propisana podjela poslova provedena je samo u većim gradovima koji u pravilu imaju ustrojene odgovarajuće službe za njihovo obavljanje. Pojedine općine, naprotiv, nemaju nijednu ustanovu u kulturi pa čak ni uposlenog službenika koji bi skrbio o kulturi. Stoga je daljnja decentralizacija u kulturi u sadašnjim prilikama teško provediva ili čak neprovediva, a bit će moguća jedino ako se stvaraju dodatni materijalni uvjeti.

Pri tome valja imati u vidu da područje kulture ne čine samo raznolike djelatnosti kao što su arhivska, knjižnična, muzejska, galerijska, restauratorska, kazališna, glazbeno-scenska i druge, već i brojni i raznovrsni oblici kulturnog i umjetničkog stvaralaštva pojedina i grupa, kao i djelatnosti kulturnih industrija.

Cilj

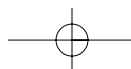
Zakonodavstvom unapređivati upravljanje u području kulture, te u procesima odlučivanja povećavati utjecaj struke kako bi se osigurala što veća kvaliteta i transparentnost procesa upravljanja i stvorili uvjeti za jačanje infrastrukture u kulturi i sustavno poticanje kulturnog života i stvaralaštva.

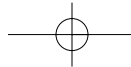
Zadaci

1. Upravljanje sve manje vezivati za upravni (teritorijalni) djelokrug odnosa između Vlade (Ministarstva) i lokalne samouprave i uprave, kao i interese prerazdiobe ovlasti koji proizlaze iz centralističkog shvaćanja nadležnosti i prava u kulturi, a sve više za funkcionalnost i stručnu zasnovanost odlučivanja i suodlučivanja i uz interese za autonomnost razvitka kulturnih djelatnosti. Na takav smjer upravljanja u kulturi moraju presudno utjecati kulturna vijeća u čijem će se djelokrugu rješavati ključna pitanja, od razdiobe proračunskih sredstava do utvrđivanja kulturnih prioriteta, a što omogućuje doneseni Zakon o kulturnim vijećima.

Danas se, na primjer, u županijskim uredima obavljaju poslovi iz djelokruga kulture, odakle se u pravilu samo povremeno obavlja nadzor nad zakonitošću rada ustanova u kulturi, a to je glavni njihov posao vezan uz kulturu. Uspostavom kulturnih vijeća omogućilo bi se primjereno odlučivanje i suodlučivanje na razini županija, ili gradova i općina o svim pitanjima razvoja pojedinih područja kulture. Odlučivanjem putem kulturnih vijeća ostvaruju se interesi struka u kulturi, tj. zakonski utvrđene ovlasti raznih stručnih tijela (arhivska, galerijska, muzeološka itd. djelatnost), a to je specifikum upravljanja u kulturi. Na taj način trebalo bi do kraja suzbiti utjecaje dnevno-političkih ili npr. klijentelističkih opredjeljenja. Suodlučivanjem se, pak, usklađuju funkcije uprave s interesima struka i interesima kulturne javnosti na svim upravnim razinama.

2. Propisima omogućiti jačanje infrastrukture u kulturi. Za daljnji kulturni razvitak jedno od ključnih pitanja je razvitak infrastrukture u kulturi. U sadašnjem rascjepkanom i usit-

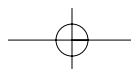
njenom teritorijalnom ustroju Hrvatske, koji pretežito čine općine nemoćne da zadovolje najosnovnije potrebe stanovništva, nije moguće razvijati kulturnu infrastrukturu. Tako zakonska mogućnost osnivanja raznih institucija u kulturi na razini općine ostaje mrtvo slovo na papiru, dok je očekivano udruživanje susjednih općina u aktivnostima na stvaranju kulturne infrastrukture u praksi gotovo potpuno izostalo, a to se opravdava gospodarskim problemima kao i nepovezanošću gospodarskog razvitka s kulturom. Razvitak kulturne infrastrukture, međutim, ne smije biti ovisan o upravnim strukturama i proračunskim mogućnostima nego mora biti ukomponiran u program razvoja cjelokupnog gospodarstva. To znači da treba zagovarati promjenu temeljnih shvaćanja o ulaganju u kulturu među svim razvojno zainteresiranim subjektima.

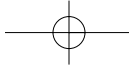
3. Sustavno poticanje kulturnog života i stvaralaštva. U dosadašnjoj zakonodavnoj praksi utvrđeno je da su za kulturni život i stvaralaštvo najpoticajnije odredbe kojima se propisuju porezne, carinske i druge olakšice za djelatnosti i aktivnosti u kulturi, kao i povlastice koje uživaju samostalni umjetnici. Od osobita su praktičnog značaja odredbe Zakona o pravima samostalnih umjetnika i poticanju kulturnog i umjetničkog stvaralaštva kojima se omogućuje osnivanje umjetničkih organizacija pa su one sve brojnije i sve prisutnije u svakodnevnom kulturnom životu i stvaralaštvu. Osobito ohrabruje djelovanje umjetničkih organizacija koje najvećim dijelom ne ovisi o proračunskim sredstvima. To govori da propisi u kulturi postižu svoju svrhu ako su proizvod promišljanja, poticanja i neprestanog praćenja promjena u kulturnom životu i stvaralaštvu, tj. ukoliko se sami mijenjaju i poboljšavaju u skladu s praktičnim potrebama sudionika u kulturi.

financiranje

Sredstva za financiranje kulture većinom su proračunska. U tome je, prema procjenama za 1999. godinu, udio Ministarstva kulture oko 30%, gradova 30%, Grada Zagreba 24%, županije 5% i općine 3% (Ministarstvo kulture, prosinac 2000: 2). No udio je drugih izvora financiranja kulture minimalan, uključujući druge državne resore. (U Francuskoj, na primjer, ostala ministarstva sudjeluju u financiranju kulture s 28% ukupnih sredstava.)

Vlastiti prihodi kulture, koji se najviše stvaraju u kulturnim industrijama i nešto manje u ostaloj umjetničkoj proizvodnji, mali su i nedostatni za samoodržavanje kulturnih djelatnosti. To se odnosi i na sredstva ostvarena od sponzorstva i donacija. Takvo stanje nije

nužno posljedica oskudice u gospodarstvu: sponzorska i donatorska davanja za sport nekoliko su puta veća negoli ona za kulturu. Slično je u razvijenim europskim zemljama, premda se radi o bitno većem ukupnom iznosu sredstava. Mahom gospodarske tvrtke sve se više odlučuju na sponzorstvo umjesto klasičnih reklama. Sponzorstvo je bolji način za stvaranje javne slike tvrtke, njezina imena i zaštitnog znaka, a kulturni prostor i djelatnost daje poseban ugled imidžu tvrtke. Valja se nadati da će i tvrtke u Hrvatskoj, kao i strane tvrtke, u kulturnim vrijednostima Hrvatske prepoznati ugledno mjesto i priliku za stvaranje povoljne slike o sebi.

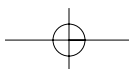
S druge strane, širenje tržišta i tržišnog privređivanja prisiljava kulturne djelatnosti da uz proračun, dosad gotovo jedini i siguran izvor financiranja, traže dodatne izvore financiranja. Među njima su sponzorska sredstva vrlo važna opsegom i učestalosti. Potraga za sponzorima postat će svakodnevna briga kulturnih menadžera.

Ukupna sredstva Ministarstva kulture povećana su u 2001. godini za 38% u odnosu na 1999. godinu. Nešto je manji rast sredstava za financiranje djelatnosti ustanova kulture i udruga u kulturi (16%) a znatno veći za financiranje programskih djelatnosti (48%).

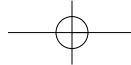
U dijelu financiranja ustanova kulture osiguravaju se sredstva za plaće ukupno 1.266 zaposlenika: u arhivskoj djelatnosti 366 zaposlenika, u muzejsko galerijskoj djelatnosti 385 zaposlenika, u zaštiti spomenika kulture 139 zaposlenika, u knjižničnoj djelatnosti (matične službe narodnih knjižnica, knjižnica nacionalnih manjina i Hrvatskoj knjižnici za slijepe) 46 zaposlenika te u ustanovama kazališne i glazbeno-scenske djelatnosti (Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu, LADO - Zagreb i Muzički informativni centar - Zagreb) 330 zaposlenika. Osim za plaće, osiguravaju se sredstva za tekuće izdatke (materijalni troškovi) spomenutih ustanova kao i ostala materijalna prava. Znatno su povećana sredstva za knjižnice u 2000. godini jer je tada preuzeto financiranje Hrvatske knjižnice za slijepe i knjižnica nacionalnih manjina. Ministarstvo kulture također osigurava potporu za redovnu djelatnost četrdesetak strukovnih udruga u kulturi.

Blagi porast sredstava za ustanove u kulturi odnosi se isključivo na rast plaća u ustanovama kulture. U narednom razdoblju nužno bi bilo povećati sredstva za zapošljavanje novih i to isključivo stručnih kadrova u ustanovama kulture.

U financiranju programskih djelatnosti Ministarstva kulture sredstva su povećana za 48% u odnosu na 1999. godinu. Najveći je rast sredstava za investicijske potpore (76%) te za programe zaštite spomenika kulture (63%).

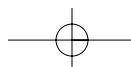

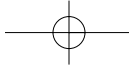
Financiranje djelatnosti ustanova i udruga u kulturi u razdoblju 1999. - 2001. godine

	1999.	2000.	indeks 3/2	2001.	indeks 5/3	indeks 5/2
Djelatnost arhiva	32.666.000,00	35.114.531,00	107	35.600.000,00	101	109
Zaštita spomenika kulture	13.866.200,00	15.268.829,00	110	15.400.000,00	101	111
Muzejsko-galerijska djelatnost	37.616.000,00	41.580.560,00	110	42.300.000,00	102	112
Djelatnost knjižnica	2.102.100,00	4.983.015,00	237	5.200.000,00	104	247
Kazališna i glazbena djelatnost	28.302.300,00	34.456.973,00	122	35.000.000,00	102	124
Djelatnost udruga	4.575.000,00	5.405.000,00	118	5.405.000,00	100	118
Ukupno	119.127.600,00	136.808.908,00	115	138.905.000,00	101	117

Financiranje programske djelatnosti u razdoblju 1999. - 2001. godine

	1999.	2000.	indeks 3/2	2001.	indeks 5/3	indeks 5/2
Investicijska potpora	38.229.783,00	47.999.575,00	125	67.200.000,00	140	176
Zaštita spomenika kulture	76.463.639,00	116.868.565,00	153	125.000.000,00	107	163
Samostalni umjetnici	16.924.195,00	31.925.000,00	189	24.274.000,00	76	143
Likovna i muzejsko-galerijska	16.563.526,00	21.370.700,00	129	16.000.000,00	75	96
Glazbeno-scenska	27.138.582,00	29.648.770,00	109	32.000.000,00	108	118
Književno-izdavačka i bibliotečna	37.201.564,00	47.166.896,00	127	56.000.000,00	119	151
Izdavanje knjiga	5.870.304,00	6.599.560,00	112	10.000.000,00	152	170
Izdavanje časopisa	5.927.000,00	5.530.000,00	93	6.000.000,00	108	101
Otkup knjiga	11.117.160,00	15.753.536,00	142	20.000.000,00	127	180
Nabava knjiga za knjižnice	12.983.600,00	17.275.400,00	133	18.000.000,00	104	139
Akcije i manifestacije	1.303.500,00	2.008.400,00	154	2.000.000,00	100	153
Kinematografija	22.793.266,00	28.838.135,00	127	30.000.000,00	104	132
Umjetničko stvaralaštvo, alternativna i kultura mladih				5.000.000,00		
Zaštita arhivske građe	3.055.408,00	4.147.422,00	136	4.000.000,00	96	131
Međunarodna suradnja	14.161.299,00	11.878.378,00	84	13.000.000,00	109	92
Informatizacija	2.043.830,00	5.543.064,00	271	4.500.000,00	81	220
Ukupno	254.574.792,00	345.386.505,00	136	377.474.000,00	109	148
Sveukupno	373.702.392,00	483.195.413,00	129	516.379.000,00	107	138

U dijelu programa pojedinih djelatnosti znatno su povećana sredstva za književno izdavačku i bibliotečnu djelatnost (50%). Za program izdavanja knjiga i časopisa, otkupa knjiga, potpore narodnim knjižnicama, nabavku knjiga te književne akcije i manifestacije sredstva su 1999. godine iznosila 37,2 mil. kn, dok se za 2001. godinu predviđa 56,0 mil. kn. Sredstva za programe glazbeno-scenske djelatnosti povećana su s 27,1 mil. kn u 1999. godini na 32,0 mil. kn u 2001. godini ili 18%. Sredstva za kinematografiju uvećana su za 32%; u 1999. godini iznosila su 22,8 mil. kn, dok su u 2001. godini 30,0 mil. kn.

Nešto je manji rast sredstava za muzejsku i likovnu djelatnosti jer se u 2001. godini ti podaci iskazuju u kategoriji programa umjetničkog stvaralaštva, alternativne kulture i kulture mladih. U toj kategoriji sredstva su povećana za 33%. Sredstva za međunarodnu suradnju ostala su na istoj razini, no bila su nešto veća u 2000. godini (zbog plaćanja obveza prethodne godine za izložbe u Vatikanu i Budimpešti). Sredstva za samostalne umjetnike (zdravstveno i mirovinsko osiguranje) u 2000. godini bila su znatno veća (također zbog plaćanja obveza iz prethodnih godina). U idućem razdoblju razdoblju bilo bi nužno ukupna sredstva namijenjena kulturi u državnom proračunu povećati iznad 1,2% ili barem u skladu s rastom sredstava državnog proračuna.

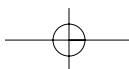
U okviru investicijske potpore trebalo bi znatnije povećati sredstva kako bi se pokrenula izgradnja Muzeja suvremene umjetnosti, riješilo pitanje prostora Hrvatskoga povijesnog muzeja, izgradili Muzej "Narona" i Muzej "Hušnjakovo", dovršila obnova Moderne galerije Zagreb, Hrvatskoga državnog arhiva, Spomen-područja Jasenovac, rekonstruirao prostor za knjižnice u Puli i Šibeniku kao i rekonstruiralo, adaptiralo i opremilo niz objekata kulture - posebno u područjima od posebne državne skrbi te u programima namijenjenim otocima. Za programe zaštite, obnove i revitalizacije spomeničke baštine valjalo bi izdvojiti dovoljna sredstva radi završetka radova na više od 250 raznih objekata u 2001. godini te više uložiti u zaštitu i obnovu pokretnih spomenika kulture.

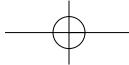
Cilj

[Povećanje sredstava za financiranje kulture.](#)

Zadaci

1. Povećati ukupna sredstva za kulturu iz proračuna. Takvo će povećanje nužno biti usporedno s povećavanjem važnosti kulture u održavanju identiteta i slike zemlje, razvi-

janjem pojedinih dimenzija održivog razvitka i prilagodbom na utjecaje globalizacije na nacionalnoj i lokalnim razinama.

2. Planirati financiranje za višegodišnje razdoblje (umjesto dosadašnjeg jednogodišnjeg). Zadatak je objašnjen u dionicama Decentralizacija i Legislativa, kao sastavni dio dugoročnijeg planiranja u kulturi.

3. U skladu sa Zakonom o kulturnim vijećima formirati vijeća za pojedine djelatnosti kako bi se stručno definirali godišnji i višegodišnji programi javnih potreba u kulturi.

4. Omogućiti da djelatnosti kulture mogu koristiti posebna povoljna kreditna sredstva za financiranje dugoročnih programa u kulturi.

5. Stručno raspraviti mogućnost da se određena količina sredstava iz područja kulturnih industrija koja imaju bolji položaj na tržištu izdvaja u korist lošije stojećih (slučajeva) kulturnih industrija koje proizvode (umjetnički) kvalitetne proizvode.

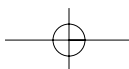
6. Regulirati i povećati porezne olakšice: plaćanjem poreza na dohodak u razdoblju bitno dužem od godine, posebnim oporezivanjem autorskih honorara, smanjivanjem PDV-a za djelatnosti u kulturi. Svrha je tih mjera posrednim putem financijski poticati stvaralaštvo, a fiskalnim mjerama utjecati na poboljšanje položaja kulture.

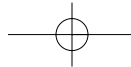
7. Regulirati i povećati porezne olakšice za ulaganja u kulturu, tj. dati poseban porezni status zakladama, fondacijama, investitorima.

8. Po uzoru na iskustva razvijenijih zemalja, npr. popularizaciju sponzorstva i donatorstva, valja motivirati gospodarske, financijske i druge tvrtke na sufinanciranje kulture kao dobar potez za podizanje poslovnog ugleda. Poticajne porezne mjere za donatore u kulturi regulirane su Zakonom o porezu na dobit i Zakonom o porezu na dohodak. Dodatan je problem plaćanje poreza na dodanu vrijednost za darovanu robu ili usluge. Zasad Zakon o porezu na dodanu vrijednost propisuje oslobođenje od poreza jedino za inozemne donacije. Zbog poticanja veće sponzorske i donatorske aktivnosti trebalo bi osloboditi od plaćanja poreza na dodanu vrijednost i domaću darovanu robu i usluge.

9. Poreznim zakonima omogućiti da se ostvare porezne povlastice koje Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara daje vlasnicima kulturnog dobra a po osnovi ubiranja rente od korištenja kulturnih dobara od strane pravnih i fizičkih osoba. U poreznim zakonima ta povlastica nije propisana.

10. Kulturu svakako uvrstiti u korisnike prihoda igara na sreću. Ta je praksa ustaljena u mnogim zemljama.

decentralizacija

Broj teritorijalnih jedinica u Hrvatskoj skrojenih u 1990-ima nije u funkciji razvoja i ekonomski je rastrošan. Takva upravna rascjepkanost usitnila je i kulturne resurse a povećala upravne izdatke. Odluke koje se donose na lokalnim razinama, za razliku od središnje i gradske razine, nisu značajne za kulturni razvitak a uz to su nekoordinirane. Županije u sadašnjem sastavu a ni u zbroju više njih ne obuhvaćaju kulturnopovijesne regije Hrvatske. Na taj način cjelovitiji regionalni kulturni razvitak zakočen je a kulturna ponuda ostaje neprikladna za međunarodnu suradnju što dugoročno loše utječe na integraciju Hrvatske u europske regionalne sustave.

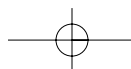
Cilj

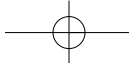
Decentralizirati kulturnu politiku u više dimenzija i na temelju policentričnog razvitka koji proizlazi iz kulturnopovijesnih regija Hrvatske.

U daljnju decentralizaciju valja ići zadovoljavajući dva glavna uvjeta. Prvo, prenošenje ovlasti s nacionalne na podnacionalne razine u najmanju ruku ne smije uroditi srozavanjem kulturnih standarda i potreba. I drugo, zakonski se moraju jasno i nedvosmisleno odrediti prava i obveze nositelja kulturne politike na subnacionalnim razinama, prije svega županijskim, uključujući nužan iznos proračunskog izdvajanja za kulturu.

Zadaci

1. Ravnomjernije rasporediti ovlasti na nacionalnoj, županijskoj i gradskoj, odnosno općinskoj razini, pri čemu bi nacionalna zadržala ovlasti određivanja prioriteta i ciljeva razvitka te ukupne fizionomije kulturne politike, a na županijskoj ili regionalnoj razini koncentrirale bi se ovlasti *kulturnog planiranja*. Taj zahtjev valja unijeti u zakonsku regulativu koja se odnosi na ustrojstvo lokalne uprave i samouprave. Pritom preporučujemo, bez namjere da prejudiciramo novu teritorijalno-upravnu podjelu Hrvatske, da se ugradi odredba o hrvatskim županijama kao *kulturnim regijama*. Ta simbolička referencija prošlosti - Hrvatska je nastala spajanjem svojih regija i u njima je sadržana kulturna heterogenost i bogatstvo zemlje, od spomeničkog do jezičnog - mora dobiti na težini i postati obvezom spram kulturnog razvitka u budućnosti. Istra, Hrvatsko primorje, Dalmacija, Lika, Slavonija, Međimurje... - hrvatski su aduti s obzirom na kulturnu raznolikost (uz multietničku), tradicionalni ponos spram regionalnog identiteta, razvojne ambicije i mo-

gućnosti, a otvaraju i vrata prekogranične suradnje s drugim susjednim i udaljenijim zemljama. Nacionalna razina zadržala bi prvenstvo u određivanju neotuđivih kulturnih dobara i razrješavanju ključnih problema kulturnog razvitka. Središnja nacionalna uprava i nezavisna stručna vijeća također bi po potrebi intervenirala u regionalni i lokalni razvitak, a regije u unutarregionalni razvitak. Ali takve intervencije trebale bi biti što rjeđe, samo u slučajevima sukoba interesa nerješivih na subnacionalnim razinama. Da bi se izbjegao strogo piramidalan sustav upravljanja, potrebno je ustanoviti *stalne koordinacije* među susjednim ili razvojno bliskim županijama, te analogne koordinacije općina i gradova unutar županija.

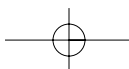
2. Raspisati opće i specijalizirane višegodišnje natječaje (najmanje trogodišnje). Dobivanjem sredstava na takvim natjecajima bitno se stabilizira kulturno planiranje kao i očekivanja u kulturi, osamostaljuje se rad kulturnih ustanova, omogućuje domaća i međunarodna suradnja, osigurava dovoljno vremena za promidžbene i marketinške aktivnosti te otvara mogućnost nabave sredstava iz dodatnih (neproračunskih) izvora.

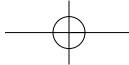
3. Na svim razinama koje smiju voditi razmjerno nezavisnu kulturnu politiku valja donijeti mjere koje osiguravaju sljedeće uvjete:

- Održivost određene razine kulturnog života, infrastrukturne opremljenosti i zaštite baštine;
- Koordiniranost između upravnih razina;
- Poticajan učinak na različite kulturne djelatnosti;
- Interesno povezivanje i suradnju s drugim sektorima (znanosti, obrazovanja, prostornog planiranja, turizma...);
- Prihvatljivost u javnoj, neprofitnoj i privatnoj sferi.

4. Svaka upravna razina treba izraditi svoju strategiju razvitka za kraće ili plansko (trogodišnje ili četverogodišnje) i duže razdoblje.

5. Vijeća za kulturu (nezavisna tijela stručnjaka) treba osnivati posvuda gdje za to postoje mogućnosti s obzirom na broj područja i broj stručnjaka u sastavu vijeća koji su propisani Zakonom o vijećima za kulturu. Na taj način upravna decentralizacija u kulturi dopire dotle dok postoje stručni uvjeti za donošenje kvalitetnih odluka o financiranju kulture. Demokratizacija kulture ne smije prerasti u kulturni populizam koji dovodi do relativiziranja i odbacivanja vrijednosti visoke kulture te korištenja javnih sredstava za kulturu u druge namjene.

6. Rekonstruirati i dograditi mrežu otvorenih i narodnih sveučilišta, kulturnih centara i domova kulture. Za takav zadatak trebat će izraditi projekte namjene ili prenamjene postojećih prostora, uključujući izgradnju polivalentnih prostora, koji će zainteresirati nositelje proračunskih sredstava, urbaniste i druge sektore, kao i nevladine ustanove i privatne poduzetnike. Trebalo bi ostvariti sklad javnih i privatnih, kulturno svrhovitih i komercijalnih interesa gdje god je to moguće. Ukoliko nije odmah moguće, valja strpljivo čekati bolju priliku i neprestano nuditi projekte koji usklađuju različite interese u istom prostoru - ili u krajnjem slučaju prostor koji je imao kulturnu namjenu prepustiti drugoj javnoj namjeni: zdravstvu, znanosti, turizmu, nevladinim uredima ili poslovnim uredima u sklopu organizacije koja značajno doprinosi razvitku lokalne zajednice (npr. zapošljavanjem).

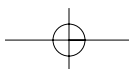
7. Međuresorski surađivati u poticanju i osnaživanju kulturnog turizma u obalnom i kontinentalnom području radi stvaranja dodatnih šansi, posebno prihodovnih, za jačanje kulturnih aktivnosti u manje razvijenim područjima i mjestima.

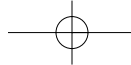
8. Izraditi kulturne indikatore radi istraživanja i praćenja kulturnog stanja i promjena u procesu decentralizacije, tj. stupnja uravnoteženosti kulturnog života i razvitka na različitim teritorijalnim razinama, odnosno svim teritorijalnim jedinicima. U tu svrhu valja uspostaviti okomicu stručnog znanja i informacija koje pružaju podršku odlučivanju u kulturi. Tu bi zadaću obavljale analitičke informacijsko-dokumentacijske službe u općinama, gradovima i županijama, a na nacionalnoj bi razini Zavod za kulturu objedinjavao takva znanja i informacije, koordinirao i planirao rad službi i vodio vlastita primijenjena istraživanja o trendovima kulturnog razvitka u Hrvatskoj i usporednim trendovima u inozemstvu (v. dionicu Istraživanje i razvoj).

participacija u kulturnom životu

Kulturna statistika na nacionalnoj razini ne uključuje sve podatke o raznim oblicima participacije u kulturi, kao ni posebna istraživanja o načinu provođenja slobodnog vremena stanovništva. Od raspoložive statističke građe donosimo podatke o kulturnom amaterizmu u Hrvatskoj za razdoblje od sredine 1980-ih do kraja 1990-ih.

Iz tih se tablica daje iščitati tendencija ustrajnosti i održavanja kulturnog amaterizma. Kulturni amaterizam u Hrvatskoj ima dugu i bogatu tradiciju. To je najprirodniji produžetak kulture-cilja izvan elitne kulture i tradicijske narodne kulture te najdjelotvorniji oblik njihove popularizacije.

Tablica 1: Amaterska kazališta, izvedene predstave, članovi i posjetitelji

Sezona	Kazališta	Izvedene predstave	Članovi		Posjetitelji
			Odrasli /	Djeca	
1984/85.	19	262	661	115	7 433
1989/90.	13	207	350	155	37 067
1990/91.	8	182	255	59	25 086
1991/92.	7	132	160	15	26 654
1992/93.	9	110	340	-	31 953
1993/94.	13	278	452	98	52 580
1994/95.	13	385	518	152	68 868
1995/96.	18	401	659	156	70 207
1996/97.	15	294	466	113	56 250
1997/98.	15	325	378	156	57 279
1998/99.	18	541	632	409	95 551

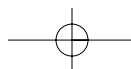
Izvor: Dokumentacije "Kultura i umjetnost" Državnog zavoda za statistiku

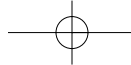
Sve veći prodor tržišta i računalne tehnologije u kulturu možda neće bitno narušiti tradicionalno zanimanje za kulturni amaterizam u klasičnim oblicima, ali će zacijelo promijeniti navike kulturne potrošnje među ostalim ljudima, prvenstveno mlađima. Internet i računalne igre prodiru u privatni život i umanjuju potrebu za odlaskom u tradicionalne prostore kulturnog života.

Kina, kazališta, koncertne dvorane, narodne knjižnice i druga javna mjesta kulture mjesta su na kojima se odvija i društvena interakcija, a to je jedan od glavnih učinaka sudjelovanja u kulturi.

I u literaturi, koju čovjek čita sam, ne prestaje komunikacija sa zajednicom već se produbljuje refleksivnim prijamom slika svijeta koje stvara autor, koji u drugim medijima ili živom razgovoru s publikom to ne može učiniti. Dakako, dio se i tih javnih prostora kulture prilagođuje virtualnoj kulturi i multimedijima, osobito knjižnice. Knjižnice su osobito važne za brojne ljude koji nemaju sredstava za kupnju knjiga, časopisa ili CD-a, često ni novina.

Međutim, javni prostori kulture tek će morati izgraditi svoje prednosti i komplementarnost spram novih informacijskih medija kako bi privukli još više ljudi. Sudjelovanje u kulturi u neposrednom okruženju ili dodiru s drugim ljudima pruža veću kvalitetu života od isključivo virtualnog i solitarnog.

Tablica 2: Dječja kazališta prema izvedenim predstavama, članovima (djeca-amateri) i posjetiteljima

Sezona	Kazališta	Izvedene predstave	Članovi/ Djeca	Posjetitelji
1984/85.	15	2 378	1 547	626 608
1989/90.	12	1 886	1 353	430 677
1990/91.	12	1 804	980	419 821
1991/92.	11	1 600	681	383 951
1992/93.	10	1 746	479	356 287
1993/94.	10	1 653	431	349 244
1994/95.	10	1 982	324	421 995
1995/96.	10	1 910	418	355 895
1996/97.	11	1 967	424	347 996
1997/98.	11	1 933	433	389 319
1998/99.	11	1 799	300	344 449

Izvor: Dokumentacije "Kultura i umjetnost" DZS-a

Tablica 3: Udruge kulturno-umjetničkog amaterizma prema broju članova-amatera, održanih kulturnih priredbi i posjetiteljima

Sezona	KUD	Članovi-amateri			Priredbe	Posjetitelji
		Ukupno	Žene	Djeca		
1980/81.	545	44 002	21 793	6 563	10 164	4 701 826
1985/86.	644	51 840	26 501	13 876	12 124	4 979 339
1990/91.	272	22 092	12 003	7 476	4 469	1 927 669
1995/96.	669	45 406	25 083	9 957	10 492	3 990 094
2000/01.	prikuplja se svakih pet godina, pa nema novih podataka					

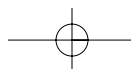
Izvor: Dokumentacije "Kultura i umjetnost" DZS-a

Cilj

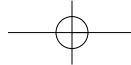
Afirmacija sudjelovanja u kulturi kao kvalitete života stanovništva.

Cilj se može odrediti i kao prijelaz iz pretežno pasivnog na pretežno aktivno sudjelovanje u kulturi. Potrošač i publika (čitateljska, gledateljska) bitni su za održavanje kulture kao sektora koji stvara i proizvodi za ljude koji razumiju ili vole kulturu. No elitna kultura, kao i alternativna i tradicionalna pučka, da bi se održale u konkurenciji s masovnom, moraju dio svoje javnosti poticati na aktivno sudjelovanje putem amaterizma ili dodatnog obrazovanja.

To je nužno s obzirom na činjenicu da ti oblici kulture-cilja presudno zavise od intrinzičnog interesa za kulturu, od potrebe da se razumije aktivnost koja proizvodi neki smisao

a koja ne cilja na ekonomski ili politički uspjeh ili joj je taj cilj sporedan. Sudjelovanje u tom neobičnom smislu djelovanja približava ljude izvorima stvaralaštva i čini od njih važnog saveznika kulture.

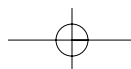
Čitanjem knjiga o kulturi i umjetnosti, na primjer, ne može se naučiti toliko koliko se može uključivanjem u terenski rad etnologa ili arheologa, statiranjem u profesionalnoj kazališnoj predstavi, sudjelovanjem u amaterskoj kazališnoj skupini, pjesničkoj ili glazbenoj sekciji, itd.

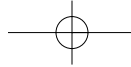
Dvije su kvalitete života koje se razvijaju u aktivnoj kulturnoj participaciji stanovništva. Prva je *stvaralačka*: poticanje individualne nadarenosti u smislu izražajnosti u područjima u kojima do tada nije mogla doći do izražaja. Otkrivanje novih sposobnosti za pojedinca može imati ključno značenje u razvitku samopouzdanja narušenog u redovnom i rutinskom poslu ili zbog gubitka posla.

Druga je kvaliteta *društvena*: susreću se i sijeku putevi pojedinaca čiji interesi nisu, barem ne u tim prostorima i trenucima, konkurencijski i karijeristički. Ta druga priroda kulture pomaže u potrazi za zadovoljstvom i srećom u određenoj međuovisnosti s drugima. U svakom slučaju, neočekivani učinci sudjelovanja u kulturi mnogo su blagotvorniji negoli u područjima gdje se od ljudi traži da se bore za preživljavanje i svu svoju energiju usredotoče na jedan jedini cilj. U kulturnom djelovanju ima mnogo više mjesta za naše različite sposobnosti i ciljeve.

Zadaci

1. Omogućiti sustavna empirijska istraživanja slobodnog vremena, posebno mladih, te odgovarajuće kulturne statistike (po uzoru na Eurostat).
2. Poticati i dalje razvijati kulturni amaterizam u svim granama kulturnih djelatnosti.
3. Zainteresirati profesionalne ustanove i organizacije na suradnju i pomoć amaterima putem radionica, posudbe opreme i tehnički kvalificiranog kadra, kao i prostora za pokuse i izvedbe.
4. Sustavno uvesti olakšice za participaciju mladih u kulturi iskaznicama, blokovima i popustima u cijeni ulaznica.
5. Preko hrvatskih dopunskih škola i drugim mjestima okupljanja hrvatske dijaspe u europskim i prekomorskim zemljama organizirati ili pospješiti i poboljšati postojeći amaterski kulturno-umjetnički rad.

6. Razvijati socijalno kohezivne učinke umjetničkog amaterizma, spontano druženje, osobito u doticajima između kulturnih/nacionalnih manjina i većine, te među marginaliziranim skupinama ili zdravstveno hendikepiranim osobama.

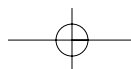
umjetničko obrazovanje

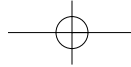
U školskom sustavu većine zemalja umjetničko obrazovanje obavezno je u osnovnoj školi te u prva dva ili tri razreda srednje škole. Nakon toga je izborno (Robinson, 2000). Razlog takvoj zastupljenosti u nastavi, kao i sve većem zanimanju za širenje umjetničkog obrazovanja među umjetnički neobrazovanom populacijom, prije svega mladima, leži u spoznajama da je ono vrlo važno za sve oblike ljudskog razvitka: fizički, perceptivni, intelektualni, emocionalni, moralni, estetski, kreativni, socijalni, posebno razvitak izražajnih oblika grupnog identiteta i pripadnosti.

Također, umjetničkim obrazovanjem ideje održivog razvitka postaju razumljivije i prihvatljivije. Malo se umjetnika od svoga rada obogatilo, ali su svijet obogatili neusporedivo više od svih bogataša. Kad veći broj ljudi shvati da u svojoj sredini mogu uživati u predmetima i ljudima zahvaljujući dobrom razumijevanju i ukusu, a ne prvenstveno zahvaljujući svojoj kupovnoj moći ili društvenom autoritetu, bit će susreta i događanja s mnogo više razloga i u različitim oblicima nego danas. U takvoj sredini stvorit će se uravnoteženiji odnos i prohodniji putovi između različitih interesa i tako smanjiti golem pritisak koji siromašan duh sa samo jednim interesom, a obično je to uspjeh pod svaku cijenu, stvara nad ljudima i proizvodima.

U mnogim zemljama novi se prostori i situacije stvaraju ulaskom profesionalne umjetnosti u svakodnevicu. Izvodeći svoj posao iz galerija, teataru i koncertnih dvorana na druga mjesta profesionalni umjetnici možda dovode u pitanje svrhu umjetnosti, ali nedvojbeno na nov način približavaju umjetnost društvu. Oni “zacijelo ne zagovaraju ni ‘umjetnost radi umjetnosti’ niti umjetnost kao terapiju ili kao društvenu uslugu. Umjetnici koji rade na drugim mjestima istinski se bave ljudskim iskustvom - što ima pozitivne implikacije kako za umjetničku formu tako i za pojedince i zajednice koje su uključene u njezino nastajanje” (Phillips, 1997).

Novi načini popularizacije umjetnosti uključuju i suradnju umjetnika s nastavnicima i školama a to zahtijeva prilagodbu nastavnih programa kao i određenu prilagodbu samih umjetnika te zajedničku dodatnu izobrazbu (Robinson, 2000).

Sva ta nova iskustva u umjetničkom obrazovanju, popularizaciji i neposrednom sudjelovanju u životu zajednice daju demokratizaciji kulture zanimljiviji i privlačniji oblik od klasičnog poučavanja.

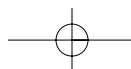
U školskom sustavu u Hrvatskoj, koji je još uvijek zatvoren i nesuvremen, umjetničko obrazovanje, kao i kulturno obrazovanje u cjelini, reducirano je i podcijenjeno. Od 1996. glazbeno i likovno obrazovanje prepolovljeno je (od 2 na 1 sat na tjedan) u osnovnoj školi, a u srednjoj ograničeno je samo na gimnazije (1 sat). Takva promjena proizvodi ozbiljan obrazovni hendikep. Hrvatski likovni stručnjaci i pedagozi, međutim, vrlo dobro poznaju holističku vrijednost umjetničkog obrazovanja: “Samo odgojno poticanje interakcije umjetničkih djela i promatrača potiče interakciju nas i onog što je univerzum, gdje je sve povezano sa svima” (Damjanov, 1999). Umjetnost odgaja djecu kao sustvaratelje svijeta u kojem će odrasti. Takav stav prema svijetu stječe se učvršćenjem prvog stvaralačkog izraza putem crteža, boje, glasa, riječi, tona ili plesnog koraka. Usto, povoljan utjecaj umjetničkog odgoja na kreativno mišljenje pomaže ovladati nastavnim sadržajima ostalih predmeta. Pomoć umjetnosti u stjecanju samopouzdanja i izražavanju subjektivnog stava u društvu drugih ljudi također je veoma važno za isključene osobe. Njih je u Hrvatskoj mnogo: od izbjeglica i prognanika do nezaposlenih i starijih ljudi. Što se tiče umjetničkog obrazovanja u umjetničkim školama i akademijama u Hrvatskoj najakutniji su problemi što Muzička akademija nema svoju zgradu, što nema primjereni prostor za srednju plesnu školu, kao ni za grupu suvremenog plesa. Naravno, samo se rješavanjem tih elementarnih pitanja može od takvih umjetnika tražiti novi smisao za odnos između umjetnosti i društva kojem treba pomoć i novo iskustvo.

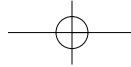
Cilj

Afirmirati značenje i osnažiti ulogu umjetničkog obrazovanja u školskom sustavu, cjeloživotnom obrazovanju i medijima.

Zadaci

1. S obzirom na vrlo mali postotak mladih (3%) koji se bave umjetnošću, promjenom zakona u području obrazovanja uz redovno obrazovanje omogućiti paralelno obrazovanje izborom nastavnih predmeta u umjetničkim školama.

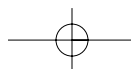

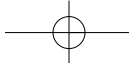

2. Decentralizirati odlučivanje u obrazovanju kako bi se lokalnoj samoupravi omogućilo - jer jedino ona može uvidjeti takvu potrebu na svom području - otvaranje umjetničkih škola ili radionica, tj. izbor profila umjetničkog obrazovanja.
3. U izvođenju nastave u školama i otvorenim učilištima, kao i radiotelevizijskih emisija posvećenih kulturi i umjetnosti, što više surađivati s umjetnicima i umjetničkim udrugama. Osobito je nedostatak likovne i glazbene kulture bolno mjesto većine javnih prostora u Hrvatskoj.
4. Otvorenim sveučilištima dodijeliti status koji omogućuje obrazovanje i prekvalifikacije za zanimanja koja nedostaju, ponajprije za kulturnu administraciju i kulturni menadžment.
5. Izgraditi nužne prostore za umjetničko obrazovanje (Muzička akademija, plesna škola).
6. Poticati projekte izvođenja umjetničkih djela, od teatarskih predstava do koncerata, u ambijentima ili ustanovama nesklonima kreativnosti, otvorenoj komunikaciji ili nekonvencionalnom ponašanju.
7. Odljev vrsnih umjetnika i umjetničkih pedagoga u inozemstvo postupno smanjivati i stvarati uvjete za njihov povratak i reintegraciju.
8. Zbog poplave nekvalitetne novokomponirane proizvodnje, poticati primjere kvalitetne javne produkcije zabavnog karaktera, naivne umjetnosti, koreografije, oblikovanja suvenira, itd.
9. Pospješiti razvoj novih tehnologija i medija u svrhu povećanja kreativnih mogućnosti i slobode izražavanja u umjetničkom obrazovanju.

zapošljavanje

U promjeni strukture zaposlenosti i načina zapošljavanja u europskim zemljama danas se najviše ističe rast uslužnog sektora od kojega se očekuje da bi mogao pružiti rješenje za gubitak radnih mjesta u tradicionalnom gospodarstvu. Većina zanimanja u kulturi pripada sektoru uslužnih djelatnosti. Premda kulturni sektor u zemljama Europske unije pokriva oko 2% ukupnog broja radnih mjesta (European Commission, 1998), spomenuti sektor bilježi stalan rast zaposlenosti iz dva razloga. Prvi je *porast kulturnih industrija* (npr. Španjolska, Francuska, Velika Britanija, Njemačka). Drugi, koji donekle stavlja u pitanje prvi, jest rast *fleksibilnog zapošljavanja*. Radi se o mnoštvu poslova na pola

radnog vremena, o ugovorima na kraće vrijeme ili samozapošljavanju (Feist, 2000). Iako fleksibilno zapošljavanje obilježava cijelu novu ekonomiju (nestajanje stalnog radnog mjesta i punog radnog vremena), nova zaposlenost u kulturnom sektoru gotovo se u potpunosti svodi na taj obrazac zapošljavanja.

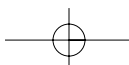
Također, utjecaj novih tehnologija, u prvom redu Interneta, djeluje i povoljno i nepovoljno na zaposlenost u kulturnom sektoru. Povećava se zaposlenost u softverskom i telekomunikacijskom sektoru, dakle na kreativnijim poslovima, a smanjuje u distribuciji i maloprodaji, tj. u rutinskim poslovima.

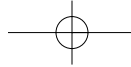
Zapošljavanje u javnom kulturnom sektoru u nekim zemljama blago raste, u nekima stagnira a u nekima se smanjuje. U većini slučajeva, međutim, *tradicionalno proračunsko financiranje ne donosi povećanje zaposlenosti u kulturnom sektoru*. No pretpostavlja se da proračunska i druga javna sredstva ili troškovi nalaze druge puteve kojima se potiče stvaranje novih poslova i rast zaposlenosti. Općenito, *najveći dio zaposlenih u kulturnom sektoru i dalje ovisi o javnom, tj. proračunskom financiranju*.

Tržišno zapošljavanje u kulturnom sektoru u europskim zemljama pokazuje veću osjetljivost za pojedince koji imaju ne samo u obrazovanju stečena znanja i vještine nego i ona koja su stekli u poslovanju, upravljanju i financijama; dakle, riječ je o onim znanjima i vještinama koja nedostaju u postojećem obrazovanju ili izobrazbi za kulturna zanimanja. Također, bolji su izgledi za rast zaposlenosti u likovnoj nego u scenskoj umjetnosti jer je prva prilagodljivija na fleksibilno zapošljavanje.

Napokon, veliki su rasponi u primanjima. Malobrojni uspješni umjetnici ubiru velike prihode dok većina zaposlenih u kulturi ima razmjerno male prihode ovisne o kratkotrajnim i u načelu nesigurnim aranžmanima s poslodavcima. Stoga se od vlada, tj. ministarstava kulture, očekuje da potiču veću raznovrsnost opcija unutar fleksibilnog zapošljavanja koje inače čini okosnicu rasta zaposlenosti u kulturnoj ekonomiji; očekuje se također da se podupiru oni oblici izobrazbe u kojima se stječu šira znanja o kulturnom poduzetništvu i menadžmentu te pružaju informacije o stvarnom stanju na tržištu rada prije nego li počne izobrazba za specijalna zanimanja.

Prva ključna značajka zaposlenosti u kulturnom sektoru proizlazi iz *načina definiranja kulture*, tj. tko se sve smatra zaposlenim ili djelatnim u kulturi. U većini europskih zemalja u statistiku zaposlenosti u kulturnom sektoru uvršteni su (Casey, 1999):

- Umjetnička i kulturna zanimanja i radna mjesta u kulturnim djelatnostima ili industrijama.
- Oni koji nemaju kulturno zanimanje a rade u kulturnim djelatnostima ili industrijama.
- Umjetnička ili kulturna zanimanja izvan kulturnih djelatnosti ili industrija.

Druga je ključna značajka kulturnog sektora njegova *međuzavisnost i intersektorska usmjerenost*. Fleksibilno zapošljavanje podrazumijeva laku pokretljivost iz sektora u sektor. Zanimanja u kulturi, prije svega umjetnosti, svojom obrazovnom kvalitetom omogućuju pojedincima veću kognitivnu fleksibilnost i kreativnost u različitim područjima rada. Ali, taj se ljudski potencijal ne može realizirati ako države međuresorskom politikom ne omoguće dodatnu izobrazbu za tržište, jednaku šansu pri zapošljavanju te potiču zapošljavanje nakon izobrazbe. Također, od država se očekuje da potaknu ravnomjerniji regionalni razvitak kulturnih industrija jer se komercijalne kulturne industrije koncentriraju na malo mjesta, zapostavljajući ostala, periferna područja (Feist, 2000).

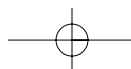
Upravo je Hrvatska jedno takvo periferno područje s malim kulturnoindustrijskim kapacitetom (vidi dionicu Glazba i diskografija), gdje je kulturni sektor gotovo posve ovisan o proračunskom financiranju i javnom zapošljavanju.

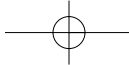
Statistika zaposlenosti u kulturi u Hrvatskoj počiva na suženoj definiciji djelatnosti u kulturi pod kategorijom “Kultura, umjetnost i informacije” (Crnković-Pozaić, 1998). Tu nema kulturnih zanimanja u drugim djelatnostima, a među samostalnim umjetničkim profesijama moguće je pratiti samo umjetnike u klasičnom smislu riječi (književnike, slikare, kipare, filmaše, itd.) a ne i ostale profesije (npr. dizajner) zaposlene u manjim tvrtkama. Da stvar bude gora, nema statističkog praćenja zaposlenih u kulturi po sektorima kulturnih djelatnosti.

Budući da hrvatski kulturni sektor, tj. kulturna politika hoće baratati suvremenijom i širom definicijom kulture, osobito značenjem kulture kao “razvojne snage društva”, morat će *kulturnu statistiku zaposlenosti prilagoditi novoj definiciji kulture*.

Iz preostalih se raspoloživih podataka o (ne)zaposlenosti u kulturi do 1996. - pretpostavlja se kako slični trendovi traju i danas - može zaključiti sljedeće:

- Stopa nezaposlenosti u kulturi otprilike je upola manja od ukupne nezaposlenosti u Hrvatskoj.

• “Kad pada ukupna zaposlenost, zaposlenost u kulturi smanjuje se još i brže, ali kad ukupna zaposlenost raste, zaposlenost u kulturi raste još brže... Naime, u tom je sektoru *rad na određeno vrijeme ili povremeni rad učestaliji negoli u drugim djelatnostima...* Takva fleksibilnost sa stajališta prilagođavanja konjunktornim kretanjima pogoduje poslodavcu u kulturi, ali je izvor nesigurnosti i krhkosti za mnoga zanimanja u toj djelatnosti” (Crnković-Pozaić, 1998: 106).

Premda manje razvijeno nego u zemljama Europske unije, tržište rada u kulturi u Hrvatskoj ima mnogo sličnosti s njihovim tržištima. Prelazi se na fleksibilno zapošljavanje, sa svim prednostima, nedostacima ili neizvjesnostima (više zaposlenih na manji broj radnih mjesta ili poslova), dok istodobno javni sektor, tj. državni proračun, ima najveći dio zaposlenih u kulturi.

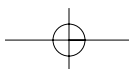
Hrvatskoj kulturnoj politici u području zapošljavanja predstoji razrada mjera poticanja zapošljavanja na temelju šire i za održivi razvitak inovativnije definicije kulturnog sektora. Također, treba ublažiti razliku između uvjeta zaposlenosti i rada, tj. sigurnosti, u javnom i privatnom sektoru (fleksibilnom zapošljavanju). Ako se kulturni sektor doista definira kao jedno od središta putem kojega će se reorganizirati odnosi prema prostoru i radu te oblici komunikacije između kulture i društva, kao i među ljudima općenito, moguće je očekivati da će se otvoriti mnogo novih poslova u kulturi i intersektorskim područjima. Naravno, da bi se projekti zapošljavanja s novim razvojnim ciljem razvijali i ostvarivali, trebalo bi pridobiti i međunarodne partnere i ulagače. To možda ne bi bilo teško ako se projekti učine doista novima i zanimljivima i ako njihovi ciljani učinci izgledaju iskoristivi u drugim zemljama.

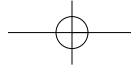
Cilj

Povećati zaposlenost u kulturi te udio zaposlenosti ljudi s kulturnim zanimanjima u srodnim sektorima prema viziji kulturno održivog razvitka.

Zadaci

1. Donijeti mjere koje će poticati ujednačavanje obrazaca ili količine stalnog i fleksibilnog zapošljavanja u javnom i privatnom sektoru s težnjom za rastom zaposlenosti u oba sektora; osobito uvođenje fleksibilnih aranžmana u javni sektor ne bi smjelo ići na štetu ukupne zaposlenosti u tom sektoru.

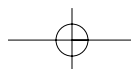

2. Izraditi programe prekvalifikacije ili dodatne izobrazbe za nezaposlene u kulturi, programe prilagođene s jedne strane trenutačnom stanju, tj. ponudi radnih mjesta, a s druge stvaranju radnih mjesta za zanimanja u kulturi putem kojih će se poticati održivi razvitak lokalne sredine.
3. Kulturnu statistiku zaposlenosti treba prilagoditi novoj definiciji kulture i kulturnog sektora.
4. Istražiti odnos između ukupnog ekonomskog rasta i rasta (ne)zaposlenosti u kulturi, te simulacijski modelirati buduće trendove pod pretpostavkom primjene koncepcije održivog razvitka.
5. Sudjelovati u donošenju mjera fiskalnog rasterećenja plaća i smanjenja poreza na dohodak koje pojeftinjuju rad, te procijeniti njihov učinak na zaposlenost u kulturi.
6. Promicati stvaranje profila kulturno-umjetničkih zanimanja kao proizvodnih; unaprijediti postojeće profile koji omogućuju zapošljavanje u kulturnim industrijama kao i drugim industrijskim i gospodarskim granama, posebno u (kulturnom) turizmu.

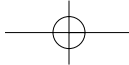
privatizacija

U Zapadnoj Europi val privatizacije u kulturi počeo je 1980-ih, najprije u Velikoj Britaniji (British Telecom), u trendu napuštanja države blagostanja. I uzrok i posljedica toga trenda jest smanjenje proračunskih sredstava dok su druge posljedice, osobito namjeravane, npr. povećavanje racionalnog poslovanja i učinkovitosti kulturnih ustanova, još uvijek nedovoljno jasne. Pa ipak, činjenica da mnogi mogu platiti više cijene kulturnih usluga i da se poreznim mehanizmima potiču sponzorstvo, mecenatstvo i donatorstvo, daje tim zemljama znatnu prednost pred istočnoeuropskim zemljama, uključujući Hrvatsku. Nakraju, država je i dalje neizbježno glavni financijer kulture.

U Hrvatskoj je potpuno privatizirano izdavaštvo dok je u području filma, videa i televizije stanje šaroliko (značajni udjeli i javnog i privatnog vlasništva). Ostala područja, uključujući kulturnu baštinu, nisu privatizirana. Iskustva privatiziranih područja govore o polovičnim rezultatima (usp. dionice Književnost i izdavaštvo i Glazba i diskografija). Pitanje je stoga u kojoj mjeri i u kojim područjima nastaviti s privatizacijom, i to ponajprije iz razloga što se sve, osobito s obzirom na mješovite oblike vlasništva, može smatrati privatizacijom u kulturi. U tom pogledu najprikladnijim se čini primjer Nizozemske gdje se svaki oblik *povećanja autonomije* kulturnih ustanova i organizacija (spram up-

ravne vlasti) smatra privatizacijom. Istoj definiciji pripadaju i različiti tipovi prenošenja ili preobrazbe vlasništva: prodaja javnog vlasništva (u kulturi), slobodan prijenos vlasništva, preobrazba državne u paradržavnu ili neovisnu ustanovu, model agencije, ugovorni odnos, korištenje dobrovoljaca (volontera) i privatno financiranje.

Cilj

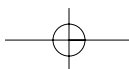
Daljnja privatizacija kulturnih djelatnosti u funkciji povećavanja interne efikasnosti, kvaliteta usluga i proizvoda, zaposlenosti, inovativnosti, uravnoteženja proračuna te poboljšanja rada javne uprave i upravljanja u kulturnim ustanovama.

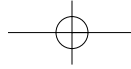
Time naglašavamo poželjne učinke privatizacije pa privatizaciju u kulturi držimo samo u tom smislu dobrodošlom. Ukoliko se privatizacijom ne polučuje učinak povećane zaposlenosti nego zaposlenost stagnira ili blago opada, a ostali su učinci ipak vidljivi, privatizaciju još uvijek možemo smatrati uspješnom.

Općenito, valja voditi računa ne samo o načelnim prednostima/funkcijama privatizacije u kulturi, nego i o mogućim nedostacima/disfunkcijama: povećanju proizvodnih troškova, rastu cijena proizvoda i usluga, padu kvaliteta, favoriziranju inozemnih kulturnih proizvoda, rastu nezaposlenosti i zapostavljanju neprofitnih ciljeva. Empirijska evaluacija učinaka privatizacije u Republici Hrvatskoj moguća je jedino ako se sustavno istražuju ti učinci.

Zadaci

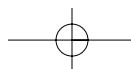
1. Izraditi komparativnu studiju međunarodnih iskustava u privatizaciji kulturnih djelatnosti, uključujući iskustva drugih zemalja u tranziciji (Češka, Poljska, Mađarska, Slovenija) te dosadašnja hrvatska iskustva. Takvu bi studiju trebalo izraditi u Zavodu za kulturu.
2. Načiniti posebnu studiju o procesu privatizacije u kulturi u Hrvatskoj, utvrditi stanje privatnih kulturnih ustanova stvorenih nakon 1991. godine te donijeti preporuke za poboljšanje njihova položaja i djelovanja.
3. Samo na osnovi tako stečenih spoznaja o dosadašnjim uvjetima i rezultatima privatizacije valja donijeti poseban paket zakonskih mjera u svrhu ujednačavanja uvjeta rada, konkurencije i programskih odrednica javnih i privatnih ustanova u kulturi, te poštujući i primjenjujući razne tipove privatizacije za razna kulturna područja.

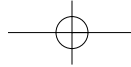

4. Kao dodatni instrumentarij privatizacijskom zakonskom paketu treba donijeti mjere kompenzacije, tj. izravne ili neizravne financijske pomoći privatiziranim dijelovima kulturnih djelatnosti u slučajevima objektivno uzrokovane ili privremene nemogućnosti samostalnog poslovanja i te mjere koordinirati s drugim sektorima (financije, rad i socijalna skrb itd.).

5. Kulturne ustanove u potpunom ili djelomičnom javnom vlasništvu podvrgnuti lojalnoj konkurenciji onih u potpuno privatnom vlasništvu, osobito kada je posrijedi dodjela financijskih sredstava za programsku djelatnost (jednaki pristup).

umjetnost i kulturne industrije

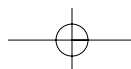

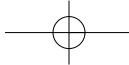
Umjetnička elita ostala je nacionalno i ideološki heterogenom premda su je razni režimi pokušali, katkada prilično uspješno, homogenizirati ili raskoliti. Određen broj hrvatskih umjetnika, koji se nedvojbeno osjeća nacionalno osviještenim ali odbacuje režimsko upravljanje kulturom i pripadnu populističku strategiju, borio se za međunarodni ugled Hrvatske i u najambivalentnijim trenucima 1990-ih. Darujući knjige, ili pak pisanim angažmanom u prilog Domovinskom ratu upozoravali su domaću i svjetsku javnost na prijeko potrebnu solidarnost s nevoljom suverene države u ratu; s druge strane, takav je angažman uvijek ukazivao na civilizacijski status vlastite nacionalne kulture.

Kulturne industrije pojavile su se u Hrvatskoj početkom 20. stoljeća, gotovo bez zakašnjenja u odnosu na razvijene zemlje. Kulturne industrije su rezultat spajanja umjetnosti i masovne proizvodnje iz čega su se, uglavnom u najrazvijenijim zemljama, izdiferencirala posebna tržišta - od masovne kulture do elitnije publike, tj. potrošača veće senzibiliteta ali i veće kupovne moći. U Hrvatskoj se, poznato je, rijetko uspostavljala takva poželjna podudarnost, i to samo u kratkotrajnim razdobljima visokih konjunktura u 1980-ima, no ne i u 1990-ima.

Osim teške ekonomske situacije, razlozi su u nas i kulturni i politički. Uočljiv jaz između kritičkog tj. elitističkog shvaćanja kulture i industrije masovne zabave naprosto nije omogućio niti poželjne mostove iako bi agilnoj kulturnoj politici oni bili pravi oslonac u oblikovanju kronično nepouzdanog značenja "nacionalne kulture". No kulturna politika nije bila agilna. Kulturne industrije ostale su nerazvijene i proizvodile su izgovarajući se tržištem uglavnom loš kvalitet dok su istodobno umjetnici bili nezadovoljni svojim statusom.

Tako je unaprijed osujećena mogućnost stvaranja produktivnog lanca između umjetnika, kulturne administracije, kulturnog menadžmenta, industrija, tržišta te publike i potrošača. Postojeća proizvodnja za tržište, koje usput ne postoji u punom smislu, na primjeru nakladništva, ne odvija se u normalnim financijskim uvjetima, zanimanje za plasman kvalitetnih djela domaćih autora je slabo, pa sukladno tome i broj prodanih primjeraka. U takvim se okolnostima svakako složen lanac nakladnik-tiskar-čitatelj rješava olako i deterministički: slabo obrazovano i osiromašeno stanovništvo nezainteresirano je za kulturu a umjetnici su zauzvrat nezainteresirani za tržište. To je eklatantan primjer "retorike reakcije" (Hirschman, 1999) prema kojoj se ništa ne može ili ne valja učiniti. Takav je stav mnoge zemlje i njihove kulture osiromašio i upropastio. Također, očekivanje da će

ekonomski rast i povećanje kupovne moći oporaviti kulturno tržište - kao da je riječ o jednadžbi s jednom nepoznanicom, ili poslu koji će netko drugi za kulturu obaviti - pripada jednakom diskursu.

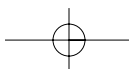
Izradom strategijskih ciljeva i instrumenata koji produžuju započetu aktivnu kulturnu politiku u smjeru umjetnosti i kulturnih industrija i time:

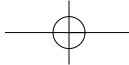
- Pobuđuju volju za promjenama među samim umjetnicima te njihov pozitivan stav prema stvaralaštvu;
  - Uspostavljaju nepostojeće karike kulturne administracije, marketinga i menadžmenta;
  - Stimuliraju kvalitetnu proizvodnju u kulturnim industrijama;
  - Populariziraju vrijednosti umjetničkih djela, kao i kulturnog znanja, putem obrazovanja i medija (ne samo u kasnim nego i udarnim terminima ili mjestima);
- moguće je izaći iz začaranog kruga reakcija.

Nekolicina književnika mlađe i srednje generacije, danas uspješnih na domaćem i stranom tržištu, samonikla su pojava. Nova kulturna politika ne treba, dakako, nikoga poučavati ni nagovarati da stvara za tržište, ali može iskoristiti takve dobre primjere i svojim mjerama zainteresirati potencijalne ulagače u talente i proizvodnju njihovih djela. To može potaknuti nove talente i ulagače i otvoriti vrata dodatnom zapošljavanju u industrijskom lancu.

“Bitna zadaća svake zdrave ekonomske aktivnosti jest proizvesti stanje u kojem će stvaranje biti zajednička činjenica svih iskustava, gdje nijedna skupina neće biti odbijena zbog svog rintajućeg posla ili nedostatne obrazovanosti, svog udjela u kulturnom životu zajednice ili ograničenih sposobnosti pojedine osobe” (Mumford, 1986: 159). Kultura je u najširem smislu zajednica rada i stvaralaštva, industrije i umjetnosti. I prodavač(ica) ulaznica i autor(ica) predstave rade u kulturi. Kultura koja misli i djeluje na oba načina, i umjetničkim jezikom i jezikom ekonomije, ostvaruje posebne dodane vrijednosti koje se ugrađuju u industrijski proizvod i ponašanje ljudi. Zadaća je budućih istraživanja uz suradnju kulturnog i drugih sektora dokazati u čemu je specifičnost dodane vrijednosti koju proizvodi kultura.

Primjer dobrog koncipiranja “slabih” i “jakih intervencija” u cilju izgradnje mehanizma ponude, potražnje i distributivnih mreža između umjetničkih prostora i kulturnih industrija dan je u spomenutom Izvještaju europskih stručnjaka (Landry, 1999: 46-49).

Na tom tragu trebat će u idućim etapama izraditi hrvatski razvojni program kulturnih industrija po regijama - uključujući međusektorska područja kao što su kulturni menadžment i istraživanje i razvoj.

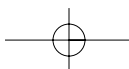
knjiga i nakladništvo

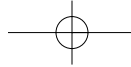
Knjiga je mjesto rođenja zamisli hrvatskog kulturnog identiteta kao i unutarnje stvaralačke i političke slobode koja je podjednako nužna Hrvatima i pripadnicima drugih naroda koji žive u Hrvatskoj. No duh stvaralaštva i slobode isključuje duh podobnosti. Dvadeset drugog travnja 2000. Društvo hrvatskih književnika proslavilo je stotu obljetnicu postojanja. To je, uz Hrvatski centar PEN-a, jedina profesionalna udruga koja skrbi o književnom stvaralaštvu i književnicima. Među njegovih 527 članova ima i takvih koji nisu učlanjeni prema službenim kriterijima (dvije objavljene knjige određene umjetničke vrijednosti).

Reprezentativne kulturne ustanove u načelu pokazuju znakove neprilagođenosti novom vremenu koje traži raznovrsnu inovativnost u kontekstu izmijenjenih tehnoloških, društvenih, političkih i ekonomskih uvjeta i u tom sklopu preoblikovanje nacionalnog interesa i partnerstva u kulturi.

Posljednje desetljeće 20. stoljeća za nakladništvo je bilo najnesigurnije razdoblje od Drugoga svjetskog rata do danas. Niz neriješenih problema, koji su kulminirali uvođenjem drakonskoga PDV-a od 22% na knjigu 1998. godine, doveli su do toga da je znatan broj malih nakladničkih kuća, pokrenutih tijekom devedesetih, doveden do ruba opstanaka ili, nerijetko, do propasti. Takvo stanje potrajalo je gotovo dvije godine, kada je dio nakladnika, okupljen ponajprije u udruzi Hrvatski neovisni nakladnici, uz potporu neovisnih novinara i Zajednice nakladnika i knjižara, uspio tada aktualnu vlast, u ranjivo predizborno vrijeme, suočiti s katastrofalnim učincima modela naplate PDV-a te izboriti ukidanje PDV-a na knjigu za krajnjeg korisnika. Time je rast cijena donekle zaustavljen, a početkom 2000. započeo je proces revitalizacije industrije knjige.

U protekle dvije godine broj naslova raste, mnogi nakladnici uspjeli su se stabilizirati, čak i unaprijediti proizvodnju, tokovi naplate u distributivnoj i knjižarskoj mreži bitno su ubrzani, znatna sredstva iz proračuna raspodijeljena su bez značajnijih prigovora, ukupno sufinanciranje knjige i književnog života tijekom dvije godine uvećano je za više od 50% u odnosu na prethodno razdoblje, odvija se transparentno i javno, a promotivne

aktivnosti, izložbe i sajmovi, postaju mjesta sve dinamičnije razmjene kulturne i nakladničke informacije, kao i trgovine knjigama. Pokrenut je proces potpore objavljivanja hrvatske književnosti na drugim jezicima, u izdanjima stranih nakladnika. Pokrenuti su i mnogi projekti vezani za podizanje standarda narodnih knjižnica. Tijekom protekle dvije godine ravnopravno su sufinancirani nakladnički projekti u tiskanoj formi, u digitalnom zapisu ili preko Interneta.

Proces usklađivanja zakonskih okvira ušao je u završnu fazu priprema, premda teče sporije od planiranog, ponajviše stoga što se pokušavaju obuhvatiti svi aspekti nanovo definirane knjige, a za to još uvijek kvalitetna rješenja nemaju niti mnoge razvijene zemlje (ponajprije u području zaštite autorskih prava na djelima dostupnim preko Interneta). Mnoga neriješena pitanja vezana za knjigu i nakladništvo još su uvijek otvorena u području distribucije i revitalizacije knjižarske mreže.

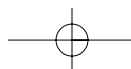
Redefiniranjem procesa odlučivanja u raspodjeli novca iz državnog proračuna i uspostavom Vijeća za knjigu i nakladništvo učinjen je važan korak k samostalnom i od političkih turbulencija nezavisnom nakladništvu.

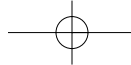
Cilj

[Stvoriti bolje uvjete za izdavanje, distribuciju i plasman kvalitetnih domaćih i stranih djela.](#)

Zadaci

1. Omogućiti autonomno stručno odlučivanje neovisno o političkim opcijama te osobnim i drugim izvanprofesionalnim interesima; u suradnji s relevantnim zainteresiranim partnerima (nakladnici, pisci, prevoditelji, knjižničari, knjižari, distributeri) uspostaviti profesionalne standarde, uključujući naknadu za autorski rad, pomoći formiranju distributivne i knjižarske mreže, unaprijediti prezentativnu i izlagačku te prevodilačku razinu nakladništva i knjige u zemlji i inozemstvu, i poticati (podupirati) sve oblike bavljenja knjigom koji je mogu učiniti dostupnijom i zastupljenijom u javnome prostoru.
2. Uspostavljati distributivna središta i tokove, razgranati knjižarsku i knjižničku mrežu kako bi se knjiga učinila dostupnom krajnjem korisniku na što više mjesta (u zemlji i inozemstvu).
3. Prilagoditi zakonsko okružje redefiniranim pojmovima knjige i nakladništva donošenjem poticajnijih propisa u prilog knjizi i nakladništvu.

4. Nprestano poticati alternativne oblike ulaganja u nakladničke i prezentativne projekte namijenjene unapređivanju statusa i javnoga utjecaja knjige. U tom smislu treba formirati profesionalno utemeljeno mjesto neovisno o interesima neformalnih grupa ili pojedinaca, s projektima koji uključuju formiranje fondacije za poticanje prevođenja hrvatske književnosti u svijetu, organiziranje prevoditeljskih seminara i stipendiranje prevoditelja i perspektivnih mladih autora, potencijalno zanimljivih drugim tržištima.

5. Što hitnije otvoriti vlastito tržište knjiga drugim logičnim tržištima. Zahtijevati od Ministarstva turizma da u promotivnim izdanjima o hrvatskom turizmu uključuje kvalitetne informativne sadržaje o kulturi u Hrvatskoj.

6. Organizirati kvalitetne radionice za suradnike kulturnih redakcija svih medija kako bi se počelo pratiti, prema potrebi stručno i argumentirano kritizirati, nakladničke projekte.

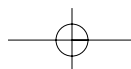
7. U sustav Društva hrvatskih književnika birati članstvo u skladu sa selektivnim kriterijima kvalitete književnog rada; otvoriti prostor javne tribine u kojemu bi participirali svi članovi, pa i oni disparatnih mišljenja. Uz pomoć Ministarstva kulture omogućiti organiziranje tribina otvorenih i za književnike koji nisu članovi književnih udruga (npr. o temi statusa autora i djela).

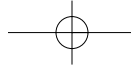
8. Pokrenuti susrete i izgrađivati književnu interkulturalnost s književnicima u susjednim i drugim zemljama iz zajedničkih ili dodirnih krugova kulturne tradicije. Uz Slavističku školu i Zagrebačke književne razgovore poraditi na novim projektima; zainteresirati međunarodne kulturne fondacije.

9. Poticati i osuvremeniti programe za hrvatsku dijasporu u duhu ideje “manjine kao mostovi”. Jednako se odnosi i na stvaralaštvo manjina u Hrvatskoj. Umjesto zatvaranja u nova geta, manjine - u sklopu načelnog otvaranja spram svjetskih kulturnih vrijednosti - trebaju također biti kulturni prostori svijeta i mirnodopskog života. U tom duhu valja poticati kulturne inicijative: susrete kazališta, pisaca ili izdavača.

likovna umjetnost

U usporedbi s ostalim tranzicijskim zemljama, Hrvatska ima iznimno vrijedne resurse u području likovnih umjetnosti. Pa ipak, mjesto je Hrvatske u likovnom svijetu malo uočljivo, ponekad i potpuno neprepoznatljivo. Osnovni razlog tome jest pogrešni kriterij kojim se domaća likovna umjetnost vrednovala posljednjih godina, te potpuno zanemaren ili pogrešno definiran promotivni aspekt umjetnosti. Što se kriterija tiče, stječe se

dojam da su se oni stvarali isključivo na lokalnim parametrima. Najznačajniji segmenti hrvatske likovne baštine potirali su se ili marginalizirali, a neprimjereno visok status dobivala su djela, ličnosti i pojave koji to ne zaslužuju. Čak i onda kada su se istinske vrijednosti nastojale afirmirati, činilo se to na neprimjeren i nekritički način. Osobito je dolazilo do izražaja podčinjavanje umjetničkih vrijednosti trenutačnim političkim ciljevima. Tako je stvorena anakrona i suvremenom svijetu neprimjerena poruka, uz što se stvorio dojam da se radi o umjetnosti u službi puke propagande. Skupe izložbe, monografije, katalogi, promotivni materijali nisu, razumljivo, postizali željeni cilj. Da bi se odredila kvalitetna strategija na tom području treba revalorizirati brojne segmente unutar likovne baštine, bilo da je riječ o onoj koja pripada davnoj prošlosti ili pak suvremenoj produkciji. U tom dijapazonu treba uspostaviti čvrste vrijednosne i promotivne kriterije te maksimalno afirmirati ono najvrednije što Hrvatska ima u smislu vlastitosti i posebnosti i u smislu europske pripadnosti. Veliki hrvatski povjesničari umjetnosti i kulture odavno su definirali takav odnos stvarnih vrijednosti, pa je njihov pristup još uvijek vjerodostojan i aktualan.

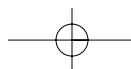
Cilj

Uklopiti hrvatsku likovnu scenu u suvremene europske i svjetske tokove, razvijati funkcionalnu i modernu, tehnički opremljenu likovnu infrastrukturu, osmisлити vizualni identitet Hrvatske i podignuti opću likovnu obrazovanost.

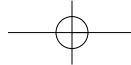
Zadaci

1. Dobro postavljenim usporedbama arhitekture, skulpture, slikarstva, kao i urbanih i ruralnih cjelina, te ljetnikovaca, omogućiti otkrivanje likovne posebnosti i stvarnog mjes-ta Hrvatske u Europi. Novija umjetnička baština, od Meštrovića i Vidovića, Viktora Kovačića i arhitekture međuratnog razdoblja, pa do Grupe EXAT-51 i Novih tendencija, enformela, videa i potpuno recentnih pojava, može dobro osmišljenim prezentacijama pružiti stvarnu sliku naših potencijala. Nekoliko je novijih izložaba pokazalo da se to može učiniti, bilo da je riječ o srednjovjekovnoj ili suvremenoj umjetnosti. Dobri su primjeri izložbe “Hrvati i karolinzi” i “EXAT-51 i Nove tendencije”.

Izložbe s dobrim i funkcionalnim katalogima, plakatima, organiziranim marketingom, odjekom u medijima, samo su jedan vid takve afirmativne i promotivne strategije. Osim

izložaba, simpoziji i česta gostovanja stranih eksperata dio su istoga zadatka. Potrebno je stoga maksimalno angažirati ali i stimulirati stručnjake u muzejima, institutima, sveučilištima na projektima koji bi na primjeren tj. suvremen način prezentirali hrvatsku likovnu baštinu, svakako izbjegavajući provincijalno pretjerivanje i nekritičke samohvale budući da se time postiže negativan učinak.

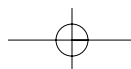
2. Tražiti svaku prigodu da se domaća likovna umjetnost predstavi na relevantnim mjestima u inozemstvu - bilo međudržavnim sporazumima, bilo drugim oblicima dogovora iz kruga politike, bilo iz krugova znanstvenika i umjetnika, kao i prilikom gostovanja vriednih izložaba u Hrvatskoj. Pri tom valja voditi računa da se recepcija ne zasniva na kolonijalnim pretpostavkama: potrebno je znati što nam odgovara a što ne, tako se postaviti u startu te artikulirati vlastite zahtjeve.

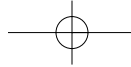
3. Raditi na nekoliko velikih projekata, praćenih međunarodnim simpozijima, koji bi trebali dovesti do jasno i precizno koncipiranih izložaba. Izložbe dogovoriti za ona mjesta u inozemstvu koja će garantirati dobar odjek, a nakon gostovanja izložbe pokazati i u Hrvatskoj.

4. Osim velikih izložaba potrebno je imati nekoliko manjih, s gotovim katalogom u kome se, od slučaja do slučaja mijenja samo tekst, a što zavisi od zemlje u kojoj gostuje. Takve je izložbe lako transportirati te za njih ne smiju biti skupa osiguranja (npr. "100 hrvatskih plakata", "Suvremena hrvatska fotografija", "Suvremena hrvatska grafika", "CRO Design" itd.). Izložbu prati samo jedan kustos, lagana je i prilagodljiva postava te može ponekad biti i u predvorju gradske vijećnice, ako već ne u nekoj prikladnoj galeriji. Takvih 5 ili 10 izložaba, na primjer, može putovati svijetom i tijekom 2 ili 3 godine postići mnogo u afirmaciji hrvatske likovne sredine.

5. U izdavačkoj djelatnosti na području likovnih umjetnosti iznimno je važno uspostaviti kriterije, te poticati stvarne vrijednosti. Mnogi važni umjetnici nemaju svoju monografiju, pa čak niti cjelovitiji katalog. Valja omogućiti da se knjige i katalozi distribuiraju u inozemstvu, u relevantnim knjižarama i muzejima. Jedna od mogućnosti jest suradnja s dobrim izdavačima u svijetu koji imaju osiguranu prodajnu mrežu.

6. Poticati domaće umjetnike da gostuju na relevantnim velikim međunarodnim izložbama u inozemstvu (Dokumenta u Kasselu, Venecijanski biennale - djela u izboru direktora i autora Biennala i sl.). To se pospješuje pozivima vodećih kritičara, a pozive upućuju muzeji, galerije ili instituti. Dobra suradnja s ambasadama i kulturnim centrima iznim-

no je važna, kao i međunarodni skupovi (likovnih kritičara, muzealaca, konzervatora itd.) koji se održavaju u Hrvatskoj.

7. Ubrzati radove na izgradnji Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu kao i u Rijeci, dovršiti renoviranje Moderne galerije u Zagrebu kao suvremeno opremljenog i visoko reprezentativnog mjesta stalnog postava i mjesta atraktivnih likovnih događanja; vratiti Meštroviću paviljon u Zagrebu u prvotno stanje kao zdanje fleksibilne likovne namjene koje je i samo umjetnički eksponat.

8. U školskom i medijskom sustavu pojačati komponentu likovne obrazovanosti i informiranosti radi podizanja razine likovnog ukusa. U tržišnim prezentacijama likovnih djela, osobito javnim dražbama (uključujući televizijske), osigurati prisutnost ili pokroviteljstvo udruge likovnih umjetnika. Multimedijски prezentirati recentnu hrvatsku likovnu umjetnost.

9. Udružiti snage visoke i primijenjene umjetnosti u realizaciji “hrvatskog dizajna”. Preporučivati i financijski pomagati da se u prezentiranju starih ili novih znakova lokalnog ili grupnog identiteta sve više koriste usluge umjetnika i drugih kulturnih stručnjaka.

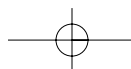
10. Alternativni oblici umjetničkih aktivnosti sastavni su dio etablirane kulture. Treba ih poticati jer se kroz njih lako uspostavljaju veze i muzej čine živim. Takvi alternativni vidovi omogućuju i povezivanje muzeja s malim galerijama i klubovima u gradu, u zemlji, u inozemstvu... iz kojih se regrutiraju svježije ideje.

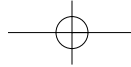
11. Da bi se postigla čvršća regionalna povezanost, nužna je suradnja među galerijama i muzejima. Na primjer, racionalnije je, i svakako ekonomičnije, da jednu izložbu priređuju dva, tri ili više muzeja i galerije i da gostuje u više mjesta s neznatnim modifikacijama, što obično zavisi od izlagačkog prostora kojim se raspolaže.

12. Da bi se ti zadaci ostvarili, valja uspostaviti stručno tijelo koje će koordinirati aktivnosti, a to tijelo može proizići upravo iz novouspostavljenih vijeća za kulturu.

glazba i diskografija

Stanje u glazbenoj umjetnosti i kulturi lošije je nego prije 1990. u pogledu koncertnog života, uvjeta stvaralaštva, kvalitete djela, količine obrazovanja (smanjeni programi u školama). Kriza orkestara i opernih kuća uzrokovana je odljevom kadrova i smanjenjem Odjela muzičke proizvodnje na HTV-u. Iako su u posljednjih nekoliko godina osnovane privatne tvrtke za organizaciju koncerata, njihov je opstanak došao u pitanje zbog sve

manjeg broja zainteresiranih sponzora. Tehnološka je oprema dotrajala (od koncertnih dvorana i kazališnih zgrada do domova kulture i ljetnih scena na otvorenom).

Istodobno, povećao se broj estradnih priredaba laganijih žanrova (brojni ljetni festivali). Zagreb još uvijek prima respektabilne svjetske umjetnike i ansamble.

Ipak, glazbeni se život grosso modo svodi na tri činjenice: estradu, na kojoj je broj kvalitetnih i nekvalitetnih priredaba otprilike jednak, festivalski tip manifestacija i zagrebački koncertni život.

Prateće djelatnosti, prije svih nakladništvo, nemaju sredstava za svoje planove. Diskografija je u sve lošijem stanju, uključujući glavne diskografske kuće Croatia Records i Orfej Hrvatske radiotelevizije. Prva se nakon neuspjele pretvorbe danas nalazi pod hipotekom (Zagrebačke banke), a druga je nakon odvajanja od HTV-a prepuštena tržišnoj stihiji u kojoj se sve više proizvodi piratski umnožavaju.

Gotovo čitava diskografija djeluje na principu profitne proizvodnje, čime je posve dovedena u pitanje kultura-cilj: javni interes u kulturi i trajan zapis radi očuvanja glazbene kulturne baštine. Uvoze se sve komponente proizvodnje i to bez posebnih programskih i kulturoloških kriterija, pa su se mnogi producenti, izdavači, distributeri i poduzetnici prebacili na trgovačku mrežu. Jedini je domaći proizvod u svim fazama glazbena kasetna (MC). Ali, budući da nije priznata kao profesionalni nosač zvuka posljedica je stalan pad proizvodnje.

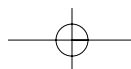
Unatoč tome, statistički podaci o 1,047 milijuna prodanih fonograma u 1999. (prema časopisu *Music and Copyright*, 2000) upućuju na to da bi, nasuprot interesima uvoznika i distributera, bilo *isplativo ulagati u domaću proizvodnju nosača slike i zvuka*.

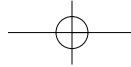
Nadalje, od ukupno blizu 50 milijuna USD u diskografskom prometu od 1997-1999. domaći je udio sljedeći: Croatia Records 38%, Dallas 14%, Dancing Bear 11%, Menart 8%, Aquarius 7%, te svi drugi, uključujući Orfej, 22%. Dakle, iako je pod hipotekom, Croatia Records još je uvijek najveći domaći izdavač.

Sve spomenute okolnosti omogućuju da se razmjerno lako odrede cilj i zadaci u području glazbene umjetnosti i industrije.

Cilj

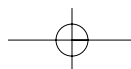
Osigurati trajne uvjete za kvalitetnu glazbenu i glazbeno-scensku djelatnost, posebno domaće produkcije, te potaknuti brži i snažniji razvoj domaće diskografske industrije.

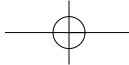

Zadaci

1. Snimiti stanje tehnološke baze za održavanje koncertnih priredaba i kategorizirati sredine prema zatečenom stanju. Nakon rata u Hrvatskoj koncertni život zamro je u mnogim sredinama (Split, Šibenik, Sisak, Karlovac, Osijek, Pula, Vinkovci...). U drugim sredinama tek ga valja uspostaviti (Županja, Slavonski Brod, Novska, Sunja, Petrinja, Virovitica, Požega, Našice, Koprivnica, Poreč, Rovinj, Opatija, Gospić...), a u nekima poboljšati (Dubrovnik, Zadar, Rijeka, Varaždin, Čakovec).
2. Mjerama decentralizacije u duhu politike kulturnog planiranja na razini županija i gradova osamostaliti sredine s razvijenijom tehnološkom bazom i tradicijom glazbene (re)-produkcije i publike. Na primjer, najveći hrvatski barokni skladatelj Ivan Lukačić mogao bi karakterizirati glazbenu sliku Šibenika, glazba Dore Pejačević - Našice. Ipak, jedino kontinuitet koncertnih aktivnosti učvršćuje potrebu za slušanjem izvedaba žive glazbe. Od opernih orkestara izvan Zagreba, samo riječki održava redovitu koncertnu sezonu i ima stalnu i glazbeno kultiviranu publiku.
3. Sistematizirati i klasificirati glazbene i glazbeno-scenske manifestacije u Hrvatskoj i pritom osigurati suradnju ministarstava kulture, prosvjete i športa, znanosti i turizma. Primjer Austrije: Bečki svečani tjedni kao gradska manifestacija, jednako kvalitetan festival u Salzburgu ali s jačom turističkom namjenom, serije koncerata u dvorcima, tematski festivali bez turističke namjene, npr. Musikprotokoll u Grazu. Drugim riječima, u hrvatskom slučaju valja jasno definirati i rangirati značenja festivala, smotre i drugih priredaba različita sadržaja.
4. Problem snimanja velikih glazbenih korpusa, uključujući operu, pokušati riješiti intervencijom Ministarstva kulture u dogovoru s Hrvatskom radiotelevizijom.
5. Pri obradi svih aktivnosti u području glazbe te promociji domaće glazbene umjetnosti na međunarodnoj sceni osigurati uvjete za korištenje informatičke tehnologije. To je zamašan ali neophodan i neodgodiv posao, u kojem Hrvatska znatno zaostaje za svijetom. Protok informacija trebao bi uključiti sve županije i veće gradove, umjetničke udruge i manifestacije.
6. Evidentirati i stavljanjem pod državnu zaštitu sačuvati sav fonomaterijal iz fonografske baštine (u Hrvatskom državnom arhivu). Radi očuvanja glazbene baštine osnovati i fondove za financiranje prve faze diskografske proizvodnje kvalitetnih djela u profitnim tvrtkama.

7. S obzirom na broj registriranih izdavača i druge povoljne uvjete, valja poticati na ulaganje u izgradnju manje tvornice za fonografsku proizvodnju u Hrvatskoj. Time bi se osigurao bolji pristup svjetskom repertoaru na temelju licencnih ugovora, a fonogrami bi postali jeftiniji i time pristupačniji građanima. S druge strane, time bi se osigurala proizvodna osnova za diskografske potrebe zemalja u susjedstvu (Slovenija, Bosna i Hercegovina, Makedonija) i omogućilo otvaranje novih radnih mjesta.

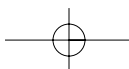
8. Dokapitalizacijom spriječiti da se proizvodna baza Croatia Records, nakon neuspjele pretvorbe, preinači u druge osnovne djelatnosti. Na taj način moglo bi se zaustaviti i tehnološko zaostajanje u proizvodnji. U suprotnom, Hrvatska bi ostala bez svog najvećeg diskografa s polustoljetnom tradicijom i fonotekom mastera neprocjenjive vrijednosti.

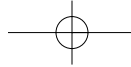
scenska umjetnost

U Hrvatskoj su razmjerno dobro i ravnomjerno raspoređene kazališne zgrade i višenamjenski prostori u kojima se mogu izvoditi tehnički manje zahtjevne kazališne predstave. No za zahtjevnije izvedbe ti su prostori, napose scenska tehnika kojom sada raspolažu, većinom posve neprimjereni.

Raspad SFRJ i rat prekinuli su dotadašnju međunacionalnu suradnju i razmjenu (ljudi, tekstova i predstava).

U ratnim i prvim poratnim godinama održale su se razmjerno dobre veze sa slovenskim, bosanskohercegovačkim i makedonskim kazalištima, dok su veze sa srbijanskim i crnogorskim kazalištima prekinute. Suradnja i razmjena s drugim zemljama (uključujući Češku, Mađarsku, Italiju, Slovačku kao matične zemlje nacionalnih manjina u RH) bila je na niskoj razini. U posljednjim godinama ta razmjena oživljava zahvaljujući bilateralnim međudržavnim sporazumima o kulturnoj razmjeni, međugradskoj suradnji (razmjena između gradova-prijatelja), pozivima pojedinim hrvatskim ansamblima na međunarodne festivale (Teatar ITD, HNK u Splitu, npr.) i pojedinačnim gostovanjima stranih umjetnika (redatelja, koreografa, pjevača) u našim kazalištima. Kao institucije, kazališta u Hrvatskoj su nakon donošenja dvaju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kazalištu (1997. i 2000.) decentralizirana, ali se u cijeloj djelatnosti zadržala znatna mjera birokratizma i inercije. Profesionalni ansambli djeluju u Zagrebu, Osijeku, Virovitici, Varaždinu, Rijeci, Splitu i Dubrovniku. U Puli, Šibeniku i Zadru postoje "kazališne kuće" (administracija i dio tehnike, bez ansambala, povremeno vlastita produkcija). Zbog

pada kupovne moći građana, visokih troškova održavanja te zatvorenosti u vlastite okvire, kazališta i dalje žive uglavnom od proračunskih (državnih, županijskih, gradskih) sredstava, vlastiti prihodi dosežu 8-11%, što je visok udio i u europskim razmjerima, ali su zanemariva sredstva neovisnih zaklada i privatnih sponzora. Godišnja subvencija dugo se smatrala "nasljednim pravom" te često nije ostajalo sredstava za financiranje novih programa. Posljednjih godina i tu se zapažaju promjene. Tako je broj financiranih programa u kazališnoj djelatnosti s 62 u 1999. porastao na 84 u 2001, u istom razdoblju broj financiranih programa u plesnoj umjetnosti raste s 2 na 16, a u kazališnom amaterizmu s 18 na 31.

Centraliziranost i kruta uklopljenost umjetničkog obrazovanja u sustav visokog školstva, što smanjuje pokretljivost nastavnog osoblja, naslijeđene su iz prijašnjih razdoblja. (Primjera radi, u skandinavskim je zemljama umjetničko obrazovanje u nadležnosti ministarstava kulture.) Za neke kazališne poslove i struke nedostaju obrazovni programi (kostimografija, scenografija, lutkarstvo...), ali je od akademske godine 2001/02. otvoren prijeko potreban studij produkcije. U postupku je uvođenje poslijediplomskog studija, a Akademija dramskih umjetnosti uspostavila je suradnju i razmjenu nastavnika i studenata sa srodnim institucijama u svijetu.

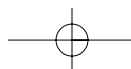
Kazališni je amaterizam u porastu, ali se nedostatna pažnja u njegovu vrednovanju te stručnoj i novčanoj potpori posvećivala pedagoškom radu s (potencijalnim) voditeljima amaterskih družina, bitnim razlikama u sastavu, estetici, motivima bavljenja kazalištem i ciljanoj publici brojnih skupina u širokom rasponu od etabliranih alternativnih kazališta, đačkih, studentskih i radničkih grupa do folklornih društava. Podređivanje godišnjih programa natjecateljskim smotrama također je jedan od naslijeđenih oblika ponašanja.

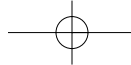
Cilj

Uz sanaciju i modernizaciju infrastrukture i povećanje opsega i kvalitete rada, decentralizati i prerangirati kazališne ustanove, diverzificirati izvore njihova financiranja, obrazovanje prilagoditi njihovim potrebama i povećati razmjenu među kazalištima.

Zadaci

1. Snimiti stanje i izraditi dokumentaciju o uporabivosti i tehničkim karakteristikama zgrada i dvorana. U obliku knjige ili web-informacija valja potanko opisati dimenzije po-

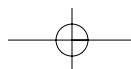
zornica, opremljenost, gledališta, garderobe itd.; označiti vrstu scenske djelatnosti prikladne za dotični prostor, osnivača i uvjete najma (za pojedinačna gostovanja, jednu ili više sezona, koproducijske projekte). Na temelju procjene iskoristivosti prostora odrediti prioritete obnove, sanacije i modernizacije, nositelje i izvore sredstava te početi kontinuirano raditi na zaštiti infrastrukturne mreže od propadanja; potom, koliko opće financijsko stanje dopušta, infrastrukturu postupno obnavljati, modernizirati i, po potrebi, proširivati.

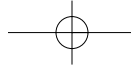
2. Diverzifikacijom izvora financiranja, napose prenošenjem producentske djelatnosti, uključujući filmsku i televizijsku produkciju, na županijske i gradske razine, poticati scenske umjetnike na rad izvan Zagreba. Očekivani rast proračunskih sredstava za financiranje scenske djelatnosti na svim razinama valja iskoristiti prvenstveno za povećanje opsega, kvalitete i primjerno materijalno nagrađivanje stvarnog rada.

3. Uspostaviti mrežu nacionalnih kazališta (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek) radi veće fluktuacije umjetničkog osoblja, redovitih razmjena predstava - ako je organizacijski i financijski povoljnije - čak publike radi zajedničkoga ostvarivanja dijela programa, napose opernog i baletnog, koji bi se u cijelosti financirao iz državnog proračuna. (Dio programa kazališta bi realizirala samostalno, a financirao bi se iz gradskoga odnosno županijskog proračuna.) Za takvu suradnju nužno je stvoriti specifične materijalne uvjete, npr. privilegirani stambeni prostor za gostujuće umjetnike, povoljnije usluge prijevoza i sl.

4. Dugoročnom planskom obnovom i investicijskom politikom postupno povećavati broj tehnički primjereno opremljenih "kazališnih kuća" i predvidjeti sredstva za financiranje njihove suradnje s postojećim ili novim, drugdje lociranim, umjetničkim družinama i samostalnim umjetnicima. U taj dugoročni plan uključiti i izgradnju ili uređenje multi-medijskog prostora (ples, performance, drama, glazba, video, likovne umjetnosti), kao i izgradnju ili uređenje nove dvorane za nacionalnu operu i balet.

5. Državnim proračunom i dalje financirati pojedine republičke festivale ili smotre. No dio festivala u turističkim središtima valjalo bi komercijalizirati ili financirati iz proračuna drugih resora (turizam). Također treba postupno ukidati "nasljedna prava" na proračunska sredstva i time pružiti veću mogućnost mladim stvarateljima i novim programima - dakle, povećavati slobodna sredstva koja se raspodjeljuju na temelju javnih natječaja. Dio toga namijeniti poticanju gostovanja, alternativnom kazalištu, kazalištu za mladež te tehničkoj obnovi kazališnih zgrada i dvorana. Ista pravila valja primjenjivati na županijskim i gradskim razinama.

6. Osnovati namjenske fondove izvan tijela državne vlasti i lokalne samouprave, npr. za potporu domaćem dramskom i glazbeno-scenskom stvaralaštvu, gostovanjima, međunarodnoj suradnji, scenskoj umjetnosti manjina, mladeži, hendikepiranih osoba. Posebno predvidjeti namjenski fond za kvalitetno usavršavanje mladih umjetnika u inozemstvu.

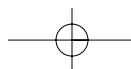
7. U suradnji s Ministarstvom prosvjete i športa posebno poticati širenje mreže profesionalnih kazališta za djecu i mladež, uključujući i lutkarska kazališta, i dopunsko obrazovanje njihovih voditelja. Budući da visok postotak gledatelja profesionalnih kazališta čine srednjoškolci (preko organizirane prodaje predstava), organizirati istraživanje te publike i sustavno raditi na stvaranju trajnog interesa za scensku umjetnost. Surađivati s Ministarstvom vanjskih poslova i kulturnim savjetnicima u veleposlanstvima pri sklapanju međudržavnih sporazuma o kulturnoj suradnji i organizaciji gostovanja.

8. Riješiti kronični problem obrazovanja, statusa umjetnika i loših uvjeta rada u plesnom kazalištu koje u Hrvatskoj, napose u Zagrebu (Tjedan suvremenog plesa) ima bogatu tradiciju i sve uvjete za još kvalitetnije sudjelovanje u raznim oblicima međunarodne suradnje i razmjene na tom umjetničkom području. Osnovati Institut za ples i pokret te riješiti pitanje njegova primjerena smještaja.

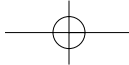
9. Smanjiti troškove administrativnog rada, racionalizirati tehničke poslove stvaranjem središnjih i višenamjenskih radionica, a povećati rad na marketingu, odnosima s javnosti i pripremi predstava. Između ostalog to znači da treba više uposliti stalne zaposlenike, izvoditi duži niz predstava umjesto uobičajeno čestih promjena, povećati broj prodanih ulaznica, ostvarivati prihode od drugih djelatnosti (npr. legaliziranjem dijela “sive ekonomije” u radionicama, poluprivatnih “svečanih akademija” kojima neka kazališta “otplaćuju” svoje dugove za komunalije i sl.); povremeno iznajmljivati prostor u komercijalne svrhe, baviti se pedagoškom djelatnošću otvaranjem plesnih i glumačkih škola u sklopu kazališta, osnovati “klubove pomagača” čiji bi članovi godišnjim prilozima stekli povlastice pri kupnji ulaznica, itd.

10. Poticati otvaranje kazališnih ustanova i ansambala, napose izvan Zagreba, za veću protočnost i razmjenu ljudi, ideja i repertoara kako unutar Hrvatske tako i prema inozemstvu.

11. Provesti interdisciplinarno istraživanje o odnosu publike prema scenskoj umjetnosti radi utvrđivanja karakteristika postojeće i potencijalno nove (a zasad nemotivirane) publike. Praktičan cilj istraživanja bio bi adekvatno informiranje i promidžba o prednostima

scenske umjetnosti - bilo klasičnim putem, npr. “klubovi prijatelja” umjetnosti, bilo preko Mreže na čijim bi se stranicama našlo mjesta ne samo za informacije o repertoaru nego i izvaci iz kritika i sl. Radi toga valja stvoriti dobro opremljen kazališni centar, ili potaknuti proširenje i osamostaljenje sadašnjeg Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta HAZU, koji bi prikupljao sve informacije o repertoaru, posjećenosti kazališta, recepciji u medijima te ih publicirao u obliku godišnjaka.

12. Razmotriti mogućnost otvaranja novih ustanova (škola, radionica i studija), kao i do sada nepokrivenih područja za obrazovanje kazališnih umjetnika. Uz Akademiju trebao bi postojati stanovit broj javnih i privatnih škola, radionica i studija - kako za djecu i mladež tako i za diplomirane scenske umjetnike i za starije osobe koje se amaterski bave kazalištem. Obrazovne programe u takvim bi slučajevima trebalo stručno verificirati.

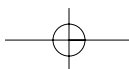
13. Bolje definirati sastav i kompetencije umjetničkih i strukovnih organizacija i sindikata, njihove pregovoračke i ugovorne odnose putem odgovarajućeg vijeća za kulturu. Iskustva drugih zemalja pokazuju da je najbolje razvijati međusobno neovisne udruge i sindikate prema pojedinim područjima: (1) vlasnici, poslodavci, producenti, (2) pisci i skladatelji, (3) redatelji, dirigenti, koreografi, (4) glumci, pjevači, plesači, (5) scenografi, kostimografi, (6) tehničko osoblje i (7) kazališni kritičari.

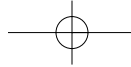
kinematografija

U posljednjih desetak godina kinematografska djelatnost stagnira na svim poljima, od proizvodnje filmova, uvoza i distribucije, prikazivačke djelatnosti do zaštite filmske baštine, neprofesionalnog filma, donedavno i filmskih festivala.

Prema podacima o filmovima prikazanim na hrvatskim filmskim festivalima od 1997. do 1999., filmska proizvodnja bila je sljedeća:

	1997.	1998.	1999.
Dugometražni film	6	6	8
Srednjometražni	-	1	-
Kratkometražni	7	4	7
Dokumentarni	35	22	18
Namjenski	23	33	18
Eksperimentalni	10	4	9
Animirani	16	6	7
Ukupno	97	76	67

Kriza hrvatskoga filma nije uzrokovana nedostatkom stvaralačkog talenta, nego odgovarajuće politike i stabilnog sustava financiranja.

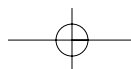
U nekim vrstama filma, gdje Hrvatska ima jaku tradiciju i ugled, produkcija je zapuštena ili prepuštena televizijskoj produkciji (prije svega umjetnički dokumentarni film). Proizvodnja animiranog filma, po kojem je Hrvatska također poznata u filmskom svijetu (Zagrebačka škola crtanog filma), ispod je plana utvrđenog dosadašnjim zakonskim dokumentima.

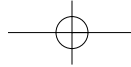
Pravilnikom o kriterijima za utvrđivanjem programa javnih potreba u području filma iz travnja 2000. osiguravaju se sredstva za proizvodnju filmova i određuje imenovanje povjerenika za pojedine kategorije. No Pravilnik se odnosi samo na proizvodnju filma, ne i na ostalu kinematografsku djelatnost.

Što se organizacijskog oblika kinematografije tiče, u posljednjih su pet godina u stručnoj javnosti u optjecaju zamisli osnivanja Hrvatskoga nacionalnog odbora za film, Filmske zaklade, Filmskog instituta, a sada je Zakonom o kulturnim vijećima određeno osnivanje Vijeća za kinematografsku djelatnost.

Komplementarne filmske djelatnosti čine Hrvatska kinoteka (Nacionalni filmski arhiv), Hrvatski filmski savez te festivali. Hrvatska kinoteka jedini je nacionalni filmski arhiv u Europi koji nema vlastitu kinodvoranu. Nadalje, inicijativa za osnivanje Filmskog kulturnog centra propala je jer je dio Nacionalne i sveučilišne knjižnice, prvobitno predviđen za to, u međuvremenu prenamijenjen za potrebe Katastra! (U sirovu je obliku bila izgrađena kinodvorana te prostor za budući Audiovizualni filmski arhiv, Hrvatski filmski savez i moguće mjesto za budući Institut ili Zakladu). Zbog formalnih je razloga zaustavljen i projekt osnivanja Hrvatskoga filmskog instituta, znanstvene institucije s interdisciplinarnim sadržajem. Umjesto toga, početkom 2000. dio Znanstvenoga zavoda Hrvatskoga državnog arhiva počinje se baviti filmološkim temama, što može postati novi zametak budućeg filmskog znanstvenog instituta.

Međunarodna suradnja osobito je bolna točka hrvatske kinematografije. Propadanjem nekadašnjih producenata i uvoznika (Jadran film, Croatia film i Zagreb film), koji su većinom sami obavljali izvoz i prezentaciju domaćeg filma, međunarodna se suradnja svela na tjedne i retrospektive hrvatskoga filma u sklopu bilateralnih ugovora o kulturnoj suradnji. U prikazivačkoj djelatnosti domaća kinematografija gubi značajan dio tržišta. Bitno je smanjen broj kinodvorana: od 1995. do 1998. s 200 na 145, a broj posjetitelja

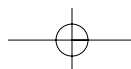
(hrvatskog filma) od 251.442 u 1996. na 73.170 u 1998. Od spomenutog broja kinematografa u 1998. samo njih 47 svakodnevno prikazuje filmove. Oprema za prikazivanje filmova je zastarjela: od 315 kinoprojektora 246 proizvedeno je prije 1980. S druge strane, od 1996. povećava se broj privatnih kinodvorana. U Hrvatsku se na godinu uveze 108 filmova, od čega 76% čine američki filmovi, a ostatak europski i koprodukcijski. Gotovo sve kinodvorane zakupile su velike američke korporacije. Samo pet dvorana prikazuje vrijedna filmska djela svjetske baštine, uključujući nezavisnu produkciju. Zamah slobodnog tržišta još se više očituje na tržištu videa. U 1997. (do novijih podataka nije moguće doći) od 1459 naslova 987 bilo je iz SAD-a, 252 iz Hrvatske, 50 iz Velike Britanije, 70 iz Njemačke te po 27 iz Francuske i Australije.

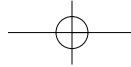
Cilj

Uspostavljanje cjelovite infrastrukture, organizacije i koncepcije kinematografije.

Zadaci

1. Donijeti Zakon o kinematografiji koji bi obuhvatio čitavu kinematografsku djelatnost umjesto dosadašnje ograničenosti na proizvodnju (domaćeg) filma.
2. Održati produkcijsku razinu hrvatske kinematografije sa sljedećim godišnjim iznosima: do 6 dugometražnih igranih filmova, do 80 minuta animiranog filma i do 20 dokumentarnih filmova.
3. Riješiti probleme tehničke infrastrukture i statusa Jadran filma na način koristan hrvatskoj kinematografiji kako u proizvodnji s pretežno državnom potporom tako i u proizvodnji za tržište (najpogodnijom za područje bivše Jugoslavije). Neprihvatljivo je da se uz takvu tehničku bazu (vrijedan filmski laboratorij) proizvodnja hrvatskog filma realizira u drugim zemljama.
4. Omogućiti neometan rad Hrvatske kinoteke i u ulozi Nacionalnog filmskog arhiva prema audiovizualnim standardima Svjetskog filmskog udruženja.
5. Na razini Ministarstva kulture i Grada Zagreba založiti se za osnutak Filmskog kulturnog centra i osnovati Zakladu (ili Institut za film) radi djelotvornijeg financiranja filmske proizvodnje i uključivanja u međunarodne projekte, asocijacije i sl.
6. Otvarati mogućnost koprodukcijskih odnosa sa zemljama i kinematografijama koje su po ocjeni stručnjaka bliske hrvatskoj kinematografiji.

7. Urediti odnose između kinematografske i televizijske produkcije po uzoru na zemlje (npr. Francuska) koje su to riješile posebnim zakonima, sporazumima ili ugovorima o tome tko će proizvoditi koju vrstu filmova, o zajedničkim projektima, nastupima i korištenju tehničke baze.

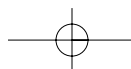
8. U Ministarstvu kulture osigurati upravnu nadležnost i djelotvorniju operativu za kinematografsku djelatnost.

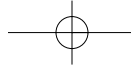
9. Ukloniti formalne zapreke interdisciplinarnom radu i suradnji znanstvenika iz različitih područja i ustanova na filmološkim projektima.

mediji

To se područje stjecajem okolnosti našlo u strategiji kulturnog razvitka, premda mediji pripadaju politici i javnom životu u najširem smislu riječi, kao što oblikuju sliku stvarnosti koja se tiče svih sektora države i društva. Okolnosti o kojima je riječ proizašle su iz programa Vijeća Europe, koje na nekoliko načina analizira i prati stanje medija u zemljama članicama i putem preporuka utječe na njihove medijske politike. U drugoj polovini 1990-ih i hrvatski su mediji došli pod kritičko povećalo Vijeća Europe. Jedan od načina praćenja i izvještavanja o medijskoj politici u Hrvatskoj bio je spomenuti Nacionalni izvještaj o kulturnoj politici, koji je obuhvatio i dimenziju medijskih prava i sloboda u Hrvatskoj, kao i udio kulture u medijima. Ova strategijska dionica oslanja se na rezultate tog izvještaja i čini korak dalje, ocrtavajući najpogodniji model medijskog sustava za Hrvatsku.

Sloboda, raznovrsnost, pluralizam te odnos domaće i strane kulturne proizvodnje u medijima općenito su pitanja u kojima se podjednako prelamaju interesi kulturnog i svih drugih sektora. Ipak, u medijski oblikovanoj slici zbilje kulturni sektor vidi opasnost analognu etatičkoj opasnosti u nedavnoj prošlosti. Sada strepimo zbog rastućeg utjecaja loših strana tržišnog gospodarstva i demokracije: pretjerane komercijalizacije i težnje populističkom sravnjivanju kulturnih i drugih vrijednosti. Takve tendencije u eri globalizacije mogu uzrokovati ubrzan gubitak identiteta i kreativnosti, a domaću kulturu pretvoriti u jezik koji samo prevodi i uvozi ono što je stvoreno ili proizvedeno u inozemstvu. U 1990-ima je Hrvatska medijska politika bila najkontroverznije područje politike. Položaj medija oblikovalo je nekoliko pravnih akata (bez posebnog dokumenta o ciljevima razvoja medija). U normativnoj sferi ipak je ostvaren bitan pomak u odnosu na prethodni režim: nije bila potrebna formalna dozvola za osnivanje slobodnih medijskih

organizacija niti je postojala instancija prethodne cenzure. Također, davale su se koncesije za privatno radijsko i televizijsko emitiranje. No slabašna politička kultura (demokracije) učinila je zakonsku sferu formalističkom i nedjelotvornom. Ispod površine zakona vladala su nepisana pravila autocenzure, neformalni pritisci, klijentelistički kriteriji pri dodjeli frekvencija, ekonomski pritisci (posebni porezi za nepoćudne medije, problemi u distribuciji i tiskanju), politički pritisci na nezavisne medije putem sudskih tužbi, politička (stranačka) pristranost u uređivanju informativno-političkog programa Hrvatske radiotelevizije.

Televizijski sustav bio je mješovit. Na nacionalnoj je razini država bila monopolist, a lokalne televizije bile su vlasnički i programski raspršene. Tjedni je tisak brojan, raznolik i pluralističan, ali s nedovoljno nacionalnih nezavisnih novina. Pozornost posvećena kulturnim temama premalena je, točnije one su u sjeni drugih tema, a u središte medijske pozornosti dopirali su jedino kulturni skandali.

Ukupno, mediji su najviše bili opterećeni dnevopolitičkim diskursom, a oni koji su težili nezavisnosti bili su pod režimskim pritiskom.

Novinarstvo je bilo poluprofesionalno i bez vlastitih etičkih polazišta.

Problemi u medijskom sustavu od 2000. nadalje proizlaze iz nedovoljne profesionalizacije novinarstva; profesionalne etičke norme još nisu sukladne položaju medija u liberalnim demokracijama. No, u usporedbi s prethodnim razdobljem država više nije zapreka demokratizaciji medija ni ukupnoj demokratizaciji društva.

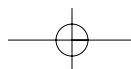
Na razini dugoročnog cilja strategija razvitka medija konačno više nije upitna. Za to se, barem deklarativno, zalažu i vladajuća koalicija i oporbene stranke.

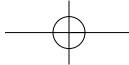
Cilj

Izgraditi kombiniran ili mješovit model medijskog sustava i u njemu naći dovoljno mjesta za kontinuirano prezentiranje vrijednosti umjetnosti, domaćih umjetničkih djela i što kvalitetnijih kulturnoindustrijskih proizvoda.

Elementi toga dugoročnog cilja dani su u Agendi za novu medijsku politiku u Hrvatskoj, objavljenoj u prosincu 1999. godine:

- Demokratskom društvu za razvoj treba slobodan medijski sustav;
- Medijska politika mora jamčiti slobodu, jednakost i raznolikost medijskog sustava radi postizanja pluralnosti u društvu;

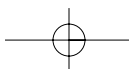

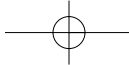

- Mediji trebaju omogućiti raspravljanje svih društvenih problema, preispitivanje odluka javnih vlasti i služiti kao forum;
- Mediji trebaju biti otvoreni za sve postojeće političke opcije i, dajući im pravo javnosti, omogućiti građanima da sudjeluju u političkom životu i donose političke odluke;
- Mediji trebaju omogućiti razvoj kreativnosti i kulturnog stvaralaštva te sukobljavanje novih i neobičnih ideja;
- Mediji kao industrija moraju biti slobodni razvijati se u skladu s tržišnim uvjetima poslovanja, ne narušavajući potrebu i pridonoseći pluralnosti ideja i svjetonazora;
- Javna radiotelevizija treba služiti građanima, a ne vlasti;
- Mediji trebaju pridonositi kulturi dijaloga i njegovati toleranciju prema različitim stajalištima u svim pitanjima od javnog interesa.

Zadaci

1. Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji treba omogućiti da HRT postane javni medij koji služi građanima a ne uskim političkim ili tržišnim interesima. Uz smanjenje broja zemaljskih distribucijskih kanala televizije s tri na dvije mreže (radi pluralizacije nacionalne televizijske scene i ostvarivanja mješovitog, javnog i komercijalnog medijskog sustava) treba voditi računa o tehnološkim promjenama koje će donijeti digitalizacija (mogućnost odašiljanja većeg broja programa na jednoj frekvencijskoj mreži). U takvoj bi tehnološkoj budućnosti HRT-u trebalo omogućiti da proširi broj kanala emitiranja i radija i televizije (kako je učinio BBC s pojavom digitalizacije) te da zadrži isti broj frekvencijskih mreža.
2. Izraditi sustav poticajnih mjera, odnosno podzakonskih akata, kojima se, u skladu sa Zakonom, i u komercijalnim radiodifuznim medijima potiče ostvarivanje javne funkcije u proizvodnji programa što se odnosi na informativne i umjetničkoobrazovne i znanstvenoobrazovne sadržaje. Jedna od poticajnih mjera moglo bi biti smanjenje cijena koncesija za takve medije ili izravno poticanje projekata kojima se medijski predstavljaju različita područja kulture (npr. novčana potpora za prijenose koncerata ozbiljne glazbe ili glazbe domaćih skladatelja, za projekte koji promiču multikulturalnost i toleranciju itd.).
3. Promjenom Zakona o telekomunikacijama umjesto sadašnjeg Vijeća za radio i televiziju osnovati novo tijelo, koje može nadzirati i sankcionirati poštivanje programskih odrednica u radiodifuziji od strane koncesionara. Dosadašnji izostanak nadzora zaslužan

je za *jukeboxizaciju* radijskog prostora. U vezi s tim usporedno analizirati europska i svjetska iskustva s takvim tijelima s obzirom na njihovu nadležnost nad javnim i/ili komercijalnim medijima i primijeniti najprimjerenija rješenja.

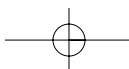
4. Promijeniti članke Kaznenoga zakona radi zaštite slobode izražavanja i informiranja, uključujući slobodu medijskog izvještavanja o pitanjima koja zadiru u interese države, te radi zabrane govora mržnje (rasizam, ksenofobija).

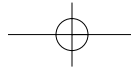
5. Razmotriti uvođenje odredaba o zaštiti privatnosti nejavnih osoba u Zakonu o javnom priopćavanju i u tu svrhu također analizirati europska i svjetska iskustva.

6. U zakonodavnim promjenama voditi računa o međunarodnim standardima ili zakonodavstvu - Unesco-a, Vijeća Europe i Europske unije - a što skorije razmotriti mogućnost pridruženog članstva u OECD-u. Tijekom pregovora o stabilizaciji i pridruživanju s Europskom unijom ne bi se smjelo ponoviti pogrešku poput previda statusa audiovizualnih usluga tijekom pregovora za članstvo u WTO-u. Za hrvatsku bi audiovizualnu industriju uključenost u programe potpore EU (Media Plus) omogućila razvoj i veće otvaranje svijetu i time osuvremenjavanje kulturnog identiteta Hrvatske.

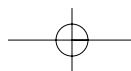
7. Omogućiti razvoj političke kulture medija na načelima demokracije i pluralizma, prije svega dosljednim suzdržavanjem od uplitanja državnih i drugih političkih čimbenika u uređivačku politiku medija. Ostale mjere pripadaju području razvoja novinarstva i profesionalnog uređivanja programa od interesa za javnost.

8. Domaća dramska i dokumentarna književna djela te likovna i glazbena djela što više uključivati u programe audiovizualnih medija. Taj zadatak iziskuje suradnju između ustanova umjetničkog obrazovanja, umjetnika, medijskih producenata i niza marketinških stručnjaka kako bi se vrijedna djela učinila što popularnijima i istodobno sačuvala autentičnost. U duhu ciljeva demokratizacije kulture to bi značilo: ne snižavati izvornu vrijednost nego podignuti široki ukus i interes, vrijednosti visoke kulture ne nametati nego ih učiniti predmetom interesa i užitka široke publike, ne osvajati pod svaku cijenu svu široku publiku nego njezine dijelove koji su već zasićeni proizvodima masovne kulture ili ih jednostavno još uvijek zanima drugačiji govor medija. Trebalo bi kulturno obojiti rutinski medijski govor. Kreativnom, kritičkom, otvorenom i kulturno osjetljivom uređivačkom politikom u javnoj radiodifuziji treba otjerati konformizam i sivilo, koji najprije ubijaju stvaralaštvo a potom televiziju čine političkom ili komercijalnom ispostavom.

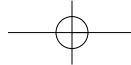

9. Ustanoviti stalnu koordinaciju i suradnju između ministarstava (kulture, za europske integracije, telekomunikacije, promet i veze te prosvjete i športa) radi usuglašenog i jasnog strategijskog pristupa medijskoj politici. To su pitanja npr. posljedica članstva u WTO-u, međunarodnim medijskim organizacijama, uključivanja medija u školski odgoj i obrazovanje, digitalizacije radija i televizije, ratifikacije Europske konvencije o televiziji bez granica itd.

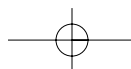
kulturna baština

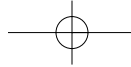

Napori za očuvanjem baštine u devedesetima odvijali su se u teškim okolnostima rata (ratna šteta na više od 3000 registriranih spomenika) i financijskih restrikcija uzrokovanih tranzicijom. Kako bi se od propadanja spasilo oko 26 tisuća djela potreban je hitan zahvat. Hrvatska je često posjetitelju, prije svega onom sa Zapada, osobno otkriće - ne samo zbog skromnog predznanja nego i zbog zanimljivih prirodnih i kulturnih razlika na razmjerno malom prostoru. Stječe se također dojam da je mentalitet ljudi širok i raznolik, neuklopiv u nacionalistički stereotip koji se stvarao u proteklom desetljeću (Landry, 1998). Takva raznobojna slika bliska je hrvatskoj kulturnoj baštini, njenoj otvorenosti i raznovrsnosti, što ostavlja dojam prostora raskrižja civilizacija i kultura. Iz raskrižja, međutim, nisu izrastali imperijalistički projekti i pohodi u svijet, nego težnja skladu. Upravo je u renesansnim jadranskim gradovima i njihovoj okolini stvoren uzor življenja po ljudskoj mjeri u ambijentu lišenom monumentalizma, čemu nalikuju suvremena alternativna krilatica "malo je lijepo" (usp. Ivančević, 1999).

Hrvatska kulturna baština ne pripada u red područja koje je povijest dovela u središte europskog i svjetskog sustava zajedno s kapitalnim resursima visoke kulture, od velikih umjetnika do financija, zahvaljujući čemu danas ubiru astronomske prihode od kulturnog turizma (Grčka, Italija, Španjolska, Francuska, Austrija...). U Hrvatskoj ima raznih vrsta (minijaturnih) dragulja koje valja izbrusiti i osigurati im suživot s ostalim vrijednostima i novim vremenom - da bi se u ukupnosti moglo govoriti o zemlji različitih kvaliteta i osobita profila. Ponajprije bi spomeničku baštinu valjalo obnavljati i konzervirati te pažljivo naslanjati druge prostore i njihove razvojne tendencije.

Kulturna je baština - s obzirom na predmet - heterogena: spomenička, dokumentarna, knjiška, muzejska, zanatsko-obrtnička, običajna itd.; s obzirom na kategorizaciju dobara: nepokretna, pokretna i nematerijalna; s obzirom na pravni status: javna, polujavna i privatna. Kao osnovica za daljnje oblikovanje kulturnog krajolika, što zahtijeva usklađivanje fizionomije ostalih prostora, baština može biti izložena neumjerenoj ekspanziji industrijskih i urbanih prostora koju pokreću interesi brze zarade ili drugi bezobzirni apetiti. Sučeljavanje s tom opasnošću zahtijevat će temeljit i sabran pristup iz područja legislative, gospodarstva, unutarnjih poslova, prostornog planiranja, turizma, međunarodnih ustanova... Znanje, energije i sredstva valja koncentrirati u dijalogu interesa, odričući se olakih poteza i kratkoročnih probitaka. Sredinu čije će kulturne značajke i standarde suradnje vanjski partneri i ulagači poštivati i smatrati privlačnom za rad i život u njoj - valja

takvom predstavljati. Ona nije dana nego zadana. U projektu kulture budućnosti, umjesto jednocrtnog gibanja u smjeru progressa ili regressa, valja usklađivati suvremenost i baštinu, brzinu i sporost, deterritorijalizirani i teritorijalni identitet, nemir ambicioznih ideja i disciplinu konzervacije, kao i ljudske potrebe za unutarnjim mirom, dijalogom ili osamljivanjem, bilo uz računalo, u muzeju i knjižnici ili u crkvi - s potrebama za prostorima druženja, u ambijentu foruma, rive, trga, kavane, parka, sportskog objekta... Ono što je "važno za baštinu treba, ako je sukladno konzervaciji, držati u upotrebi kao mjesta gdje se živi i radi" (Mundy, 2000: 84).

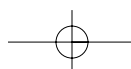
Preporuke iznesene u ovom odjeljku, koje se tiču odnosa prema urbanoj arheologiji, arheološkoj policiji, pozitivnim primjerima stranih ulagača, neophodnoj modernizaciji arhiva, muzeja i knjižnica te potrebe za valorizacijom tradicijske kulture - na tragu su realnih mogućnosti politike prema kulturnoj baštini.

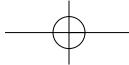
Među prve korake valja uvrstiti daljnje evidentiranje razmjera šteta počinjenih na kulturnoj baštini uslijed ratne agresije i zbog unutarnjih ekscesa: rušenja spomenika iz socijalističkog razdoblja, pokušaja bibliocida, neukih obnova neosjetljivih na postojeće kulturno-urbanističke situacije, rušenja divlje gradnje s nejasnim načelom u pozadini, nedostatka stručnih kriterija ili stručne suglasnosti u podizanju novih spomenika, itd.

Važan je svakako i opći razvojni kontekst. Neimaština, nezaposlenost i besperspektivnost bitno umanjuju zanimanje za vlastitu sredinu, njezinu prošlost i moguću budućnost, osobito među mladim ljudima pogođenima krizom. Njihova su očekivanja emigrantska: slika o kulturi je učahurena, pogled se usmjeruje u daljinu, život je negdje drugdje. Naučiti cijeniti baštinu može samo narod koji više očekuje od budućnosti u svojoj sredini.

spomenička baština

U težnji da postanu savjetodavnom stručnom mrežom koja premošćuje jaz između skrbi za očuvanje baštine i stvarnih mogućnosti, konzervatori su otvorili mogućnost stvaralačkog korištenja spomeničkih resursa, često nudeći bolja rješenja od onih koja nude planeri, investitori i korisnici. Nakon dugog razdoblja političkog voluntarizma bez cjelovite razvojne vizije, gdje je spomenička baština bila tek skup problema na rubu javnog interesa, danas konačno sazrijeva svijest o baštini kao razvojnom prioritetu.

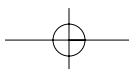

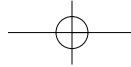

Novi zakon o kulturnoj baštini posebno obrađuje vlasničke odnose i prvi se put određuje da svaki spomenik mora imati vlasnika. No unatoč svim povoljnim odredbama provlači se određeno nepovjerenje prema privatnim vlasnicima i ulagačkom partnerstvu. Osim toga, idealizira se "spomenička renta", bez uporišta u iskustvima konzervatorske discipline, a šteta zbog zapuštenog ili napuštenog spomenika predviđa se nadoknaditi iz proračunskih sredstava premda se njima ne mogu pokrivati ni troškovi održavanja spomenika nulte kategorije. Zakon, međutim, prvi put predviđa i verifikaciju stručnosti u konzervatorsko-restauratorskoj disciplini, dodjeljivanje licenci. No pitanje je čak i u kojoj će mjeri moći preživjeti sadašnji položaj čitave konzervatorske službe unutar Ministarstva kulture. Sada je riječ o hibridnom rješenju kojim je služba koncipirana zapravo kao državna uprava unutar ministarstva umjesto da bude postavljena poput arhivske službe, poput muzeja, restauratora - decentralizirana u terenskom djelovanju, centralizirana u registru spomenika, standardizirana u metodama djelovanja.

Inventarizacija i registracija hrvatske kulturne baštine u praksi je vjerojatno najbolji test za djelotvornost, viziju i funkciju konzervatorske discipline. U registriranju i dokumentiranju spomenika trebali bi sudjelovati ne samo konzervatori nego i muzealci, instituti za povijest umjetnosti, arheologiju i etnologiju, srodni fakulteti i čitav prsten vanjskih suradnika. Dokumentiranje spomenika prestalo bi biti briga pojedinaca (često afektivna, ali često i privatizirajuća znanstvenička briga) i postalo javnom obvezom i svojinom. Cenzus spomenika upisanih u nacionalni registar trebao bi biti apsolutni prioritet, *conditio sine qua non* sutrašnjeg hrvatskog ulaska u europske integracije; za to je dovoljno spomenuti svu problematiku transfera, prodaje, izlaganja i restauriranja pokretnih spomenika što će temeljito potresti institucionalnu brigu o nacionalnoj baštini u trenutku stvarnog ulaska u EU.

Termini poput socijalnog aspekta zaštite, svakodnevnog održavanja, rehabilitacije povijesne kuće, palače, ljetnikovca u Hrvatskoj jedva su poznati, a gospodarenje tim dobrima još manje. Samo unutar trogirske povijesne jezgre postoji oko 40.000 m² i nekoliko stotina praznih stanova izvan svake funkcije. Zapanjujuć je podatak da Hrvatska ima više od 4 milijuna stanova (gotovo jedan per capita). Program obnove stanogradnje u Hrvatskoj po prihvatljivijim ekonomskim mehanizmima, upravo najavljen u Ministarstvu građevinarstva, trebao bi biti najprije kanaliziran unutar povijesnih jezgri, a ne za novo-gradnje na njihovoj degradiranoj periferiji bez međa prema krajoliku. Život iz gradskih

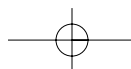

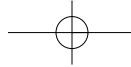
jezgri i dalje isparava, a nastavlja se prepad bogatijih privatnih i javnih korisnika na atraktivnu povijesnu arhitekturu i lokaciju. U 1990-ima nije zaživjelo razmišljanje o nužnoj prekvalifikaciji povijesnih jezgri u sklopu prostornog planiranja koje će temeljito dohvatiti nova stambena disperzija, turistička ekspanzija i industrijske potrebe (više remontno-skladišne nego proizvodne naravi) na periferiji gradova.

Gama problema "urbane arheologije" nije utvrđena već i stoga jer u Hrvatskoj rijetka povijesna jezgra biva zaštićena općinskim zakonom (o obaveznim zaštitnim istraživanjima pri adaptaciji prizemlja postojećih građevina). Općenito, broj dostojno prezentiranih iskopina i upravljanih arheoloških lokaliteta nakon dovršenih istraživanja još je uvijek zanemariv, premda su se stvari u nekoliko posljednjih godina počele razvijati nabolje, a to dobro ilustrira više lokaliteta (Ščitarjevo, Varaždinske toplice, Nezakcij, Pharos, bračke ranokršćanske bazilike, uskoro Narona). Pod morem je zaštićeno nepunih 5 posto hrvatskog akvatorija, a tijekom ljeta je više od milijun zaronjavanja pod punom ronilačkom opremom. Cjelokupni jadranski akvatorij trebao bi biti branjen (kao u Grčkoj i drugim mediteranskim zemljama koje su tako zaštitile ne smo kulturnu nego i prirodnu podvodnu baštinu), uz propise kojima bi se odredilo da se ronjenje obavlja samo organizirano, s osposobljenim i legaliziranim centrima i klubovima.

Ipak, učinilo se mnogo na senzibiliziranju javnosti za probleme kulturne baštine pa je konzervatorska služba dosad uspjela uz pomoć medija i kulturne javnosti osujetiti čitav niz spekulativnih planova koji su mogli zadrijeti u neke veoma značajne spomeničke prostore. Uz to valja zabilježiti gotovo posvuda u Hrvatskoj i znatan rast municipalnih ambicija na uređenju spomenika kao i rađanje niza društava i asocijacija koji se posvećuju zaštiti kulturne baštine na lokalnom, regionalnom i nacionalom planu.

Također, povećano je zanimanje inozemnih kulturnih institucija za suradnju s hrvatskim konzervatorima, muzealcima, arhivistima. Popravljen je niz spomenika, uređeno nekoliko restauratorskih radionica - i uspostavljena je mreža svakodnevnih kontakata. Gotovo bi se moglo izvesti pravilo da se osobni kontakti u kulturi lako institucionaliziraju, pretvarajući se u trajne odnose povjerenja i suradnje. Može se očekivati crescendo inozemne konzervatorske pomoći i intervencija sa svim pozitivnim kao i negativnim posljedicama koje proizlaze iz općih ciljeva kapitala i programa fondacija (negativno je, na primjer, njihovo zanimanje samo za prvorazredne spomeničke cjeline). Hrvatskoj u ovom trenutku ponajviše nedostaju *policy-makers* - ljudi s poznavanjem kulturnog menadžmenta,

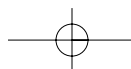
novih komunikacijskih tehnologija, obrazovnih i marketinških inicijativa - koji mogu uvjerljivo ilustrirati važnost ulaganja u spomeničku baštinu u gospodarskom razvitku, turizmu i komunalnom standardu, individualnom blagostanju i socijalnoj regeneraciji povijesnih jezgara.

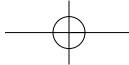
Cilj

Osigurati primjereniju ulogu spomeničke baštine u nacionalnom gospodarstvu i razvoju, a prvorazrednu u oblikovanju prostornog okruženja starih povijesnih mjesta.

Zadaci

1. Poboljšati (novi) zakon o kulturnospomeničkim dobrima u odnosu na privatno vlasništvo i ulagačko partnerstvo i sustav kategorizacije spomenika (prije svega financiranjem najvrednijih spomenika). Za nultu kategoriju državni bi proračun preko Ministarstva kulture trebao osiguravati 100% sredstava, za drugu kategoriju do 70%, za treću do 50% - bez obzira na to radi li se o spomenicima u javnom ili privatnom vlasništvu.
2. Decentralizirati upravljanje spomenicima po uzoru na arhivske službe, muzeje i restoratore. Konzervatorski odjeli na terenu trebali bi biti samostalniji (i financijski) te imati veći utjecaj na zakonodavstvo u pripremi i zakona i podzakonskih akata, propisa, smjernica, preporuka i sl.
3. Dovršiti generalni inventar kulturnih dobara, te nacionalni registar i dokumentaciju izdvojiti kao javnu službu (makar unutar konzervatorske uprave) stavljanjem, primjerice, katastarskih karata i baza podataka na Internet. Pothvat bi se mogao financirati naplaćivanjem pristupa za javnost, tj. šifriranim pristupom za djelatnike državnih službi. Taj je popis inače uvjet ulaska u Europsku uniju zbog reguliranja transfera, prodaje, izlaganja i restauriranja pokretnih spomenika. (U posljednjih desetak godina iz zemlje je prokrijumčareno vrlo mnogo stilskog namještaja i ostalih umjetnina.)
4. Prikupiti (na razini Ministarstva) dostupne podatke o ulaganjima svih vrsta u zaštitu kulturnih dobara na svim razinama (nacionalnoj, županijskoj...), kako bi se dalje racionalno i efikasno planiralo financijsko i ostalo ulaganje, uključujući ono putem oporezivanja.
5. Program obnove stanogradnje u većim gradovima najprije kanalizirati kroz stare gradske jezgre prema maksimi "od Palače do grada", a ne prema novogradnjama bez međa prema krajoliku.

6. Inzistirati na svakodnevnom održavanju spomenika u povijesnim jezgrama na račun većeg dijela godišnjih proračunskih sredstava za spomeničku zaštitu i time senzibilizirati javnost ne samo za dugogodišnje spektakularne restauratorske pothvate nego i za male restauratorske zahvate.

7. Uvesti "arheološku policiju" radi učinkovitije zaštite spomenika, osobito jadranskog akvatorija (davanjem koncesija lokalnim ronilačkim centrima). Bez takvih i sličnih lokalnih poticaja - uz suradnju s policijom, lučkim kapetanijama i ribarima - zaštita podmorja neće biti djelotvorna.

8. Usvojiti ISO 9000 standarde u ekološkoj zaštiti i prostornom planiranju na cijelom području Hrvatske te prekinuti s urbanističko-planerskim prilagođavanjem hirovima lokalne politike (primjer zapuštenosti trogirskog polja zbog indiferentnosti planera, gradskih vlasti i investicijske stihije).

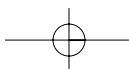
9. Izraditi specifično znakovlje hrvatskoga visokog turizma na temelju jedinstvenih primjera sklada kulturne tradicije, društvene sredine, obrtništva, ekološke ravnoteže (npr. Issa, falkuša...).

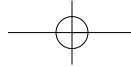
10. Međusektorskom, i Hrvatskoj primjerenom, strategijskom koncepcijom ublažiti i racionalno preusmjeriti rastući pritisak bogatijih korisnika na atraktivnu povijesnu arhitekturu i lokacije.

11. Usmjeriti naraslo zanimanje i ulaganja inozemnih fondacija i na manje poznate spomeničke cjeline.

Programi obnove spomeničke baštine u sadašnjim financijskim mogućnostima morali bi ciljati u prvom redu na popravak onih spomenika koji funkcioniraju stvarno kao kulturna infrastruktura određene lokalne i regionalne sredine, te na održavanje najugroženijih spomenika.

12. Konzervatorska služba treba uvjerljivo objašnjavati važnost kulturne baštine u razvitku nacionalne ekonomije i socijalnog kapitala i prednjačiti u tumačenju novih oblika zaštite kulturne baštine, dugoročnom planiranju na županijskoj i gradskoj razini, obrazlaganju prioriteta, poticanju sudjelovanja nevladinih organizacija i grupa, tješnjoj suradnji s drugim sektorima uprave, crkvenim ustanovama, privatnim sektorom, srodnim muzejskim i arhivskim ustanovama te širenju razumijevanja i obrazovanja na lokalnoj razini za konzervatorski rad (uključujući u njega amatere i druge entuzijaste, osobito među mladima).

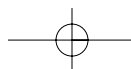

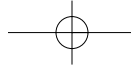
arhivi

U Hrvatskoj postoji 14 državnih arhiva: Hrvatski državni arhiv i 13 područnih državnih arhiva, s ukupno 9 sabirnih centara izvan sjedišta arhiva. U sastavu HDA nalaze se: Hrvatska kinoteka kao nacionalni filmski arhiv, Središnji laboratorij za fotografiju, mikrografiju i reprografiju, Središnji laboratorij za konzervaciju i restauraciju arhivskog gradiva te Zavod za arhivistiku, pomoćne povijesne znanosti i filmologiju. Svi su arhivi povezani u *mrežu državnih arhiva*. Uz državni arhiv značajni su i brojni crkveni arhivi, a arhivsko gradivo čuva se i u različitim znanstvenim ustanovama (HAZU) te knjižnicama i muzejima.

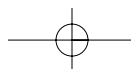
Arhivska djelatnost u nadležnosti je Ministarstva kulture koje obavlja upravni nadzor nad arhivima. Hrvatsko arhivsko vijeće kao savjetodavno tijelo ministra kulture obavlja savjetodavne, određene stručne poslove i daje prijedlog o financiranju arhivske djelatnosti. Matičnu funkciju arhivske djelatnosti, stručne poslove i nadzor obavlja Hrvatski državni arhiv. Na području Republike Hrvatske djeluju područni državni arhivi, nadležni za javno arhivsko gradivo koje je u vlasništvu Republike Hrvatske.

Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima iz 1997. omogućeno je osnivanje *arhiva jedinica lokalne uprave i samouprave* te samostalnih *privatnih arhiva* (gospodarski, sveučilišni, stranački, crkveni, medijski i sl.). Iako je Zakon donesen u duhu europskih nastojanja za decentralizacijom javne arhivske službe i poticanjem osnivanja privatnih arhiva, jer se i privatno arhivsko gradivo smatra značajnim dijelom povijesne i kulturne baštine, do sada nije bilo većeg interesa, niti su stvoreni povoljni uvjeti za osnivanje javnih arhiva izvan mreže državnih arhiva ili privatnih arhiva. Tako ustroj arhivske službe znatnim dijelom odražava model centraliziranog upravljanja arhivima, u kojem državni arhivi obavljaju i zaštitu arhivskog gradiva jedinica lokalne uprave i samouprave, javnih ustanova koje nisu u državnom vlasništvu, te vrednijeg privatnoga arhivskog gradiva, koje bi inače ostalo izvan bilo kakvog sustava zaštite i na taj način zauvijek izgubljeno. U tom smislu, u pogledu organizacije arhivske službe mogu se identificirati tri zadatka: usklađivanje mreže državnih arhiva s administrativno-upravnom podjelom Republike Hrvatske (u čemu je već postignut određeni napredak); stvaranje boljih uvjeta za obavljanje arhivske djelatnosti u jedinicama lokalne uprave i samouprave kroz uvođenje programa zaštite i obrade arhivskog gradiva u vlasništvu županija, gradova i općina, što je preduvjet za decentralizaciju arhivske službe; i poticanje osnivanja privatnih i specijaliziranih arhiva.

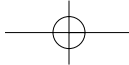

Hrvatski državni arhiv i područni državni arhivi financiraju se iz državnoga proračuna. Prema postojećem Zakonu prostor za Hrvatski državni arhiv, kao središnji državni arhiv, osigurava se iz proračuna dok gradovi u kojima se nalaze područni državni arhivi osiguravaju prostor za te arhive. Nakon 1945. godine sagrađena je tek jedna nova arhivska zgrada (Karlovac), dok su zgrade za ostale arhive preuređeni prostori izvorno sagrađeni za druge namjene. Nedostatak prostora i raspršenost arhivskoga gradiva na većem broju lokacija pokazuje činjenica da u Hrvatskoj u prosjeku arhiv ima 3,5 zgrade, što otežava i poskupljuje zaštitu i korištenje. Od ukupno 46 objekata koje arhivi koriste, 24 su objekti zaštićeni kao spomenici kulture. Ukupna je površina 50.785 m², od čega se spremišni prostor nalazi na 36.233 m². Kako se radi o prostoru koji nije namjenski građen kao spremišni prostor, njegova je iskorištenost znatno manja od prosječnog kapaciteta arhivskih spremišta. Iako je u posljednjih dvadesetak godina broj korištenih arhivskih zgrada povećan za 63%, većina zgrada nema standardne uvjete za čuvanje arhivskog gradiva (najteže je stanje u Sisku, Varaždinu, Dubrovniku, Slavonskoj Požegi, Novoj Gradiški, Šibeniku i Vinkovcima). Suvremena načela upravljanja arhivskim gradivom pretpostavljaju da upravljanje dokumentima od njihova nastanka do predaje, obrade i korištenja u arhivima čini jedinstven poslovni proces u kojem podjednako sudjeluju tijela i organizacije čijim radom gradivo nastaje i arhivi. To vodi novoj koncepciji arhivske službe: integriraju se funkcije upravljanja dokumentima u fazi nastanka i u arhivima. Pritom jača uloga arhiva kao ustanova koje provode zaštitu arhivskog gradiva, vode politiku preuzimanja i funkcionalnoga vrednovanja gradiva u nastajanju. Zato se kratkoročno i dugoročno najvažnijim pitanjem u razvoju arhivske službe može smatrati razvoj sustava za upravljanje dokumentima u tijelima i organizacijama, prvenstveno u državnoj upravi, čijim radom dokumenti nastaju, u kojem će biti integrirane tradicionalne arhivske funkcije klasifikacije, organizacije, vrednovanja i korištenja gradiva. S obzirom na sveprisutnost informacijske i komunikacijske tehnologije u poslovnim procesima, naročito u stvaranju i upravljanju dokumentima i drugim informacijskim resursima koji se koriste ili nastaju u poslovanju, navedeni sustav mora omogućiti obuhvat i upravljanje kako tradicionalnim vrstama zapisa, tako i elektroničkim dokumentima i bazama podataka te osigurati njihovo trajno čuvanje i dostupnost. U razvijenim zemljama arhivi sve više sudjeluju u stvaranju takva sustava *records managementa*, klasifikacijskih sustava i funkcija vrednovanja pojedinih vrsta arhivskih zapisa. Tako arhivi sudjeluju u izradi pravnih propisa i

stručnih standarda vezanih za nove medije te preuzimaju brigu za elektroničke zapise. Uvođenjem elektroničkoga poslovanja arhivi dobivaju nove zadaće u nadzoru nad primjenom standarda neophodnih da se osigura dokazna snaga dokumenata i u razvoju standarda za upravljanje elektroničkim dokumentima i njihovu zaštitu kao dijela memorije. Suvremeni razvoj afirmirao je arhivistiku kao posebnu znanstvenu disciplinu. S razvojem i sve širom primjenom informacijskih tehnologija i vrednovanjem informacija kao poslovnog i razvojnog resursa uočljiva je sve veća potreba, i nedostatak, stručnog osoblja za upravljanje sadržajem informacijskih sustava i resursa u upravnim i poslovnim strukturama. Takvi stručnjaci potrebni su i u državnoj upravi, javnim ustanovama, srednjim i velikim poslovnim sustavima i u povijesnim arhivima.

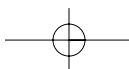
Arhivi surađuju s različitim sektorima: državnom upravom, knjižnicama, muzejima i galerijama, znanstvenim ustanovama, sveučilištima, osnovnim i srednjim školama. Svoju osnovnu djelatnost zaštite i obrade arhivskoga gradiva, kao dijela kulturne baštine, proširuju i na prosvjetnu i kulturnu djelatnost objavljivanjem različitih publikacija, pripremanjem izložaba i sudjelovanjem u različitim projektima od regionalnoga do nacionalnoga značenja.

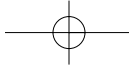
Cilj

Organizacijski i financijski osposobiti arhivsku službu za zaštitu cjelokopnog arhivskog gradiva (u državnom vlasništvu, javno i privatno), razviti i integrirati sustav za upravljanje dokumentima u upravi i arhivima i osigurati obrazovanje stručnih djelatnika.

Zadaci

1. Osnovati jedinstvenu Upravu ili Ravnateljstvo za arhive, kao samostalnu jedinicu ili pri Hrvatskom državnom arhivu, koje bi obavljalo upravne, stručne i inspekcijske poslove u arhivskoj djelatnosti te provodilo stručnu koordinaciju cjelokupne arhivske službe i izrađivalo legislativu i pravne norme potrebne u arhivskoj službi.
2. Izgraditi jedinstven sustav dokumentacije, klasifikacije i makrovrednovanja zapisa (kategorizacijom stvaratelja) te funkcionalnog mikrovrednovanja (na razini stvaratelja) te stvarati preduvjete za moderno elektroničko poslovanje.
3. U okviru procesa informatizacije arhivske službe stvoriti preduvjete za korištenje arhivskoga gradiva *on line*, prvenstveno onoga koje je već snimljeno na mikrofilmove, te izraditi i provoditi program sustavnoga mikrofilmiranja i digitaliziranja arhivskoga gradiva.

4. Osigurati novi prostor za HDA (sukladno Zakonu iz 1995.), jer svi postojeći prostori ne udovoljavaju sadašnjim potrebama središnjega državnog arhiva. Treba osigurati funkcionalne prostore i za veći dio područnih državnih arhiva. U tom pogledu valja izraditi konkretan srednjoročni i dugoročni plan.

5. Riješiti problem prostora Hrvatske kinoteke odnosno Hrvatskoga audiovizualnoga arhiva.

6. Uskladiti mrežu državnih arhiva s upravnom podjelom Hrvatske te osnovati državne arhive u Požezi i Šibeniku (sada sabirni centri), te jasno odrediti vlasničke odnose, nadležnosti i obveze države i jedinica lokalne samouprave. U tom procesu poticati decentralizaciju arhivske djelatnosti, uz osiguranje stručnog nadzora i koordinacije.

7. Poticati i stvarati preduvjete za osnivanje specijaliziranih arhiva: sveučilišnih, gospodarskih, političkih stranaka, znanstvenih ustanova, medija, književnosti, crkvenih.

8. U procesu razvoja informacijske infrastrukture povezati arhivske službe i uključiti ih u europsku mrežu arhivskih ustanova. Pretpostavka je za to prihvaćanje međunarodnih standarda za normirane zapise (ISAAR/CPF) i za opis arhivskog gradiva (ISAD/G).

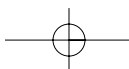
9. Poduzeti mjere da se organizira studij arhivistike koji će obrazovati i arhiviste za (povijesne) arhive i za stručnjake u području upravljanja dokumentima u tijelima i organizacijama koje stvaraju dokumente.

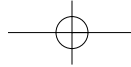
10. Nastaviti i dovršiti proces povrata arhivskoga gradiva iz Austrije, Italije i SR Jugoslavije te provoditi sustavno evidentiranje arhivskoga gradiva u stranim arhivima koje se odnosi na Republiku Hrvatsku.

knjižnice

Mreža narodnih knjižnica ne pokriva ravnomjerno Hrvatsku, a teritorijalno-upravna podjela Hrvatske takva je da se knjižnični standardi objektivno ne mogu ostvariti u mnogim općinama. Ni druge vrste knjižnica nisu funkcionalno povezane u djelotvorne mreže/sustave sukladno potrebama djelatnosti u sklopu kojih djeluju. Hrvatski knjižnični sustav u cjelini je nedovoljno izgrađen i funkcionalan.

Zbog različitog stupnja razvijenosti i nejednake dostupnosti informatičke tehnologije te pomanjkanja strategijskog plana automatizacije knjižnica, razvija se i u upotrebi je više knjižničkih sustava. Ni tri godine nakon donošenja Zakona o knjižnicama knjižničarstvo nema cjelovitog plana razvitka.

Prijelaz na viši razvojni stupanj knjižničarstva zahtjevan je i složen proces. Bitno je koristiti suvremene komunikacijske tehnologije, odnosno nove medije. Osim odabira prikladnog sustava prema nacionalnim i međunarodnim standardima, prilagodbe sustava nacionalnoj praksi i posebnim uvjetima poslovanja pojedinih knjižnica, prikladnosti dizajna za organizaciju knjižnice i obrazovanje knjižničara, posebno je osjetljiv prijenos podataka i njihove strukture.

U suvremenim stručnim raspravama o *digitalizaciji knjižnica* prevladava mišljenje da će samo neke knjižnice biti posve digitalizirane, “bez zidova”, a većina ostalih *hibridne knjižnice*, tj. negdje na kontinuumu između konvencionalne i digitalne knjižnice (Pinfild et al., 1998). Takav model vrijedan je sam po sebi i ima šire kulturno značenje. Knjižnični prostor nije samo mjesto protoka informacija u kojem novi mediji i tehnički oblici nepovratno zamjenjuju stare, nego i mjesto integracije starih i novih sustava, načina komuniciranja pa i vrsta međuljudskih kontakata. Nijedan kulturni sustav ne može niti treba “ispariti” u virtualnom svijetu strogo individualnih i izoliranih korisnika. S druge strane, dostupnost informacija i znanja korisnicima knjižnica opće je dobro i dio međunarodnih standarda informiranja i slobode izražavanja, UNESCO-vih deklaracija, kao i Ustava Republike Hrvatske, ali je ujedno i bitan preduvjet razvoja znanosti, obrazovanja, kulture, gospodarstva odnosno svekolikog društvenog razvoja.

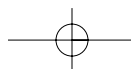
U tom se smislu nazire razvoj knjižnica kao središta dostupnosti najrazličitijih vrsta informacija - od tradicionalnih metoda i tehnika rada, tiskanih publikacija i fondova preko digitalnih publikacija i mreža o fondu preko virtualnih dokumenata do informacija o lokalnoj zajednici i sličnih.

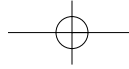
Globalna informacijska infrastruktura omogućuje otvaranje knjižnica prema srodnim ustanovama: nakladnicima/izdavačima, državnim tijelima, arhivima i muzejima, medijima, ustanovama za zaštitu spomenika, turističkim ustanovama, ustanovama s bazama podataka o habitatu, biljnom i životinjskom svijetu.

Cilj

Pokrivenost Hrvatske funkcionalnom mrežom knjižnica, u kojoj je svaka knjižnica pristupna točka znanju i informacijama u Hrvatskoj i u svijetu.

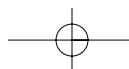
Radi planskog, sustavnog i stručno utemeljenog ostvarivanje toga cilja pokrenut je projekt Nacionalni informacijski sustav knjižnica (NISKA).

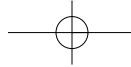

Zadaci

1. Donijeti novu zakonsku regulativu za knjižnice. Uvesti potrebne izmjene i dopune postojećeg Zakona o knjižnicama (među ostalim i odredbu da se barem obavezni primjerci tiskaju na beskiselom papiru te odredbu o obveznom primjerku elektroničkih publikacija), zatim izmjene i dopune u susjednom zakonodavstvu koje se odnosi na knjižnice (zakoni o visokim učilištima, školama, znanstvenoistraživačkom radu).
2. Budući da su knjižnice jedno od središta informacijske revolucije, valja povećati iznose izdvajanja za knjižnice u proračunima svih vlasnika odnosno osnivača knjižnica i povećanjem udjela vlastitih prihoda u proračunima knjižnica. U fazi izrade proračuna valja više voditi računa o potrebama knjižnica za nabavom opreme i izvora informacija (čiji je razvoj u svijetu u oba slučaja iznimno dinamičan).
3. Znatno povećati nabavu svih informacijskih izvora, uključujući elektroničke publikacije svih vrsta i putem konzorcija.
4. U sklopu funkcionalnih knjižničnih mreža osigurati kooperativnu obradu i preuzimanje zapisa, konvertirati stare (kartične) kataloge te izraditi skupne kataloge.
5. Povezati knjižnične sustave i mreže (lokalne, sveučilišne, znanstvene) unutar Hrvatske i sa svijetom te izraditi odgovarajuće portale po vrstama i potrebama te uspostaviti suradnju s drugim sektorima radi osiguravanja interoperabilnosti baza podataka.
6. Omogućiti ne samo dostupnost fondova hrvatskih knjižnica i drugih knjižnica u svijetu, nego i pristup knjigama i publikacijama, uključujući digitalizirane odnosno virtualne fondove.
7. Osigurati sustavnu i neprekidnu informatizaciju knjižnica, uključujući njihovu primjerenu opremljenost novim tehnologijama.
8. Donijeti nacionalni plan digitalizacije knjižnične građe i koordinirati ga s digitalizacijom analogne kulturne baštine (osobito muzejske i arhivske građe).
9. Ažurno i redovito izrađivati i objavljivati tekuće nacionalne bibliografije te dovršiti planirane hrvatske retrospektivne bibliografije.
10. Razvijati nove zadaće knjižnica sukladno mogućnostima nove informacijske tehnologije i novom informacijskom okruženju (*cyberspace*).
11. Osigurati kvalitetnu i sveobuhvatnu zaštitu knjižnih fondova, uključujući zaštitu novih (elektroničkih) medija.
12. U sklopu programa doživotnog učenja osigurati permanentno obrazovanje za knjiž-

ničare u Hrvatskoj, a to uključuje osnivanje Centra za permanentno obrazovanje pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.

13. Korisnicima knjižnica omogućiti neprekidno informatičko opismenjavanje/obrazovanje za korištenje novih medija i nove tehnologije.

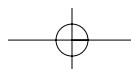
14. Osigurati primjerene odnosno standardima propisane prostorno-tehničke uvjete za rad, posebice središnjih knjižnica te dovršiti unutarnje uređenje i opremanje nedovršenog dijela Nacionalne i sveučilišne knjižnice uključujući i iseljenje Zemljišno-knjižnog odjela Općinskog suda u Zagrebu (Gruntovnice) iz zgrade Knjižnice.

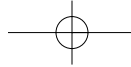
15. Sustavno pratiti i analizirati stanje, poticati razvoj te dinamično planirati, za što treba zadužiti Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu a u sklopu rada Hrvatskoga zavoda za knjižničarstvo.

muzeji

U proteklih deset godina učinci rata i učinci tranzicije veoma su se odrazili na muzeje i muzejsku djelatnosti. Uz mnoge u ratu oštećene muzeje i uništene ili otuđene predmete, smanjio se broj stručnog osoblja i drastično pao broj posjetitelja muzeja. Osnovani su tek manji muzeji (arhitekture i olimpijski), a neki se muzeji gase. U pozitivne razvojne procese valja ubrojiti nabavu novih tehnologija i njenu primjenu u popularizaciji muzejske građe, veću profesionalizaciju same djelatnosti, projektiranje novih oblika muzeja (muzej Narona, muzej suvremenog kiparstva u Labinu) te donošenje i primjenu novog zakonodavstva.

Zakonom o muzejima iz 1998. uspostavljen je jedinstven zakonodavni sustav i omogućeno je osamostaljivanje muzeja kao ustanove - muzeja-partnera. Uvedena je obveza upisa u Očevidnik muzeja i galerija, čime se prvi put jasno definiraju subjekti koji se bave muzejskom djelatnošću ili čuvanjem pokretne kulturne baštine, uključujući jedinice koje su djelovale u sklopu narodnih sveučilišta ili centara za kulturu. Također je uvedena mjera revizije kojom se utvrđuje broj i stanje predmeta u muzejskim zbirkama. Nadalje, donose se pravilnici koji precizno nadograđuju Zakon sa svrhom poboljšanja povezanosti odnosno umreženosti muzeja, kontrole, kriterija, stručnih i tehničkih standarda u radu muzeja te stjecanja stručnih zvanja. Napokon, novi je Zakon, u skladu s praksom razvijених europskih zemalja, prvi puta omogućio izlučivanje muzejske građe i dokumentacije. Te su mjere izazvale niz sporova među muzejskim strukama i muzejskim ustanovama, a u nekim lokalnim jedinicama došlo je u pitanje i postojanje muzeja ili zbirke.

Prema aktualnom stanju muzejske mreže može se zaključiti sljedeće:

Prvo, većina zbirki još nije računalno obrađena i trebat će još mnogo rada u tom području. Informatičari se gotovo ne zapošljavaju u muzejima pa većina muzeja plaća vrlo skupe usluge vanjskih suradnika za malobrojna programska rješenja koja se mogu naći na hrvatskom tržištu (Bikić Šojat, 2000). Drugo, ne samo dinamika promjena u informacijskoj tehnologiji nego i u koncepciji muzeja (čuvara i istraživača baštine) vapi za otvaranjem novih radnih mjesta (muzejski pedagozi, informatičari i dokumentalisti). Treće, županije su u najmanjoj mjeri osnivači muzeja. Ako u budućoj decentralizaciji sredstva i planske funkcije kulturnog razvitka budu mnogo više koncentrirane na županijskoj razini nego dosad, to će zahtijevati redefiniranje osnivača ili vlasništva brojnih muzeja, prije svega danas općinskih. U budućoj strukturi vlasništva valja također računati na interes za privatizaciju pojedinih muzeja. Čak se predviđa promjena ICOM-ove definicije muzeja kao neprofitne ustanove u muzej kao profitnu ustanovu.

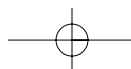
I četvrto, tendencija većeg razvitka specijalnih muzeja u odnosu na opće i druge tradicionalne tipove muzeja najveći je stvaralački izazov za muzejske stručnjake i njihova interdisciplinarna znanja kako bi na što raznovrsniji i zanimljiviji način profilirali muzejske sadržaje za potencijalno nove korisnike, posjetitelje, domaće i strane turiste, suradnike i partnere u drugim ustanovama u kulturi i izvankulturnim sektorima.

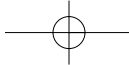
Cilj

Izvući muzejsku djelatnost iz stanja akutne recesije i muzej afirmirati kao sastavni dio zajednice i nastavka života baštine u novim oblicima suvremenosti.

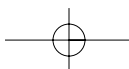
Zadaci

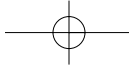
1. Uspostaviti i financirati sustav mreže muzeja i matičnosti muzeja kako bi se struka profesionalizirala a djelatnost normirala i standardizirala; tako bi se, među ostalim, osigurala autonomija i profesionalna zaštita muzejske djelatnosti od utjecaja promjenjivih političkih struktura.
2. Financirati i stimulirati zapošljavanje informatičara, muzejskih pedagoga i marketinških stručnjaka u muzejima; informatizaciju muzejskog rada i suradnju s drugim informacijskim sustavima: knjižnicama, arhivima, ustanovama za zaštitu spomeničke baštine, turizmom, medijima.

3. Analizirati i valorizirati korpus građe hrvatskih muzeja i izraditi bazu muzejskih predmeta najviše kategorije.
4. Pospješiti otkup muzejske građe i šire se otvoriti prema donatorima.
5. Poduzeti odlučne mjere za preventivnu zaštitu muzejske građe, za podizanje tehničke razine zaštite i čuvanje muzejskih predmeta na izložbi i u čuvaonicama.
6. Prostorno, kadrovski i tehnički ojačati restauratorske radionice u muzejima - regionalnim i matičnim, i osnovati restauratorske centre uz sustav zajedničkih čuvaonica.
7. Poduprijeti projekte: Muzej suvremene umjetnosti, Vučedol-arheološki park, Muzej Narona, Muzej suvremenog kiparstva Labin, Muzej Krapinskog pračovjeka. To su projekti koji promoviraju baštinu svjetskog značenja, integriraju baštinu i suvremeno stvaralaštvo, prezentiraju nove znanstvene rezultate, imaju snažan obrazovni potencijal, atraktivni su kao kulturno turističko odredište, pružaju mogućnost zapošljavanja lokalnog stanovništva.
8. Podržati i razvijati muzejske forme koje muzeološki valoriziraju vezu ambijenta i autentičnog predmeta (Krležin Gvozd, Atelier Toše Dabca, Kuća Vlahe Bukovca, Zbirka Anke Gvoždanović i dr.)
9. Podržati i razvijati nove, posebne, inventivne muzejske forme : Muzej kravata, Muzej ženskog slikarstva, Dječji muzej, Antimuzej Vladimira Dodiga Trokuta i sl.
10. Podržati snažniji razvoj Hrvatskoga športskog muzeja u afirmaciji ideje sporta kao tjelesne kulture.
11. Posebno mjesto dati razvoju Tehničkog muzeja s naglaskom na industrijsku arheologiju i inventivnu baštinu, te njegovo širenje u znanstveno-tehnički centar.
12. Razvijati prirodoslovne muzeje stvaranjem cjelovitih banaka podataka s ciljem valorizacije prirodnih vrijednosti hrvatskoga prostora, njihovim očuvanjem i održavanjem.
13. Razvijati eko-muzeje kao najadekvatnije modele muzeja u kojem se prirodna i kulturna baština čuvaju i održavaju, a baština lokalne zajednice muzealizira in situ; taj model izražava prirodnu raznolikost prostora Hrvatske i karakter raskrižja i razmeđa kultura.
14. Integrirati muzejske projekte u ukupnu ponudu znanja i informacija o baštini na određenom teritoriju i na taj se način povezivati s turizmom.
15. Podržavati međudržavnu i međusektorsku suradnju muzejskih ustanova i djelatnosti; aktivnije se uključiti u partnerske europske projekte koji problematiziraju pojam europskog naslijeđa.

tradicijska kultura

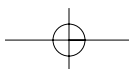
Tradicijska (svakodnevna) kultura označava način života, navike i narodne običaje koji se usmeno prenose s naraštaja na naraštaj, a dijelom i putem škole. Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999. (čl. 2), tradicijska kultura obuhvaća pokretne i nepokretne stvari od umjetničkog i znanstvenog značenja, arheološka nalazišta, zone i krajobrazne, nematerijalne oblike stvaralaštva u prošlosti, dokumentaciju i bibliografsku baštinu, zgrade, odnosno prostore u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima.

U ovoj dionici riječ je o materijalnim i nematerijalnim kulturnim dobrima proisteklima iz dugotrajnih tradicija seoskog načina života. Prema spomenutom Zakonu (čl. 6) nematerijalna su kulturna dobra jezik, dijalekti, govori i toponimika; folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja i druge tradicijske pučke vrednote te tradicijska umijeća i obrti. Naravno, nematerijalan oblik izvornog čina kulturne tradicije čuva se u materijalnom obliku putem zapisa ili prenošenjem iz izvorne sredine u druge sredine. Istraživanje, dokumentiranje i obrada tih artefakata provode se u nekoliko znanstvenih i kulturnih ustanova i pedesetak muzejskih ustanova u Hrvatskoj, kao i u nevladinim udrugama stručnjaka i drugih privrženika tradicijske baštine.

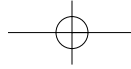
Materijalna tradicijska kulturna dobra označavaju način života koji je izrastao u fizionomiju lokalnih prostora: od kultiviranja tla do ruralne arhitekture. Sve međunarodne preporuke o zaštiti kulturnih i prirodnih vrijednosti naglašavaju da je nužno voditi dugoročnu i neprestanu brigu o kulturnoj, prirodnoj i krajobraznoj baštini. Pod time se razumijeva procjena, zaštita i čuvanje baštine, posebno ruralnog krajolika: kontinentalnog, priobalnog, odnosno otočnog, a vlade su pozvane da svoju gospodarsku politiku usmjere na cjelovit *održiv razvoj sela ili ruralnog prostora*.

U Hrvatskoj se tek od 1960-ih upošljavaju prvi etnolozi u službe zaštite spomenika, a danas ih je u tom području zaposleno tek osam.

Spomenici tradicijske baštine u lošem su stanju, neki pred uništenjem ili nestajanjem, a neki su već propali (npr. kuća u Vinici iz 18. st., mlin na konjski pogon u Otoku kod Vinkovaca). Gospodarski i demografski pad sela uzrokuje a ujedno ima i za posljedicu dekultiviranje seoskog prostora. Razlog je tomu promjena načina života i ponašanja ljudi na selu, koja sobom donosi neznanje i nemar prema vrijednostima kulturnog i javnog

dobra. Bez aktivne kulturne politike koja će ljude senzibilizirati za poštivanje takvih vrijednosti i dokazivati da je održavanje osebnog identiteta mjesta ujedno dobar način privlačenja vanjskih ulaganja u lokalni razvitak - mnogi zanimljivi prostori u Hrvatskoj postat će i zapušteni i odbojni.

Primjeri

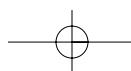
Mala povijesna središta Draguč i Boljun u središnjem još nedevastiranom dijelu Istre dijele sudbinu mnogih sličnih naselja zbog poljuljane gospodarske osnove i demografskog pada. Razvojne mogućnosti središnje Istre upravo leže u zalihama vlastite baštine, a lokalno gospodarstvo i privatne inicijative mogli bi oživjeti različite oblike privređivanja zajedno s tradicijskim.

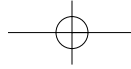
Otoke, iako ne samo otoke, obilježava neravnomjeran razvitak: koncentracija investicija i razvojnih interesa na malobrojna središta i marginalizacija ostalih područja. Kako bi se moglo planirati prostorno i gospodarski drugačije, pokazuje sljedeći primjer. Preliminarna istraživanja otokâ Cresa i Lošinja, bez strožih kriterija zoniranja, pokazuju da se projektom revitalizacije može planirati pet ruralnih sociokulturnih i prostornih cjelina: Tramontana, Krušovica-Cres, poluotok Pernata, Punta Križa i Tržić-Osorčica. Projekt eko-parka Pernata namijenjen je prikazivanju svih slojeva prirodne i ljudske sredine, antropogenog pejzaža u tom prostoru kao i odrednica koje omogućuju vernakularnu arhitekturu: lokalni način poljoprivredne proizvodnje, lokalni materijali i nagomilano iskustvo građenja.

Strategija očuvanja i razvojnog usklađivanja “hardwarea” tradicijske kulture, ruralnog prostora, podrazumijeva da se prije svega očuva i njeguje kulturni “software”: ne samo folklorno stvaralaštvo i običaje nego i shvaćanje da je kulturna raznovrsnost Hrvatske ruralna, ne samo urbana. U takvom kulturnom interesu ne bi smjelo biti mjesta ponavljanju kičastih stereotipa na račun ruralne i urbane kulture, kako je to bilo u 1990-ima s “naivcima” ili mažoretkinjama.

Cilj

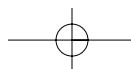
Osigurati kontinuitet predavljanja predajne baštine, proširiti tu aktivnost u tradicijski zamrlim seoskim područjima kao dio hrvatskoga proizvoda usklađenog s okolišem i kulturnom baštinom.

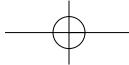

Zadaci

1. Noveliranjem postojećeg zakonodavstva (o kulturnim dobrima, arhivima, muzejima, knjižnicama, zaštiti okoliša, intelektualnom vlasništvu), a u skladu s UNESCO-ovom preporukom o zaštiti tradicijske kulture i folkloru, potpunije definirati vrste tradicijskih kulturnih dobara te točno odrediti oblike i mjere njihove zaštite.
2. Osnovati studij za obrazovanje stručnjaka u konzervaciji i restauraciji tradicijske baštine.
3. Zaštititi i konzervirati najvrednije primjere tradicijske arhitekture i duha mjesta (*genius loci*) u sjeverozapadnim i jugozapadnim područjima Hrvatske te na otocima, planirati ruralne sociokulturne i prostorne cjeline; projekti eko-parkova jedna su od mogućnosti revitalizacije tih cjelina.
4. Tradicijske običaje približiti srednjoškolicima (na temelju već ponuđenih ali do sada neostvarenih programa); također, organizirati tjedne etnološke radionice u mjesnoj školi ili muzeju.
5. Sudjelovati u bilateralnim i multilateralnim programima (UNESCO-a i Vijeća Europe) i zajedničkim manifestacijama (npr. Grand-Prix Europske unije za prezentaciju tradicijske kulture).
6. Tiskati kalendar međunarodnih susreta i događanja u području tradicijske kulture u Hrvatskoj.
7. Valorizirati i uključiti predajom usvojeno blago u jedinstven turistički proizvod Hrvatske.
8. Isključiti neadekvatnu koreografiju i plastični kič na smotrama folkloru, poticati samo proizvode tradicijske kulture, uključujući posluživanje domaće hrane i pića, te stručno nadzirati folklorni amaterski rad u gradovima.
9. U hotelima uz dane tradicijske prehrane organizirati etnografske izložbe, večer tradicijske pjesme, plesa i revije nošnji, te omogućiti zajedničko fotografiranje gostiju i izvođača, gostiju u nošnjama dotičnog kraja itd.
10. Uključivati etnologue u izradbu kvalitetnih hrvatskih suvenira (potvrda kvalitete s pečatom stručne udruge).

kulturni odnosi

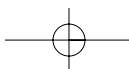

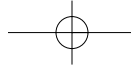
Hrvatska je u 20. stoljeću bila definirana na različite načine, među ostalim kao dio “trojedne kraljevine”, “država hrvatskoga naroda”, “hrvatskog, srpskog i drugih naroda i narodnosti”, “hrvatskoga naroda i svih građana...”, javljaju se i prijedlozi za njezino redefiniranje kao “države građana”. Svaka od konstitutivnih definicija bitno zadire u odnose između Hrvata i ostalih skupina u Hrvatskoj, a presudno utječe i na međunarodne odnose Hrvatske.

U toj igri samoodređenja, gdje se izmjenjuju identiteti isključivosti i pripadnosti, nacionalne čistoće i demokratskog državljanstva, kultura ima i ključnu i sporednu ulogu. Ključnu u trenucima kada pitanja kulturne samostalnosti predstavljaju drugi i krupniji politički programi, kao što je težnja k potpunom osamostaljenju, bilo većine (hrvatska politika u 1980-ima), bilo manjine (politika dijela Srba u Hrvatskoj do sredine 1990-ih). Kulturna pitanja potom postaju sporedna.

U današnjoj Hrvatskoj pitanja kulturne autonomije, bilo na osnovi manjinske pripadnosti (Srbi, Talijani) ili regionalne kulturne politike (u Istri), više nemaju separatistički naboj, a vjerojatno ga ni ubuduće neće imati - barem ne u dosadašnjem intenzitetu i mobilizacijskoj širini. Naravno, sve je to pod pretpostavkom uspješnog integriranja Hrvatske u euroatlantske saveze te usporednog rasta povjerenja sa susjednim zemljama (prvenstveno s demokratski preobraženom SR Jugoslavijom, tj. Srbijom).

Pitanja kulturnog identiteta, kako većine tako i manjina, te međunarodne kulturne suradnje u takvom svjetlu nisu više glavna ni sporedna, poredana prema logici prioriteta političke moći, nego dobivaju drugačija značenja: harmoničnija, mirotvornija i kooperativnija. I politička moć u takvom kontekstu dobiva drukčije značenje: više posreduje u oblikovanju identiteta nego što nameće svoje definicije grupne pripadnosti. Ni zajedništvo u Hrvatskoj neće se moći graditi, kao što se ni do sada nije moglo, samo na kategoriji nacionalne pripadnosti nego iz gusto prepletenih veza na temelju rada, dioničarstva, poduzetništva, zanimanja, suradnje i komunikacije na kratkoročnim i dugoročnim razvojnim projektima itd. Mnogo niti takva pletiva izlazit će izvan etnocentrički skrojenog prostora, ali se zbog njih taj prostor neće rastočiti. Izdanci izvannacionalnog, po nekima i postnacionalnog identiteta - europskog, srednjoeuropskog ili hrvatskog pokrajinskog ili pak pomiješanog u bilo kojoj kombinaciji - ne uspostavljaju novu svodnu funkciju, onu koju je nacionalni identitet imao u odnosu na prethodne identitete, subnacionalne ili prednacionalne. Novo, “umreženo društvo” nije hijerarhijski organizirano po

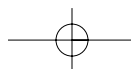

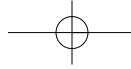

uzoru na klasičnu državu ili carstvo. Njegove okosnice - politička demokracija, tržišna segmentacija, sustav upravljanja u poduzeću, multimediji - nisu okomito nego vodoravno izdužene, a sačinjene su od fluktuirajućih kooperativnih veza. Novi načini organizacijskog povezivanja temelje se uglavnom na kratkoročnijim interesima. Oko takvih aranžmana ne stvaraju se primordijalni osjećaji. Doduše, u svijetu društva uvijek ima mjesta gdje srce kuca snažnije, etnocentrično, što je neizbježna pojava u svakoj sredini u kojoj se stvaraju trajne veze. Ali u novom kontekstu etnocentrizam neće moći prevladati nauštrb razvitka drugih, tj. višestrukih ili podijeljenih pripadnosti, kao ni nauštrb razvitka kulturnog pluralizma općenito.

S pomirenim obrascima monizma i pluralizma, nacionalno ili lokalno autohtonog i multietničkog/multikulturnog, Hrvatska će u međunarodnom političkom, poslovnom, turističkom i ostalom svijetu predstavljati zanimljiva, pouzdana i otvorena partnera; istodobno dovoljno samosvjesna i sposobna surađivati i u projektima koji su u nacionalistički omeđenoj kulturi izazivali strah.

Zbog takvih se interesa Hrvatska ne bi trebala odricati svoga zapadnobalkanskog položaja, pogotovo "istočne kompetencije". Tim više što se za nju bore druge srednjoeuropske zemlje, nastojeći sebe prikazati "zapadnijima" nego što jesu i nego što je Hrvatska, a opet dovoljno kompetentnima da mogu poučno govoriti o jugoistočnim zemljama Europe. Neke stvari o jugoistočnom području hrvatski stručnjaci ipak bolje poznaju, barem vlastitu zemlju a možda i dobar dio bivše Jugoslavije, i to valja pretvoriti u vlastitu međunarodnu kompetenciju. Po ulasku u Europsku uniju Hrvatska će, naravno, i dalje pripadati ovom dijelu svijeta, europskom Jugoistoku, i zemljopisno i zbog dodirnih elemenata kulture (baština, jezik, neke društvene vrijednosti). Tada može predstavljati dio Unije iz kojeg se bolje vidi i saznaje o ostalom Jugoistoku, a za Jugoistok može biti prozor i prometnica u smjeru Zapada. Pretpostavljamo da će Hrvatska takvu kompetenciju steći zahvaljujući svojoj u međuvremenu razvijenoj političkoj komunikaciji, poslovnim vezama, kulturnoj suradnji, kao i vezama na razini civilnog društva, u oba smjera, naravno integrirajući se institucionalno samo u zapadnom smjeru ili dijeleći zajedničke institucije sa susjedima samo u okviru Europske unije i NATO-a. I neće trebati izgledati čudno da u Hrvatskoj nastaju različita mjesta kulturnog i poslovnog okupljanja i suradnje, mjesta koja podsjećaju na bivša jugoslavenska i nova mjesta: zapadnoeuropska, srednjoeuropska, mediteranska...

Također, ovisno o tome dokle će se u idućem razdoblju pomaknuti granica Europske unije, a ovisno i o kapacitetu vlastita gospodarstva, Hrvatska će morati računati na dotok ili protok migranata iz manje razvijenih zemalja s juga i istoka, a time i na stvaranje posve novog dijela svog multikulturnog društvenog mozaika i tržišta rada, a to odlikuje samo razvijenije zemlje.

kulturni odnosi većine i manjina

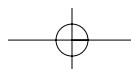
Hrvatska je multikulturno društvo: barem petinu njezina stanovništva čine pripadnici različitih manjinskih zajednica. To su većinom stare manjine, samo malo ih je nastalo uslijed novih industrijskih migracija radne snage.

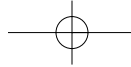
Od 1992. godine interkulturalna i međuetnička komunikacija u većini je slučajeva reducirana pod pritiskom rata i zbog porasta kroatocentrizma. Na politiku multikulturalizma u obrazovanju i medijima, koja predstavlja europski odgovor na unutarnju kulturnu raznolikost (oko 6,7% ili 25 milijuna ljudi u EU dolaze iz drugih zemalja), u to se vrijeme u Hrvatskoj gledalo s velikim nepovjerenjem, kao napad na teško stečenu nacionalnu samosvojnost i pokušaj restauriranja “jugoslavenstva”.

Ipak s vremenom, osobito od početka 2000., Hrvatska prihvaća svoj multietnički i multikulturalni karakter na racionalniji način i stavlja ga u usku vezu sa svojim demokratskim razvitkom.

Manjinska prava prvotno su načelno uređena Ustavom iz 1990., zatim su dopunjena Ustavnim zakonom o ljudskim pravima i slobodama i pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina iz 1992. (koji je 1995. djelomično stavljen izvan snage). Novim zakonima iz svibnja 2000., Ustavnim zakonom o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona i Zakonom o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj (kao i skidanjem suspenzije Ustavnog zakona), odredbe o manjinama temeljito su razrađene i reinterpretirane. Zakonom o uporabi jezika i pisma konačno su uklonjene kontroverze oko prijašnjeg isključivanja ćiriličnog pisma iz službene upotrebe te korištenja manjinskog jezika (osobito talijanskog u Istri i srpskog u istočnoj Slavoniji). Oba su zakona u krugovima nacionalnih manjina povoljno ocijenjena.

Nova kulturna politika, međutim, još se ozbiljno ne bavi pitanjima interkulturalizma. Prioritet je dan suradnji s vjerskim zajednicama u obnovi kulturne baštine, a drugi oblici

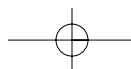
djelovanja prema kulturnim manjinama (kulturno-umjetnička društva, nedržavne organizacije u kulturi i sl.) nisu obuhvaćeni novim pravcem kulturne politike. Manjine se neposredno financiraju iz državnog proračuna (posredstvom Ureda za etničke i nacionalne zajednice ili manjine Vlade RH), iz sredstava lokalnih jedinica ili izravnom pomoći zainteresiranih inozemnih ustanova.

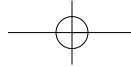
Kulturne aktivnosti standardno obuhvaćaju njegovanje folklornih tradicija, glazbene djelatnosti (zborovi, limena glazba, koncerti), likovne djelatnosti i različite izložbe, dramske i recitatorske sekcije itd. Značajka im je usmjerenost na jezik i kulturnu baštinu. Kod talijanske, mađarske i još nekih manjina ulažu se naponi za održavanje stalne i funkcionalno razvijene komunikacije s matičnim kulturnim sredinama. No, prevladava interes za očuvanje jezika i vlastita kulturnog identiteta. Komunikacija s drugim manjinskim kulturama ili s hrvatskom kulturom nije razvijena. Kulturne djelatnosti manjina općenito pobuđuju *slab interes u kulturnom životu Hrvatske*.

Knjižnice i čitaonice tipičan su sastavni dio kulturnog prostora manjina. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu potpomaže knjižničnu djelatnost nacionalnih manjina u okviru narodnih knjižnica (Vlada Republike Hrvatske, 1998). Na taj način djeluju specijalizirane knjižnice Talijana, Čeha, Mađara, Rusina i Ukrajinaca, Slovenaca, Srba, Albanaca, Slovaka i drugih.

Izdavačka djelatnost rijetko je vezana za istraživačke projekte i najčešće je prigodničarska: zbornici, povijesni pregledi i sl. Gotovo svaka manjinska zajednica ima svoje glasiloo, bilo standardne novine (npr. *La voce del Popolo* talijanske zajednice). Hrvatski radio i televizija imaju posebne programe (npr. televizijski magazin *Prizma*) i redovite informativne emisije na više manjinskih jezika. Lokalne radiopostaje imaju više posebnih emisija na manjinskim jezicima.

Nastavni programi obuhvaćaju dodatno gradivo na materinskom jeziku (jezik, književnost, povijest, likovna i glazbena kultura), postoje i fakultativni programi materinskog jezika te različite ljetne škole. Takav tip kulturnih djelatnosti i kulturnog života nije integriran u kulturu većine i ima tradicionalistički karakter. Samo je jedna autentična manjinska kultura dublje integrirana u hrvatski kulturni *mainstream*: kultura Židova. Donekle je slično s kulturnim stvaralaštvom Talijana u Istri i Primorju. U ostalim slučajevima riječ je o ravnodušnom supostojanju s kulturom hrvatske većine i o međusobnoj toleranciji različitosti bez novih i dinamičnih učinaka svojstvenih interkulturalnoj komunikaciji.

Što se pak tiče većinske hrvatske kulture, ona proživljava preobrazbu samoodređenja. Obnavljaju se zalihe tolerancije prema europskom okruženju i prema manjinskim zajednicama u Hrvatskoj i napuštaju uske nacionalističke reference. Postupno sazrijeva svijest o vlastitoj kulturi kao rezultatu interakcije s drugim kulturama i o Hrvatskoj kao multikulturnom društvu.

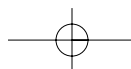
Takve promjene u kulturnom mentalitetu mogu povoljno utjecati na daljnji razvitak kulturne raznolikosti. Kulturni pluralizam ne odražava samo nacionalnu, etničku ili vjersku raznolikost, nego i spolnu, generacijsku, profesionalnu i mnoge druge pa i stilsku - sve do izvora slobode i stvaralaštva u ljudskoj individui.

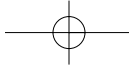
Cilj

Prihvatiti i dalje razvijati multikulturalizam i interkulturnu komunikaciju kao nastavak tradicije otvorenosti i pluralizma u hrvatskom kulturnom stvaralaštvu i odnosima prema drugima.

Zadaci

1. Osigurati poštivanje ljudskih i kulturnih prava, uključujući pravo na korištenje manjinskih jezika i afirmaciju kulturnih naslijeđa, dosljednom i potpunom provedbom novih zakona u tom području.
2. Na osnovi ustavno i zakonski zajamčene kulturne ravnopravnosti (između većine i manjinskih zajednica te između manjinskih zajednica), osim obnove kulturne baštine u sklopu suradnje s vjerskim zajednicama, razviti i druge moduse djelovanja u odnosu na manjine.
3. Poticati veću diverzifikaciju kulturnih djelatnosti manjinskih zajednica od bavljenja jezikom i vlastitom kulturnom baštinom radi njihove potpunije međusobne komunikacije kao i komunikacije s hrvatskim kulturnim ustanovama i javnošću. Ravnopravan tretman podrazumijeva nastojanje da se u vlastitoj kulturi podrži ono što se želi dalje razvijati kao prinos susretu kultura u budućnosti, a ne samo ono što se želi sačuvati kao dio zajedničkog pamćenja.
4. U ustanovama kulture potaknuti komunikaciju i veze s manjinskim kulturama te revalorizirati i revitalizirati njihov doprinos hrvatskoj kulturi (uspješni primjeri: kultura Židova u Hrvatskoj i kulturno stvaralaštvo Talijana u Primorju i Istri). Na taj način izbje-

lo bi se kulturno getoiziranje a otvorio put suradnji u stvaralaštvu i svim područjima kulturne politike, uključujući zajedničko financiranje multikulturnih projekata.

5. Među hrvatskom većinom i među manjinama poticati mogućnost izražavanja kulturom i kulturnog organiziranja koji se ne temelji isključivo na nacionalnoj ili etničkoj različitosti, odnosno pripadnosti sudionika. U tom smislu, teme ili programi tradicionalnih kulturnih ustanova većine ili manjina mogu polaziti od elemenata vlastitih kultura i pripadnosti a ujedno izlaziti izvan tih okvira, ususret stvarnim ukrštanjima postojećih ili budućih puteva različitih kultura: umjetničkih, alternativnih, vjerskih, poslovnih, profesionalnih, masovnih, mladih, regionalnih, dijaspora itd.

6. U školskom odgoju i obrazovanju, medijima i izdavaštvu razvijati duh tolerancije, posebno prema korištenju manjinskog jezika u privatnoj i javnoj komunikaciji.

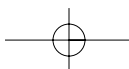
7. Decentralizirati donošenje odluka o uključivanju lokalnih zajednica i udruga u organizacije i djelatnosti manjinskih zajednica.

međunarodna kulturna suradnja

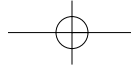
Međunarodna kulturna suradnja razvija se danas različitim putevima i na različite načine. Ona je dio strategije zemalja, regionalnih i kontinentalnih sustava i industrijskih korporacija. No međunarodna kulturna suradnja razvija i vlastite, specifično kulturne forme i ciljeve suradnje. Logika kulturnog razvitka i zanimanje za druge kulture ne slijede u stopu geostrategijsku logiku, a u nekim je razdobljima i preusmjeravaju. U razdoblju bipolarnog, hladnoratovskog sustava moći kulturni interesi, utjecaji, oblici suradnje, protoci znanja i informacija probijali su geostrategijske barijere i presudno utjecali na razgradnju istočnog sustava i njegovu asimilaciju prema zapadnom uzoru. Nakon toga procesi globalizacije dobili su pun zamah.

I u novom valu globalizacije kulturni razvitak i međunarodni interesi imaju dvostruki smjer, hegemonijski i pluralistički. Samo se sa stajališta paralelizma ekonomskog i kulturnog razvitka čini paradoksalnim, na primjer, da se središte Svjetske mreže za istraživanje i suradnju u kulturnom razvoju, *Culturelink*, nalazi u Hrvatskoj, u Zagrebu. Putevi kulturne suradnje očigledno vode u raznim smjerovima i narušavaju ustaljena shvaćanja o razvojnim veličinama, interesima i prioritetima, kao i o nositeljima suradnje.

Danas su države i međunarodne organizacije samo jedne od nositeljica međunarodne kulturne suradnje. Postoji niz drugih ustanova i na drugim razinama (lokalnim i region-

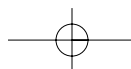

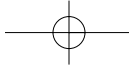
alnim), također grupa i pojedinaca, uključujući alternativne organizacije u sferi civilnog društva, koje surađuju na međunarodnim projektima ili programima u kulturi.

Za široke puteve međunarodne kulturne suradnje zainteresirane su i države, zapravo mnoge zemlje svijeta koje nastoje očuvati i razvijati svoj kulturni identitet i pritom izbjeći krajnosti: globalnu kulturnu unifikaciju ili kulturnu izolaciju. U potrazi za novim oblicima kulturnog života koji će održati kulturne različitosti na načelima demokracije i otvorenosti, kao i prihvaćanjem novih tehnologija informiranja i komuniciranja - međunarodna suradnja u kulturi dobiva sve veću pa i prvorazrednu važnost u kulturnom razvitku. Pojedine zemlje ne mogu same ostvariti svoje specifične kulturne ciljeve i u svijetu traže partnere. Izraz "partnerstvo" ili "multipolarno partnerstvo" danas se sve više rabi da bi se izrazila težnja za kulturnom suradnjom na ravnopravnoj osnovi: s onu stranu kulturnih hijerarhija koje stvaraju tradicionalni međunarodni sustavi moći i jednostrani ekonomski razvitak. UNESCO je kulturnu različitost i pluralizam proglasio središnjom vrijednosti za razdoblje 2001.-2010. To je izraz želje goleme većine zemalja za razvijanjem kulture i kulturne suradnje koje osnažuje pravo i mogućnost njihova dostojanstvenog kulturnog opstanka, kao i različitih ljudskih potreba i interesa.

U Hrvatskoj su u 1990-ima zbog objektivnih razloga (rata) i subjektivnih (populističkog nacionalizma i politike samoizolacije), bili ojačali tonovi antimodernizma, antizapadnjaštva i iluzorna težnja k samodovoljnosti. Premda u tradicionalnim oblicima, ipak je prevladala opcija kulturnog otvaranja i suradnje sa svijetom. U tom razdoblju najučestaliji bilateralni partneri Hrvatske bili su Italija, Francuska, Velika Britanija i Austrija, a potom Poljska, Mađarska, Slovenija, Nizozemska i Slovačka. Na razini županija i gradova suradnja se odvijala ponajviše u skladu s tradicionalnim vezama u prošlosti sa susjedima, isključujući jugoistočne dijelove bivše Jugoslavije. Najčešći oblici suradnje bili su izložbe, kazališna i glazbena gostovanja, te festivali i druge manifestacije.

S valom demokratizacije i političkog otvaranja u 2000. godini došlo je do novog otvaranja kulturne suradnje, pa i prema SR Jugoslaviji, doduše na neformalnoj i nedržavnoj razini (kazališna gostovanja, koncerti klasične i zabavne glazbe, književne večeri). Takvo se otvaranje još potpunije uklapa u geostratešku definiciju Hrvatske kao zemlje Srednje Europe, Mediterana i jugoistoka Europe i kao zemlje kojoj je stalo do demokracije, mira i suradnje u regiji. Također se uklapa u nastojanje da se međunarodna kulturna suradnja odvija i u nedržavnim i neformalnim oblicima.

Suradnja sa zemljama Srednje Europe i Mediterana pokazuje da se zajednički kulturni krugovi i dijelovi povijesti mogu prevesti u nove zajedničke teme suradnje i suvremeni duh kulturnog partnerstva.

Zatim, Hrvatska je orijentirana na kulturnu suradnju s drugim kontinentima, djelomice zahvaljujući svojoj dijaspori, ali prvenstveno otvorenosti prema novim i drugačijim kulturnim fenomenima. Najzad, magistralan pravac integracije Hrvatske u Europsku uniju nosi sa sobom niz mogućnosti kulturne suradnje na multilateralnoj osnovi, ponajprije na projektima suradnje i zajedničkih ulaganja koji će osnažiti samopouzdanje u razvitku sustava kulturno održivog razvitka u pojedinim zemljama. Europa je zajednica kultura bitno zainteresiranih za upravo takve odrednice razvitka: kulturnu raznovrsnost, pažljivo usklađivanje različitih razvojnih interesa radi očuvanja fizionomije kulturne baštine u novim uvjetima, nove oblike kulturnog izražavanja, stvaralaštva i komuniciranja, te razvitak takvih ljudskih potreba i interesa i takvih kulturno dizajniranih proizvoda i usluga koji će tu veliku zajednicu činiti sve manje sklonom konfliktima, a sve više suradnji i komunikaciji različitih naroda i kultura.

Cilj

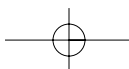
Poticati kulturnu suradnju kao razvojnu, multisektorsku i multimedijalnu djelatnost s različitim zemljama i kulturnim područjima.

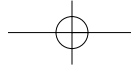
Takav cilj podrazumijeva:

- Pomak od klasičnog pristupa koncepciji kulturne suradnje, utemeljene na razmjeni, na novi pristup kulturnoj suradnji koja se odnosi na širi razvojni kontekst i zahvaća cijeli niz područja koja izravno ili neizravno utječu na sve procese društvenog razvoja.
- Ravnopravan tretman svih sudionika suradnje i afirmaciju različitih pristupa kulturi i kulturnih iskustava.
- Otvaranje kulturnim inovacijama, uključujući specijalizacije i dostignuća u području kulturnog menadžmenta.
- Potporu neinstitucionalnom i nedržavnom partnerstvu u međunarodnoj suradnji.

Zadaci

1. Suradivati s Europskom unijom u sklopu njezinog Programa 2001.-2004. u području kulture. Taj je program kulture usredotočen na kulturnu suradnju i partnerstvo i upućuje

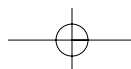
na smjernice daljnje izgradnje Europe: od političkog i ekonomskog projekta prema kulturnom projektu zajedničkog života i Europi kulturnih mreža. Hrvatska se do konačnog ulaska u Europsku uniju treba uključiti u projekte toga i drugih programa kao jedna od zemalja-partnera (npr. u EUROIMAGE). Također treba razvijati posebne programske aktivnosti sa zemljama-predsjedateljicama Europske unije.

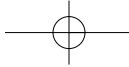
2. Poticati nove oblike umjetničkog stvaralaštva putem korištenja novih tehnologija, zatim nove načine organiziranja kulturnih djelatnosti i nove načine povezivanja s inozemnim partnerima kao što su zajednički projekti istraživanja, koprodukcije i sl.

3. Uvoditi i koristiti nove tehnologije interkulturalnog komuniciranja i umrežavanja (npr. informacijske mreže). U Hrvatskoj se nalazi sjedište Svjetske mreže za istraživanje i suradnju u području kulturnog razvitka - *Culturelink*, razvija se trogodišnji projekt virtualnog kulturnog centra - *CultureNet Croatia*, pa su na tom području mogućnosti veoma povoljne, osobito s obzirom na činjenicu da danas oko 200 milijuna ljudi u svijetu ima pristup Internetu, a procjenjuje se da će ih krajem 2003. godine biti oko 500 milijuna.

4. Poticati suradnju u industriji knjige, filmu, diskografskoj, audiovizualnoj i multimedijalnoj proizvodnji. U procesu globalizacije, kulturne industrije često su sinonim kulturne kolonizacije a trebale bi postati sredstvom afirmacije kulturne različitosti. Konkretno mjere na međunarodnom planu radi omogućavanja slobodne cirkulacije proizvoda kulturnih industrija trebale bi se što prije ugraditi u hrvatsku strategiju kulturnog razvitka. Umjesto protekcionističkih ili "anti-globalizacijskih" mjera, potrebno je okrenuti se aktivnom formuliranju takve razvojne politike koja će trgovinu i plasman proizvoda kulturnih industrija prepoznati kao područje interesantno za ulaganje i razvoj bez obzira na postojeću tradiciju ili infrastrukturu. Pritom valja jasno definirati proizvode kulturnih industrija u koje će se ulagati, potencijalno tržište, konkurentne prednosti, načine na koje će se stimulirati izvoz itd.

5. Povezati kulturnu suradnju s drugim područjima kao što su znanost, obrazovanje, turizam, zaštita okoliša itd. Posebno u suradnji u području kulturnog turizma valja obuhvatiti sve aspekte hrvatske kulture - uključiti malo poduzetništvo, istaknuti lokalne posebnosti a s njima oblike rada i života ljudi - i time upotpuniti viziju održivog razvitka kao zajednički (intersektorski i međunarodni) cilj suradnje. U međunarodnoj suradnji između kulture i obrazovanja, formalnog i neformalnog, osobito je važno afirmirati mlade i djecu kao "nositelje kulturne baštine i buduće naraštaje stvaralaca i inovatora" (UNESCO).

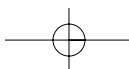

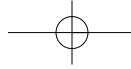

6. Voditi kulturnu suradnju na svim razinama (nacionalnoj i lokalnoj), a županije, gradove, općine i umjetničke organizacije afirmirati kao samostalne nositelje kulturne suradnje. Taj zadatak zadire u pitanja decentralizacije u kulturi: djelovanjem kulturnih vijeća na razinama županija i gradova omogućit će se njihovo veće uključivanje u međunarodnu kulturnu suradnju.

7. Više se oslanjati na sponzorstvo i donatorstvo u međunarodnoj suradnji. Uključiti se u međunarodne mreže za financijsku potporu i pomoć umjetnicima i umjetničkim organizacijama, u kojima sponzori i donatori imaju središnju ulogu (npr. u financiranju koprodukcija, turneja, stručnih seminara, staževa i boravaka u inozemstvu, programa razmjene). Takvo će poduzetništvo u narednim godinama nedvojbeno prevladati u međunarodnim kulturnim poslovima.

8. Pratiti učinke kulturne suradnje na razvoj hrvatske kulture i na promjene u lokalnim sredinama i kvaliteti života. Najpoželjniji učinci trebaju biti oni koji podržavaju smisao kulturno održivog razvitka: razvoj i razvojni interesi u različitim sektorima međusobno ne kolidiraju nego se dopunjuju.

suradnja kulture s drugim sektorima razvitka

Iako teme u ovom dijelu postaju sve važnije za kulturni pa i opći razvitak, to nisu i standardne strategijske dionice. U sadašnjim uvjetima one nemaju resorsko pokriće, a mogućnost ustanovljavanja međuresorskih ili novih kompetencija tek se najavljuje. Stara i dugotrajna birokratska podjela različitih područja proizvela je strukturu ideja i navika koja više korespondira sama sa sobom nego s okolinom i teško podnosi promjene. U priličnoj je mjeri blokirala i interdisciplinarni razvoj u strukama, premda struke snose i vlastiti dio odgovornosti zbog nezainteresiranosti za promjene. Često se na stručnjake iz drugih sektora u vlastitu području gleda kao na uljeze ili se, kada je riječ o kompetentnosti za međugranične teme, struke međusobno omalovažavaju.

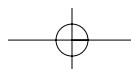
Osnutak Uprave za kulturni razvitak u Ministarstvu kulture razumijemo kao prvi korak prema intersektorskim horizontima, a slično vidimo i otvaranje Ureda za internetizaciju pri Vladi RH. S druge strane, postoje instituti i projekti koji okupljaju stručnjake raznih profila na zajedničkim istraživačkim zadacima.

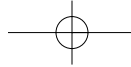
U nastavku su obrađene za kulturni razvitak nove intersektorske dionice: Kulturni turizam, Nove komunikacijske tehnologije u kulturi, Istraživanje i razvoj, Kulturni menadžment i Sociokulturni kapital.

kulturni turizam

Najzanemarenije područje turističkog razvitka Hrvatske jest kulturni turizam. Korisne studije za izradu strategijsko-marketingških turističkih planova za pojedine županije kulturu tretiraju kao resursnu osnovu u smislu objekata kulture: spomenika, muzeja i kulturnih manifestacija (usp. Dragojević, 1999: 81). Suvremeniji pristupi u svijetu upozoravaju da kultura igra ključnu ulogu u razvitku turizma, da postaje razlog postojanja turizma i uvjet njegova razvoja (Landry, 1999: 29).

Kulturni turizam kvalitetniji je oblik turizma od masovnog, premda čini malen dio ukupnog broja turista (tek 2-4%). Kulturno zainteresirani posjetitelji troše više novca u hotelima, restoranima i općenito više kupuju. Razvitak tog oblika turizma posebno je važan za mjesta koja nemaju vlastiti imidž. Razlog nedostatka imidža većine mjesta u Hrvatskoj proizlazi ponajprije iz činjenice da prosječan stanovnik Hrvatske malo zna o povijesti i kulturnoj tradiciji mjesta u kojem živi. Kulturni imidž je slika mjesta koja se dugo ili trajno pamti ako to mjesto održava i razvija svoje razlikovno obilježje. Na primjer, Zlarin se može tu-

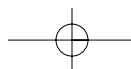
ristički promovirati kao otok koralja nastavi li s tradicijom izrade koraljnog nakita. (Na otoku danas radi samo jedan koraljar, a u sretna vremena Zlarin je opremao 16 lađa za ulov koralja.) No, današnji kulturni turist u Hrvatskoj teško bi se u većini mjesta mogao za nešto zainteresirati ili uočiti lokalnu osobitost. U Hrvatskoj se mnogo kulturnih programa uvozi (u Opatiji se, npr., kao suvenir prodaju Budhine figurice!). Općenito prevladava dojam da se radi o sredini koja svoje osobitosti skriva ili ih se srami, kao da želi pripadati nekoj drugoj kulturi ili zemlji. Taj kompleks inferiornosti nalazi svoj izraz u turizmu “sunca i mora” s motivom što brže zarade u jednoj ljetnoj sezoni.

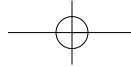
Cilj

Uklapanjem kulturnih djelatnosti u turističku ponudu stvoriti njezinu razlikovnu osobinu, proširiti ponudu na dosad manje posjećena mjesta i produljiti turističku sezonu.

Zadaci

1. Opću turističku taksu djelomice koristiti za ulaganje u kulturnu infrastrukturu.
2. Povesti kampanju razrade ideje lokalne različitosti ili jedinstvenog prijedloga prodaje i pritom isticati svako lokalno obilježje (hrana, vino, okoliš, aktivnosti, društveni običaji, čak jezik...), te u vezi s tim podučavati mjesno stanovništvo.
3. Turiste nastojati uključiti u lokalni život i učiniti ih kulturnim “istraživačima”, za to pridobiti lokalno stanovništvo i time poticati njihov ponos vlastitom tradicijom.
4. Organizirati tematske rute za ljude posebnih interesa, a rad na njihovoj organizaciji i provođenju povjeriti mladim stručnjacima (povjesničarima, etnologima itd.).
5. Naučiti da “nije važno što muzej posjeduje, već je važan način na koji to pokazuje”.
6. Ponudu izvan ljetne sezone vezivati za crkveni kalendar i mjesne svetkovine, etno-lokalitete (obrazovni turizam) te spomenike (dvorce, utvrde, kurije i burgove) u kontinentalnoj Hrvatskoj i pri tome ciljati pretežno na domaće turiste.
7. Obilazak prirodnih ljepota jadranskog zaleđa u turističkim rutama popratiti promocijom lokalnog kulturnog načina života (stanovanje, gastronomija, zabava...).
8. Ostvariti suradnju kulturnih sektora u kulturnom turizmu:
  - *Knjiga*. Izrada monografija koje će turističko odredište realno predstaviti; treba razmotriti mogućnost da knjižnice i knjižare budu otvorene do kasnijih večernjih sati; treba ponuditi djela prevedena na svjetske jezike koja predstavljaju hrvatsku kulturu.

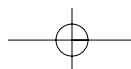

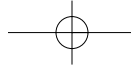

- *Likovna umjetnost.* Što bolja vizualna prezentacija turističkih odredišta u raznom promotivnom materijalu; galerije bi trebale nuditi umjetnička djela koja su motivima vezana za lokalitet; također treba razmotriti mogućnost da se u turističkim središtima galerijama produlji radno vrijeme; ponuda muzejskih zbirki; alternativna umjetnost.
- *Glazba.* Festivali lokalne folklorne glazbe ili pak koncerti moderne/alternativne ili klasične glazbe, što može biti povezano sa scenskom umjetnošću.
- *Scenska umjetnost.* I ona ima svrhu obogatiti turističku ponudu i privući turiste; mora se voditi računa jedino o jeziku na kojem se predstave izvode ako je ciljna publika strani turist; poticati djelovanje putujućih kazališta.
- *Film.* Dokumentarnim filmom promovirati hrvatski turizam i hrvatsku kulturu u inozemstvu; treba dalje razvijati filmske festivale, koji mogu privući domaće i strane turiste posebnih interesa.
- *Mediji i informacijske tehnologije.* Korištenje Interneta za mogućnost rezervacije hotela, kupnje karata za pojedine kulturne manifestacije i sl.; tiskanje promotivnog materijala na CD-u koji se može distribuirati na raznim turističkim sajmovima; otvaranje net-klubova (Internet caffèa) koji bi bili sastavni dio turističke ponude; tisak i TV odličan su medij za marketinšku distribuciju turističkih programa.
- *Spomenička baština.* Turistički resurs kojem će se dati određena namjena: i tu je potrebno uspostaviti suradnju između raznih sektora.
- *Arhivi.* Dio turističke ponude, npr. samostana, ili obrazovnog turizma. Kao samostalne cjeline ne izazivaju velik interes pa njihova iskoristivost u turizmu mora biti vezana za ponudu drugih institucija u smislu muzejske, odnosno spomeničke baštine.
- *Muzeji.* Voditi računa o prezentaciji (zbirke) koja treba biti i inovativna i plijeniti pažnju. Izložbe velikih svjetskih slikara jamstvo su privlačenja kulturnih turista koji su spremni platiti mnogo.
- *Tradicijska kultura.* Sastavni dio turističke ponude na gotovo svim razinama kako bi se osigurala lokalna različitost. To uključuje različite oblike tradicijskog načina života, od hrane, odjeće, tradicijskih obrta do duhovne kulture - pjesama, plesova, običaja, pučkih vjerovanja, religije.

nove komunikacijske tehnologije u kulturi

Internet nudi idealno eksperimentalno (a u nekim slučajevima i već vrlo primjenjivo) oruđe za iznalaženje ideja za razvoj svih područja kulture u novom obliku interak-

tivnosti. Dakako, pod uvjetom da se zaustavi rastuća težnja u tom mediju ka potpunoj merkantilizaciji, odnosno konzumerizmu. Ipak, suprotne mogućnosti i težnje i dalje su otvorene. Različiti oblici suradnje između industrije, umjetnosti i znanosti mogu pridonijeti sinergijskom (su)djelovanju tehnički inovativnih pomagala i ljudske inventivnosti.

Nove komunikacijske tehnologije primijenjene u području kulture omogućavaju:

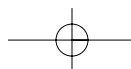
- Oblike izražavanja kulture koji izmiču prevladavajućim stereotipima;
- Povezanost i prezentnost suvremenog kulturnog stvaralaštva, u najvećem broju slučajeva bez pretenzija pa i mogućnosti nametanja vlastitih “ideologija”;
- Otvorenost prema novim oblicima u bilo kojem području ljudskog stvaralaštva;
- Integraciju upravnih i poslovnih sustava kulturnih institucija prema holističkoj perspektivi, toliko potrebnoj području kulture;
- Objedinjavanje i olakšavanje procesa kreiranja i vođenja kulturne politike u svim dimenzijama;
- Interaktivnu komunikaciju i razmjenu informacija između kulturnih djelatnika, institucija i *policy-makersa*.

Sve te mogućnosti već su svakodnevna praksa korisnika Interneta, pa je korisno izložiti nekoliko primjera:

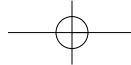
Književnost i nakladništvo

Primjenom novih komunikacijskih tehnologija književnost postaje dostupna na način koji se priželjkivao vjerojatno još od Gutenbergova izuma: proces nakladništva pojednostavljuje se i ubrzava do granica mogućeg. Netom napisana knjiga, pod uvjetom da je dostupna u digitalnom obliku, tj. napisana ili pretipkana i obrađena računalom (*desk-top publishing*), postaje izravno dostupna putem Interneta (tzv. *e-book*). Njezino umnožavanje i prodaja, što omogućuje digitalni tisak i marketinško/distribucijsko posredovanje velikih *e-commerce* tvrtki poput “Amazona” postaju jednostavniji, brži i jeftiniji nego ikada. Otvara se i mogućnost izravne prodaje bez posredovanja distributera, korištenje *download*-učitavanja na zahtjev korisnika.

Hrvatska: *Desk-top publishing* široko je prihvaćen, dok se u digitalni tisak i Internet prisutnost nakladnika tek probija.

Likovna umjetnost

Nove aktivnosti net-arta pokazuju da su novi mediji podjednako pogodno područje za izražavanje umjetničkog stvaralaštva kao i bilo koje do sada. Novi dodatak jest potpuna interaktivnost i globalna dostupnost umjetničkih djela. Također, specijalizirani web-siteovi nude sudjelovanje u raznim umjetničkim aktivnostima i događanjima diljem svijeta.

Hrvatska: Aktivni umjetnici i određena prisutnost na Internetu. Zasad malobrojne web-stranice iz šireg područja umjetnosti, uključujući alternativne net-kulturne orijentacije.

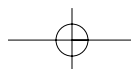
Glazbena umjetnost i diskografija

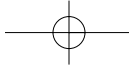
Izravna primjena novih komunikacijskih tehnologija zahtijeva nešto više tehničkih pomagala - zvučnike, analogno/digitalne pretvarače, prilagođene glazbene instrumente, pa je nešto rjeđe aplicirana, osim u elektronskoj glazbi i srodnim izričajima popularne (*house, rave, new age* i sl.) glazbe te eksperimentalnoj glazbi. No primjeri korištenja Interneta u marketinško/distribucijskom segmentu, kao i neposredna reprodukcija zvuka novim softverskim rješenjima toliko su uspješni, da u posljednje vrijeme otvaraju i sudske procese globalnih razmjera, gdje "piratsko" preuzimanje i disperzija tržišno usmjerenih diskografskih proizvoda (prije svega popularne glazbe putem peer-to-peer Internet servisa kao što je Napster) nanose znatne financijske gubitke njihovim proizvođačima. Također, novi oblici prezentacije diskografskih proizvoda putem digitalizacije i multimedijskih potencijala dotičnog medija (CD-ROM i srodni formati) omogućuju veću dostupnost i raznovrsnost ponuđenog proizvoda.

Hrvatska: Povremeno korištenje novih tehnologija kao posrednika u kreiranju glazbe. Rijetko korištenje novog medija kao multimedijskog produkta. Vrlo dobro iskorištena mogućnost interaktivnosti u marketinško/distribucijskom segmentu putem Interneta.

Scenska umjetnost

Uglavnom se nove komunikacijske tehnologije koriste za dokumentirano praćenje, prezentaciju te interakciju umjetnika, kritičara i publike. I dok je Internet vrlo dobro iskorišten za opću popularizaciju i širu prisutnost scenske umjetnosti, sama interaktivnost medija znatno se manje koristi (najčešće putem rezervacije i prodaje karata za kazališne predstave putem Interneta), a to govori o specifičnosti scenske umjetnosti u

kulturnom životu. U ovom trenutku teško je zaključiti kakve mogu biti posljedice nedovoljne iskorištenosti Interneta za razvitak scenske umjetnosti.

Hrvatska: Prate se spomenuti svjetski trendovi: prisutnost na Internetu u obliku dokumentirane prezentacije (posebne rubrike unutar specijaliziranih web-stranica posvećenih kulturnim događanjima), prvi primjeri *on-line* prodaje karata (Kazalište Gavella).

Film

Zastupljenost na Internetu i novim multimedijским digitalnim nosačima (DVD), kao i u svim ostalim medijima, vrlo je velika i sve veća. Percipiran od strane najvećeg broja potrošača kao zabava i doživljaj ultimativne privlačnosti, film tu perceptivnu razinu zadržava i u novim medijima. Nove produkcije, glavne filmske zvijezde, alternativne produkcije, filmski djelatnici, animirani filmovi i sve druge komponente kinematografije pojavljuju se u svim oblicima i servisima koje mediji omogućuju, od gledanja filmova putem mreže, preko multimedijalne prezentacije filmskog ostvarenja (uz skoro mogućnost uključivanja samog gledatelja kao aktivnog sudionika radnje, bilo kao glumca, bilo kao režisera/scenarista), pa do real-time chata s glavnim glumcima i glumicama ili specijaliziranih web-stranica pojedinih blockbustera i serijala.

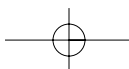
Hrvatska: S obzirom na razmjerno nejasnu situaciju s filmskom produkcijom, za očekivati je da će se nove komunikacijske tehnologije upotrebljavati mjestimično i neredovito. Ne postoje specijalizirane web-stranice nego samo specijalizirane rubrike, ali se putem Interneta dokumentirano prate filmske aktivnosti i filmski festivali.

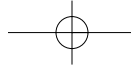
Kulturna politika

Opis korištenja novih komunikacijskih tehnologija u kulturi ne bi bio potpun bez barem taksativnog nabrojavanja mogućnosti njihove primjene u kulturnoj politici:

Stalno praćenje znanstvenih područja koja se bave kulturom te aktivnosti na prikupljanju, skladištenju i obradi podataka pružaju podršku *kreiranju*, *analizi* i *razvoju* kulturne politike. Te aktivnosti nužno koriste nove komunikacijske tehnologije, a dobar model pruža umrežavanje institucija i pojedinaca srodnih interesa u neformalnom obliku pogodnom za globalnu razmjenu iskustava i suradnju (primjer mreže Culturelink).

U *kulturnoj legislativi* i općim pravnim pitanjima koja prate kulturu Internet objedinjuje i omogućuje lakše pretraživanje baza podataka koje pružaju uvid u iskustva raznih

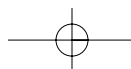

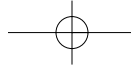

zemalja u tom području, a djelomice i nalaženje rješenja za problem koji se pojavljuje u svim medijima - zaštitu autorskih prava. Slično je i u *financiranju kulture*, dok je u pitanjima vezanim za decentralizaciju kulture već samu upotrebu mrežne tehnologije novog medija moguće promatrati kao agensa decentralizacije, barem u području nalaženja i razmjene informacija te njihova pohranjivanja i upotrebe (multimedijske prezentacije, *teleconferencing* i sl.). Kod *kulturne participacije* očito je da nove komunikacijske tehnologije unose bitnu promjenu u procese aktivnog i pasivnog sudjelovanja, omogućujući neposredan i konkretan, a ipak virtualan i ne-osoban utjecaj na kulturna događanja te ostvarujući sudjelovanje u mjeri u kojoj to novi medij dopušta: *real-time* i *on-line* praćenje događanja tek u manjoj mjeri mogu nadomjestiti iskustva iz prve ruke i neposrednog dodira s umjetničkim stvaralaštvom.

Kod *umjetničkog obrazovanja* velike se mogućnosti nove komunikacijske tehnologije nude osobama i područjima na udaljenim ili nepristupačnim mjestima (*distant-learning*, ISDN tehnologija i sl.). *Tržište rada* u kulturi primjenom novih komunikacijskih tehnologija dotaknuto je na dva načina: olakšan je kontakt i povećana brzina nalaženja i promjene radnih mjesta, a istodobno je omogućeno lakše prekvalificiranje za područja koja se otvaraju, kao što su prikupljanje i obrada podataka, *web-management*, kreiranje prisutnosti na Internetu raznih kulturnih institucija i pojedinaca i sl. (zbog specifičnih znanja o području kulture koja su "tehničarima" najčešće računalne provenijencije nepoznata). Posebno su zanimljiva područja *kulturnog turizma* i *kulturne baštine*, gdje se upotrebom novih komunikacijskih tehnologija postiže učinke koji znatno nadilaze dosadašnje dosege. U kulturnom je turizmu jasno da upotreba web-servisa i virtualno kreiranih "obilazaka" i razgledavanja odredišta, u spoju s olakšanim rezerviranjem individualno prilagodljivih aranžmana i posjeta privlači klijentelu koja je do tog trenutka bila malo ili nikako zahvaćena "klasičnim" marketinškim postupcima. S druge strane, prezentacija područja kulturne baštine u vezi je s turističkom ponudom, ali uključuje i segmente arhiva, knjižnica i muzeja, koji - svaki za sebe - imaju vrlo veliku potrebu za primjenom novih komunikacijskih tehnologija: standardizirano klasificiranje i dostupnost njihovih baza podataka, multimedijska prezentacija građe, *on-demand* pribavljanje određenih sadržaja itd.

Napokon, korištenje novih komunikacijskih tehnologija važno je za razvijanje *međunarodne kulturne suradnje* i promociju *manjinskih kulturnih zajednica*.

Pozitivne strane trenutnog stanja novih tehnologija u Hrvatskoj su sljedeće:

- Dobro razvijena informacijska infrastruktura (telekomunikacijska povezanost s centralama digitalne tehnologije, postojanje informatičke *e-bone* izvedene u *fiber-optics* tehnologiji, eksperimentalna primjena suvremenih sustava protoka informacija);
- Iskustvo umrežavanja i korištenja Interneta te kvalitetni ljudski resursi (niz domaćih servisa i konkurencija nekoliko Internet-providera, velik rast broja korisnika Interneta, vlastiti obrazovni programi u informatičkim znanostima).

Negativne strane su sljedeće:

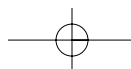
- Nepostojanje strategije razvoja novih komunikacijskih tehnologija, koja *mora* uključivati područje kulture želi li postići uspjeh u kvalitetnoj informatizaciji društva i uključivanju u globalne tokove, kao i još uvijek nedovoljna prisutnost korištenja Interneta među stanovništvom;
- Nedovoljno rješenja za upotrebu novih komunikacijskih tehnologija u području kulture (razvijaju se u malom broju znanstvenih i kulturnih ustanova) i nedovoljne mogućnosti.

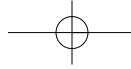
Cilj

Kulturne ustanove i kulturne industrije pripremiti i prilagoditi strukturalnim promjenama uzrokovanim novim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama.

Zadaci

1. Omogućiti širok i neograničen pristup visokokvalitetnim kulturno-informacijskim uslugama.
2. Prilagoditi se zahtjevima za defragmentacijom i integracijom do sada fragmentiranih i nepovezanih područja umjetnosti, znanosti, tehnologije i industrije.
3. Primjenjivati nove oblike organizacije potaknute novim tehnologijama, prije svega umrežavanje.
4. Pokrenuti multidisciplinarno istraživanje o dosadašnjim značajkama uvođenja novih tehnologija u kulturu koje će dati nove smjernice za daljnje širenje i bolju primjenu novih tehnologija.
5. Osnovati ustanovu koja će objedinjavati rad na razvoju i primjeni specifičnih rješenja u korištenju novih tehnologija u kulturi, uključujući izradu i održavanje kulturnog web-portala Hrvatske (početak toga rada je projekt CultureNet Croatia).

6. Otvarati nova mjesta u podjeli rada što ih omogućuje konvergencija raznih stručnih profila oko novih tehnologija u sljedećim područjima: kreiranje sadržaja i tehnologija (*content and technology*), dizajn i tehnologija, menadžment i tehnologija, distribucija i tehnologija (prema preporukama Odbora za kulturu Vijeća Europe).

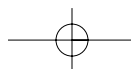
istraživanje i razvoj

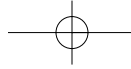
Tradicija istraživanja kulturnog razvitka u Hrvatskoj veže se za Zavod za kulturu, koji je početkom 1970-ih zamišljen kao “znanstvena ustanova za interdisciplinarna istraživanja”. Prema dokumentu objavljenom u *Telegramu* travnja 1972., u njegovu bi sastavu trebali biti “znanstveni kabineti za sociologiju i kulturnu politiku, za ekonomiku kulture, za tehnologiju, prostor i organizaciju rada, kabinet za pravo i zakonodavstvo u kulturi i kabinet za metodologiju planiranja kulture... Istraživanja bi obavljali polivalentni timovi... stručnjaka Zavoda i većeg broja vanjskih suradnika... Zavod će djelovati i na području takozvanih primijenjenih istraživanja... Zavod za kulturu imat će još jednu važnu djelatnost: skupljanje i obrađivanje dokumentacije o kulturnom razvoju Hrvatske...”.

Dosadašnjih četvrt stoljeća djelovanja Zavoda za kulturu trebalo bi ozbiljno evaluirati - sa stajališta stvarnih dometa u odnosu na tu prvobitnu i u mnogome još svježju zamisao, kako za razdoblje djelatnosti Zavoda kao “samostalne ustanove” (1974.-1990.), tako i za razdoblje u sastavu Ministarstva kulture (1990.-2001.).

Znanja proizvedena *interdisciplinarnim znanstvenim istraživanjima* (npr. o kulturnim dimenzijama teorije vrijednosti ili teorije kapitala) i *primijenjenim istraživanjima* (npr. izrada najpogodnijih scenarija kratkoročne ili srednjoročne kulturne politike) te *empirijska dokumentacija o kulturnom razvitku i kulturnoj politici* (npr. indikatori kulturne razvijenosti pojedinih dijelova Hrvatske) - nužan su uvjet za vođenje, implementaciju i provjeru novoproklamirane kulturne politike. Upravo takva znanja danas nedostaju, osobito implementacijska i evaluacijska. I Nacionalni izvještaj o kulturnoj politici Republike Hrvatske iz 1998. utvrđuje: oskudicu podataka u nizu područja, uključujući podatke o financiranju kulture, nepotpunost kulturne statistike, nepostojanje indikatora kulturne razvijenosti i međunarodnu neusporedivost domaćih podataka.

Ukratko, suvremenoj kulturnoj politici u Hrvatskoj nedostaje informacijsko-istraživački sustav. Današnje informacijsko praćenje kulturnih djelatnosti i kulturnog razvoja nepotpuno je i odvija se nekoordinirano na nekoliko mjesta (Državni zavod za statistiku,

poslovne informacije pojedinih kulturnih djelatnosti, informacije kulturne uprave na različitim razinama, *ad hoc* statistička istraživanja pojedinih kulturnih ustanova, organizacija, nevladinih organizacija, istraživanja prilagođena potrebama znanstveno-istraživačkih projekata...). Posljedica je toga metodološka neusklađenost podataka i informacija s informacijskim potrebama nositelja kulturne politike.

Želi li kulturna politika kulturu dovesti u središte razvojnih interesa Hrvatske, pitanje kulturne statistike i kulturnih indikatora, uz istraživačke radove o domaćim kulturnim potencijalima i učincima odlučivanja u kulturi, postaje prvorazredno pitanje.

Rezolucija Europske unije o promicanju statistike u kulturi i o ekonomskom rastu na nacionalnim razinama te Unescov Svjetski izvještaj o kulturi ustanovljuju *nov smjer u izgradnji informacijsko-istraživačke podrške kulturi, koji omogućuje izradu kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja o udjelu kulture u ukupnom razvitku.*

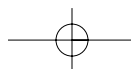
Cilj

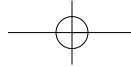
Izgradnja informacijsko-istraživačkog sustava za kontinuirano praćenje i vrednovanje kulturne politike.

Zadaci

1. Uspostaviti informacijski sustav (intranet) Ministarstva kulture koji objedinjuje registre kulturnih subjekata, programa i dobara u Republici Hrvatskoj. Takav sustav imao bi dvostruku namjenu: praćenje kulturnog razvitka za potrebe odlučivanja u vijećima za kulturu i servisiranje potreba za operativno-poslovnim informacijama Ministarstva kulture. U tom sklopu treba izraditi sljedeće registre: Registar kulture kao baze podataka za kulturne ustanove (“Što je što u hrvatskoj kulturi”) i individualne djelatnike u kulturi (“Tko je tko u hrvatskoj kulturi”); Registar kulturne politike kao baze podataka za javne potrebe u kulturi na svim upravnim razinama te baze podataka kulturnog sponzoriranja (uvid u privatne i mješovite djelatnosti u kulturi); Registar kulturnih dobara i programa kao baze podataka dobara kulturne baštine i suvremenih kulturnih dobara (proizvoda i programa). Izradu svih tih registara kulture valja uskladiti s radom na projektu virtualne informatizacije CultureNet Croatia.

2. Istražiti nositelje, nazive, sadržaje i metodološke značajke postojeće kulturne statistike i na temelju rezultata takva istraživanja predložiti program koordiniranog sustava

kulturne statistike i kulturnih indikatora, uvažavajući međunarodne preporuke (Unesco, Vijeće Europe i Europska unija).

3. Sustavno pratiti implementacijske i evaluacijske metode i tehnike kulturne politike i kulturnog razvitka te ih (prema metodološkim smjericama Vijeća Europe) primijeniti pri preciznoj evaluaciji kulturne politike Republike Hrvatske.

4. Pratiti postignuća u području znanstvenih istraživanja kulture i kulturnog razvitka te posredovati u prijenosu tih znanja za potrebe kreiranja, odlučivanja i vođenja u kulturnoj politici.

5. Donijeti organizacijske, ekonomske, pravne, fiskalne i druge mjere za poticanje kulturnog razvitka osloncem na primijenjena, razvojna i poredbena istraživanja

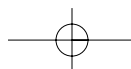
6. Zavod za kulturu osposobiti za obavljanje opisanih zadataka, to jest za ostvarivanje cilja izgradnje informacijsko-istraživačkog sustava.

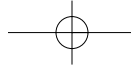
kulturni menadžment

Kulturni menadžment, kao i kulturni/umjetnički proizvod ili kulturni marketing, razmjerno su novi termini koji izazivaju podijeljena mišljenja među profesionalcima u kulturi i zaposlenicima u državnim i javnim kulturnim ustanovama. Primjena tih termina u kulturi, područjima koja se prvenstveno smatraju kreativnim djelatnostima čiji rezultati nisu odmah vidljivi, a kamoli mjerljivi, očit je paradoks. Menadžerski pristup kulturi jedni vide kao pomodnu novotariju, drugi kao korisnu injekciju profesionalizma.

U razvijenim je zemljama ta dvojba već stvar prošlosti. Kulturni menadžment, *kompleksan sustav specifičnih i interdisciplinarnih znanja i vještina*, nametnuo se i kao preduvjet zdrave i uspješne kulturne prakse i kao nezaobilazan čimbenik u poticanju cjelokupnog kulturnog razvitka.

Za razliku od ortodoksnog biznisa, kulturni menadžment nastoji *pomiriti i uravnotežiti tradicionalno oprečne vrijednosti: umjetničku i tržišnu*. Kako postići realan optimum cijene, troškova, materijalnih učinaka i nematerijalnog blagostanja, užitka, društvene korisnosti i niza drugih u pravilu nemjerljivih vrijednosti? U tom smislu kulturni menadžment može biti iznimno koristan u hrvatskom kulturnom kontekstu i pomoći u prevladavanju problema koji proizlaze iz oslanjanja kulturnih projekata isključivo na državne izvore financiranja, malobrojnih samoodrživih inicijativa, kroničnog nedostatka informacija i izoliranosti kulturnih djelatnika.

Česti primjeri ugaslih inicijativa ili višestrukih prekoračenja proračunskih davanja za kulturu pokazuju koliko je poguban nedostatak menadžerskog vodstva i nadzora i koliko je potrebno samozatajnog rada na planiranju, razvijanju strategije, izradi scenarija, pronalaženju alternativnih izvora financiranja, upravljanju timom suradnika, istraživanju i marketingu.

Na taj način stvaralački rad umjetnika dobiva još veću mogućnost izražavanja i afirmacije, a ujedno se proširuju prostori upravljanja kulturom između stvaralačkog čina i publike, kao i susjednih tržišta i područja djelovanja.

Raznolikost i širina kulturnog sektora nerijetko zalazi u mnoge druge sektore, a to od suvremenog kulturnog djelatnika zahtijeva višedisciplinarna znanja i veliku fleksibilnost te primjenu strategija prema potrebama i očekivanjima različitih korisnika.

Hrvatska ima dugu tradiciju državnog upravljanja kulturom na osnovi “birokratske ekonomije”, što je stvorilo naviku da se kulturna praksa uvijek “kroji negdje gore”. Kulturni menadžment, naprotiv, potiče individualnu i privatnu inicijativu i nudi vještine, alate i strategije koji pomažu da se od ideje pravodobno, učinkovito i kvalitetno dođe do realizacije.

Također, poticanjem poduzetništva i inovativnosti mijenja se odnos između kulturne politike i kulturne prakse. Taj odnos više nije hijerarhijski, *već odnos uzajamnosti i međuovisnosti*.

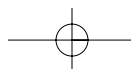
Napokon, uključivanje hrvatske kulturne politike i kulturne prakse u međunarodnu, osobito europsku suradnju, koja se sve više decentralizira i deetatizira, premještajući se na regionalne, lokalne i neformalne razine, zahtijeva sve više individualnu inicijativu, slobodu i snalažljivost u pronalaženju partnera za izradu i provedbu novih projekata u kulturi.

Cilj

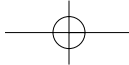
[Stvoriti trajne uvjete za izobrazbu i osposobljavanje stručnjaka za kulturni menadžment](#)

Zadaci

1. U početnoj fazi organizirati seminare i radionice za izobrazbu i stručno usavršavanje djelatnika u kulturi, te učiniti dostupnim informacije o postojećim programima izobrazbe kulturnih menadžera u inozemstvu.
2. Stvarati infrastrukturu te dotjerivati legislativni okvir kojim se kulturno poduzetništvo

potiče u skladu s rastom potreba za profesionalizacijom statusa kulturnog menadžera - s osobitim obzirom na status slobodnih (*free lance*) menadžera i nezavisnih producenata u kulturi.

3. Omogućiti voditeljima kulturnih projekata i kulturnih ustanova stručno usavršavanje na sličnim projektima ili ustanovama u drugim europskim zemljama. Učiniti dostupnima informacije o bazama podataka (npr. European Cultural Administration Placement Database) i o organizacijama te vrsti (Gulliver Clearing House) koje nude mogućnost profesionalnog stažiranja.

Uključiti hrvatske kulturne ustanove u takve mreže i omogućiti da i inozemni stručnjaci kraće vrijeme rade na hrvatskim projektima ili u kulturnim ustanovama. Time se otvaraju putevi za nove inicijative i projekte.

4. Organizirati seminare za osposobljavanje predavača iz područja kulturnog menadžmenta kako bi se njihovo profesionalno iskustvo obogatilo pedagoškim i andragoškim kompetencijama, kao i znanjima iz drugih društveno-znanstvenih područja (ekonomije, marketinga itd.).

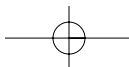
5. Pokrenuti specijalističke studije iz kulturnog menadžmenta pri visokoškolskim ustanovama (umjetničkim akademijama, filozofskim i ekonomskim fakultetima, fakultetima turizma i sl. - po mogućnosti u zajedničkoj organizaciji više ustanova) - te ih uključiti u europske i svjetske mreže centara i škola u kulturnom menadžmentu i administraciji (npr. ENCATC).

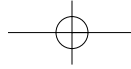
6. Poticati osnivanje profesionalnih agencija za informiranje, konzalting i stručnu pomoć iz područja kulturnog marketinga (traženje partnera, pomoć pri planiranju međunarodnih projekata, izrada dosjea i prezentacije projekata prema kriterijima inozemnih fondacija u kulturi).

7. Uključivati djelatnike iz kulturne prakse u javne rasprave i konferencije o kulturnoj politici i na taj način osigurati kvalitetan dijalog, protok i razmjenu informacija između kreatora kulturne politike te kulturnih menadžera i ostalih praktičara u kulturi.

sociokulturni kapital

Prednost je malih zemalja razmjerno brz protok informacija i postizanje društvene suglasnosti o važnim razvojnim pitanjima ili odlukama - pod uvjetom da ne postoji unutarnji sociokulturni (uključujući vjerski) i socioekonomski (klasni i regionalni) jaz.

Do danas je u domaćim publikacijama objavljeno nekoliko znanstvenih i stručnih radova o sociokulturnom kapitalu Hrvatske - s različitih teorijskih polazišta. Empirijski nalazi, pak, kada je riječ o stavovima većine ispitanika, upućuju na sljedeće (Meštrović i Štulhofer, 1998):

- Nizak stupanj povjerenja u političke i javne ustanove te rezultate privatizacije u gospodarstvu;
- Razmjerno visok stupanj povjerenja u znanstvene i vojne ustanove;
- Niska participacija u javnim i dobrovoljnim organizacijama;
- Neprihvatanje spolne i drugih oblika društvene diskriminacije.

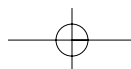
Ovdje sociokulturni kapital definiramo kao sve oblike iskustvenog znanja i kreativnosti (kulturni kapital) - umjetničke i znanstveno-stručne (diskurzivne) na makro- ili nacionalnoj razini i mikrorazinama (organizacija, grupa), te zdravorazumskih na razinama svakodnevnog života (majstorija vlastite sreće) - koji potiču javno, privatno, organizacijsko i informacijsko-komunikacijsko ponašanje (socijalni kapital) sukladno potrebama održivog razvitka Hrvatske.

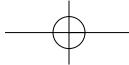
Također, isticanje demonstrativne potrošnje ili bogatstva, zagovaranje nemilosrdne konkurencije ili socijalne neosjetljivosti prema konkurentski slabijima, netrpeljivost prema drugima - nisu elementi socijalnog kapitala Hrvatske. To mogu biti elementi kulturnog kapitala (vojno, ekonomski i tehnološki) najrazvijenijih i konkurencijski najjačih zemalja ili područja (i to poglavito u konzervativnijim razdobljima njihova političkog režima) te bogatih ili siromašnih a kulturno tradicionalističkih i politički predemokratskih zemalja ili područja (npr. neka arapska).

Cilj

Izgraditi kulturni kapital (znanje) koji potiče sljedeće značajke socijalnog kapitala (prilagođeno prema: Hofstede, 1994):

- *Nisku hijerarhijsku distancu.* Političku kulturu liberalne demokracije i pluralizma; u radnoj organizaciji spoj participacije i suodlučivanja s poštivanjem stručnosti i autonomnog donošenja odluka posloводства nakon proširenog kruga raspravljanja; iznimka su ustanove nacionalne sigurnosti i druge djelatnosti koje uključuju poslove visokog životnog i materijalnog rizika.

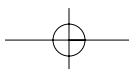

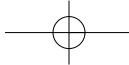

- *Uskladivost individualnih sa zajedničkim interesima.* Sve oblike individualnog i grupnog materijalnog uspjeha i visokog javnog prestiža u kojima se dio dobiti reinvestira u proširenje djelatnosti i ugleda na druge (npr. projekti kulturnih industrija oko značajnih i talentiranih autora); poštivanje institucionalnih normi i učvršćenje povjerenja u institucije; transparentnost političkih odluka i odgovornost za loše političke odluke.
- *Ženstvenost.* Spolnu jednakost; izbjegavanje megalomanskih ideja i projekata; ekološki sigurne industrije; minijaturizaciju hardwarea; podršku slabijima; interes za estetsku dimenziju životnih i radnih ambijenata; reaktiviranje ljudi treće dobi u područjima gdje je njihovo iskustvo i znanje korisno.
- *Ležernost.* Toleranciju prema različitosti, običaj da se nakon polemike ili svađe s neistomišljenicima otiđe na piće; navikavanje na neizvjesnost u postizanju ciljeva od kojih ne zavisi materijalni ili životni opstanak pojedinca ili grupe; izbjegavanje najkraćih puteva do cilja; stjecanje samopouzdanja u vlastitu moć prosuđivanja i donošenja odluka.
- *Niski kontekst.* Razvijeni interes za nove informacije iz svijeta diskurzivnog znanja; razradu govornog i pisanog iskaza na eksplicitan i koncizan način i njegovo logičko usklađivanje s prešutnim ili aksiomatskim pretpostavkama iskaza (dokazati da Hrvati ne “drže figu u džepu”); stvaranje zaliha vlastitih informacija i znanja radi donošenja pouzdanih kratkoročnih i dugoročnih odluka na svakodnevnoj, lokalnoj i nacionalnoj razini.

Zadaci

1. Istražiti koji sve oblici ili pojedinačni slučajevi aktivnog umjetničkog, znanstvenog i tehnološkog znanja (npr. tekući umjetnički i istraživački projekti, nove tehnologije), kao i ideje ljudi koji nemaju visoko obrazovanje ili su kulturni amateri, mogu koristiti u poticanju opisanih značajki socijalnog kapitala.
2. Istražiti u kojim se sve slučajevima i na koje načine ideje i znanja nezaposlenih te ljudi treće dobi mogu koristiti u svrhu njihova zapošljavanja ili reaktiviranja u oblicima povremenog rada, uključujući angažman u umjetničkim i znanstveno-istraživačkim projektima, medijima ili pak dobrotvornom radu kojim im se osigurava barem minimum sredstava.
3. Među elitom popularizirati povremene “besplatne sate rada” i tako uštedena (neisplaćena) sredstva odvajati za fondove solidarnosti namijenjene nezaposlenima i siromašnima ili za ulaganje u nova radna mjesta.

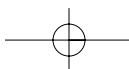
4. U nastavne programe i udžbenike ugraditi teme iz umjetnosti i društveno-humanističkih znanosti koji potiču mišljenje, način izražavanja i interakciju u razredu u skladu s poželjnim obilježjima socijalnog kapitala. Naći načine da se slični sadržaji uklope u oblike cjeloživotnog obrazovanja.

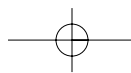
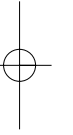
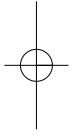
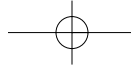
5. Suradnjom između vrhunskih stručnjaka, glumaca i publike u medijima i na drugim javnim mjestima popularizirati korištenje umjetničkih ili znanstvenih djela kao sredstva za razumijevanje društvenih, političkih ili ekonomskih kriza i mogućnosti rješavanja tih kriza.

6. U javnoj političkoj komunikaciji, uz dosljednu primjenu zakonske zabrane govora mržnje, preporučivati navođenje literarnih sadržaja, upotrebu humora i drugih načina neizravnog izražavanja neslaganja radi smanjenja napetosti i smirivanja konflikata.

7. Koristiti ambijente kulturne baštine i manifestacije tradicijske kulture kao okruženje za važne stručne skupove. U pripremi skupova koji nemaju izravne veze s kulturnom baštinom ili tradicijom osigurati barem jednu tematsku poveznicu s kulturnim okruženjem ili društvenom sredinom (npr. medicinski skup o nekim bolestima s primjerima narodnog liječenja tih bolesti, skup o novim tehnologijama s izložbama starih tehnologija, skup o medijima s razgovorima s ljudima kojima se medijski govor čini nedovoljno razumljivim ili nedovoljno posvećen njihovim interesima itd.).

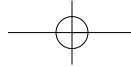
8. Oni koji predstavljaju umjetnost u neprofitne svrhe trebaju aktivno kultivirati novu publiku u konkurenciji spram rastuće komercijalne industrije zabave. Pritom valja imati na umu da je njihova ključna prednost u vrijednosti sadržaja koji objedinjuje ili uravnotežuje obrazovnu, estetsku i eskapističku komponentu djela, a komercijalne u ambalaži te u sadržaju u kojem je eskapistička komponenta nadvladala ostale komponente djela. Također pokušati s predstavnicima komercijalnih kulturnih industrija postići poštene dogovore o zajedničkim ulaganjima: uključivanje više estetskih i obrazovnih sadržaja u zabavne (eskapističke) proizvode, a zabavnih u umjetničke prostore i proizvode - u interesu podizanja ukupne razine kvalitete u “ekonomiji doživljaja” ili “diznjevskoj ekonomiji”.

zaključak

cilj i instrumenti promjena: neupitni što, upitni kako

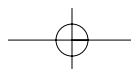

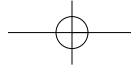
Ovaj nacrt strategije kulturnog razvitka Hrvatske nije plod scenarijskog predviđanja nego poticajnog zamišljanja dugoročnih ciljeva kulturnog razvitka uz prijedlog mnoštva zadataka ili instrumenata namijenjenih postizanju ciljeva. Držanjem kulture kao cilja i kao sredstva nacionalnog razvitka, prijedlozima promjena u podsustavima kulturne politike i različitim područjima kulture - umjetnosti i kulturnih industrija, kulturne baštine te unutarnjih i međunarodnih kulturnih odnosa Hrvatske - htjeli smo potaknuti *nov način djelovanja u kulturi i odnošenja prema kulturi drugih sektora*.

Promjene koje predlažemo u politici Ministarstva kulture i načinu vođenja kulturnih ustanova i stručnih udruženja - od pravnih i financijskih do umjetničkog obrazovanja i ritma privatizacije u kulturi - nisu toliko radikalne ni nepovratne, koliko je to cilj promjena. Prijedlozi za većinu promjena shvaćeni su kao instrumenti kojima se potiče i postupno uvodi nov duh kulture, a njihov se stvarni učinak mora periodično ocjenjivati i po potrebi revidirati. Formalno nov način odlučivanja, kao što su vijeća za kulturu, ili kombinirani načini financiranja, poput donatorskih ili sponzorskih, može proizvesti nove razvojne učinke samo ako se *novoponuđeni planovi i programi kulturnog djelovanja* - u područjima stvaralaštva, proizvodnje i odnosa prema kulturnoj i široj javnosti, odnosa prema drugim kulturama, odnosa prema razvitku u drugim sektorima, itd. - *bitno razlikuju od dotadašnjih*. Način održavanja ili vođenja politike, institucije ili organizacije mora biti sredstvo koje potiče razvitak njezina svrhovitog djelovanja, a ne obratno.

Nismo se pritom povodili za stereotipnim shvaćanjima da je državno ili privatno, birokratsko ili ekspertno, centralizirano, policentrično ili pak samoupravno vođenje kulture samo po sebi dobro ili loše. Sve istine o najboljem ili najgorem načinu upravljanja kulturom podliježu provjeri u praksi, a takva provjera ne traje dugo. Već nakon godinu ili dvije signali "s terena", ako se ozbiljno i pažljivo razmotre, pokazat će što su promjene donijele. Načelno, državno upravljanje kulturnim ustanovama može i ne mora potaknuti njihov rad. Prepuštanje te zadaće stručnim tijelima ili privatnim zakladama također može i ne mora biti način racionalnijeg upravljanja kulturnim ustanovama. Sve su to praktične istine. Zato i postoji toliko različitih oblika kulturnih politika u svijetu.

Stoga smo sve formalno-institucionalne promjene, i one koje ovdje predlažemo, stavili u funkciju novih razvojnih izvedaba u kulturi. Ukoliko nova institucionalna pravila igre ne budu poticajna za novi, kulturno održiv razvitak, nego postanu paravanom za provlačenje starih interesa i običaja, trebat će ih ponovno mijenjati. A to znači formulirati nizove

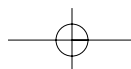

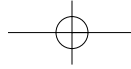
novih zadataka ili instrumenata namjesto onih koji su ispisani u ovom nacrtu - kako bi se još jednom pokušalo polučiti kretanje kulture prema glavnom cilju. Za sada, među svim predloženim formalnim promjenama za koje smatramo da mogu potaknuti novi razvoj, jedna se osobito ističe: prenošenje moći odlučivanja u redove struka. I na nacionalnoj razini i u budućim decentraliziranim razinama vođenja kulture, također u demokratizaciji te obrazovnoj i medijskoj popularizaciji kulture, čak u osnaživanju funkcija kulturnog amaterizma i donošenju paketa privatizacijskog zakonodavstva - profesije u kulturi i susjednim sektorima (obrazovanju, znanosti) imat će glavnu riječ. To je velika šansa koju profesije ne bi smjele propustiti i ponovo utonuti u cehovske i druge, za kulturu sporedne i štetne, diobe i razračunavanja. To je bila “dječja bolest” u kulturnom cilju, koja je bila stalno dotirana i naviknuta na pokroviteljstvo. U slučaju novog neuspjeha izgledi hrvatske kulture da se održi u današnjim i budućim globalnim kulturnim ratovima bili bi bitno smanjeni.

Već i ovaj i drugi strategijski tekstovi prilično su natopljeni neoanglizmima i načinom mišljenja koji opisuju svijet stvari, tehnika i razvojnih modela koji su stvoreni negdje drugdje, ne u Hrvatskoj. Dakako, ne mislimo da bi prevođenje neologizama u duhu hrvatskog jezičnog purizma išta popravilo. Ako borba za “hrvatski proizvod” bude ikada polučila neke rezultate, oni će se najprije očitovati na misaonoj i konceptualnoj razini. Ne radi izmišljanja “hrvatske teorije” razvitka, nego radi stvaranja uvjeta i projektiranja proizvoda nužnih za lokalnu adaptaciju ili reinterpretaciju europskog i globalnog razvitka. Tamo gdje krupan razvitak ne odgovara domaćim potrebama i interesima, treba naći vlastite moduse. A oni zahtijevaju prilično inventivnosti i rada - možda i patriotskog entuzijazma, ali ni u kom slučaju nacionalističkog zanosa i njegove opsjednutosti “neprijateljskim narodima i državama”.

“Hrvatski proizvod” trebao bi biti plod kreativnosti koja bi spajala mnogo toga što se do sada činilo nespojivim i zbog čega je dolazilo do nacionalističke blokade stvaralaštva i slobodnog izražavanja. Trebalo bi proizvesti vlastiti spoj globalnog i lokalnog, pokrenuti alternativne i avangardne kulturne projekte, dakle sve ono što će postojeću sredinu učiniti kulturno još bogatijom i zanimljivijom. U ovom trenutku utiskivati ključne kulturne ili povijesne elemente “hrvatskog dizajna”, evokacijom velikih ličnosti ili specifičnih proizvoda iz hrvatske prošlosti, vjerojatno neće biti dovoljno da Hrvatsku u očima inozemnih turista ili tvrtki jasno razluči od Slovenije, Mađarske, Bosne i Hercegovine ili

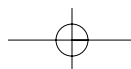
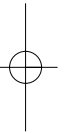
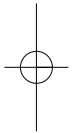

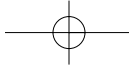
Srbije. Zasad je Hrvatska u smislu pozitivnih razlikovnih stereotipa “lijepa obala plus Dubrovnik”. Ostalo tek mora izgraditi, ali ne nanovo nego sa smislom za kontinuitet i usklađivanje starih i novih oblika, od prirode i starih spomeničkih kompleksa do suvremenih prostora kulturnog izražavanja i društvenog komuniciranja.

Do sada prikazane zadatke/instrumente kulturnog razvitka u nastavku ćemo pokušati prikazati na pregledniji način.

Prvo ćemo shematski prikazati ciljeve i izbor sredstava kulturnog razvitka u rasponu između dviju krajnjih točaka.

Na temelju toga rekapitulirat ćemo ciljeve i instrumente kulturnog razvitka.

shematski prikaz ciljeva i stupnjevitosti instrumenata kulturnog razvitka

---

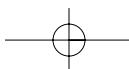
Sljedeća numerička ljestvica od 10 stupnjeva s naznačenim sadašnjim i poželjnim budućim stupnjevima upotrebe instrumenata kulturnog razvitka nije rezultat točnog mjerenja. Ona služi boljoj preglednosti do sada prikazanih strategijskih dionica. Pouzdanije modeliranje može započeti tek nakon javnih rasprava i razrade zadataka/instrumenata strategije za svaku dionicu ili područje kulture (*policy papers*). Crno otisnuta brojka označava procjenu dosadašnje vrijednosti, tj. na kojoj se točki u pojedinom području danas nalazi upotreba instrumenata kulturnog razvitka, a crveno otisnuta poželjne vrijednosti, tj. kamo bi upotreba instrumenata razvitka trebala smjerati.

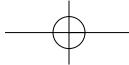
Ponovno ističemo: odabrani instrumenti razvitka (prije formulirani kroz “zadatke”) u željenom smjeru podložni su praktičnoj provjeri i *reviziji*. U sadašnjem trenutku čini nam se da je u svakom području sadašnju upotrebu instrumenata potrebno izmijeniti, tj. pomaknuti prema novoj točki, kako bi se polučio bolji učinak od sadašnjeg u kulturnom razvitku.

Kao što se vidi iz sheme koja slijedi, kretanja prema novim točkama nisu ista ili ujednačena za sva područja, nego su različita, “cik-cak”. Negdje se na ljestvici treba pomaknuti više, negdje manje. I nakon osvajanja nove točke u budućnosti, takva bi se kretanja mogla nastaviti: “natrag” ili “naprijed”, “lijevo” ili “desno” na ljestvici. Takva logika odražava racionalnu narav strategije i politike: jedino je orijentacija prema glavnom ili dugoročnom cilju neupitna, sve je drugo varijabilno - dakle zakonski, financijski, tehnološki i ostali instrumentarij.

Da bi se što jasnije razlučilo instrumentalno od svrhovitog kretanja, za svako smo područje sažeto definirali cilj kretanja a ispod toga izbor instrumenata: sadašnji (crna brojka) i poželjni idući (podvučena brojka).

Način modeliranja stupnjeva upotrebe instrumenata razvitka ilustrirat ćemo na području *upravljanja* (kulturom). No i svako drugo područje traži posebno modeliranje, a to znači da treba definirati svaki od 10 instrumentalnih stupnjeva strategije u skladu sa specifičnostima pojedinog područja. To, kao i primjer koji slijedi, zahtijeva mnogo dodatnog rada na analizi i evaluaciji pojedinog stupnja/točke, da bi ljestvica bila “baždarena” i služila kao pouzdan mjerni instrument strategije (osnovna ideja za izradu ljestvice uzeta je iz: Landry, 1999 i Matarasso & Landry, 2001).

Upravljanje - Cilj: oblik (političke, financijske i upravne) (de)centralizacije koji je (u danom trenutku) najpoticajniji za kulturno održiv razvitak na svim teritorijalnim razinama.

Centralizirano

10 9 **8** 7 6 5 4 3 2 1

Decentralizirano

10 - Potpuno centralizirano i etatizirano (“inženjerska država”). Sve odluke donose se na razini državnih ili paradržavnih organa, obično u dogovoru s partijskim rukovodstvima. Cenzura nad stvaralaštvom ili pak publiciranim radovima.

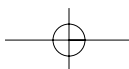
9 - Počeci deetatizacije i decentralizacije. Neke funkcije odlučivanja i financiranja prenose se na paradržavna tijela koja odlučuju razmjerno autonomno, osim kada su u pitanju ideološki osjetljive teme a tiču se odobravanja financiranja ili objavljivanja pojedinih djela. Npr. bivši SIZ-ovski model u Jugoslaviji/Hrvatskoj.

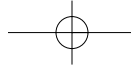
8 - Proces prenošenja ovlasti u financijama (financijska decentralizacija) na regije, gradove i općine. Prilična neusklađenost i nekoordiniranost među upravnim razinama. Neke regije ili općine uopće ne izdvajaju sredstva za kulturu. Glavnina stanja u Hrvatskoj danas.

7 - Financijskoj decentralizaciji pridružuje se upravna: reformira se sastav ili broj lokalnih jedinica, veća autonomija u određivanju strukture lokalne (samo)uprave, uključujući odjele za kulturu. Izdvajanja za kulturu na lokalnim razinama još neizvjesnija i neujednačenija. Ministar više ne imenuje voditelje kulturnih ustanova, ali intervenira u slučaju nesporazuma ili sukoba.

6 - “Mozaična” ili “održiva decentralizacija”. Država (centralna) dopušta decentralizaciju samo u slučajevima lokalnih jedinica koje imaju infrastrukturne, stručne i financijske uvjete za odlučivanje u kulturi, a u ostalim slučajevima intervenira (financijski i kontrolom rada) u svrhu zaštite kulturnih dobara na područjima dotičnih jedinica. Počeci policentričnog upravljanja i ulaska nedržavnih zaklada, sponzora i drugih vanjskih interesenata u proces financiranja kulture.

5 - Policentrično upravljanje: prenošenje ovlasti kulturnog planiranja na veće kulturno-povijesne regije, odnosno njihova vijeća za kulturu. Država (centralna) zadržava prvenstvo u određivanju ciljeva i strategijskih instrumenata kulturnog razvitka, odnosno ključnih kriterija za dodjelu sredstava. Porast nedržavnog financiranja. Točka do koje bi trebala (ali ne i dalje) ići Hrvatska (prema sadašnjem viđenju prioriteta).

4 - Početak demontiranja policentrizma u smjeru daljnje decentralizacije. Pad udjela javnih sredstava u odnosu na privatna. Vezivanje za razvoj u drugim sektorima i rast značajnija kulture-sredstva. Definicija javnih kulturnih dobara postaje manje važna od čisto lokalnih i privatnih kriterija definiranja kulturnog dobra.

3 - Općine i gradovi te privatne tvrtke ili korporacije postaju glavni financijeri i donositelji odluka. Nacionalna kulturna politika štiti samo nekoliko javnih kulturnih dobara u zemlji.

2 - Nacionalna razina više ne koordinira donošenje odluka ni na jednoj razini. Umjesto nje pojavljuju se nezavisna tijela stručnjaka i privatnih organizacija koja koordiniraju odluke na širem teritoriju u isključivoj zavisnosti od trenutnog interesa ili količine raspoloživih financijskih sredstava. Podržava se minimalna definicija javnog kulturnog dobra.

1 - Potpuna decentralizacija (financijska, upravna, politička), potpuna deetatizacija i privatizacija ("facilitacijska država"). Država se nalazi u istom redu s privatnim organizacijama u kulturi i u pravilu posjeduje mnogo manja sredstva. Nema definicije javnog kulturnog dobra. Kulturna proizvodnja za tržište i komercijalne svrhe uživa apsolutan prioritet.

Sveukupan strateški cilj: kulturno održiv razvitak

Kulturna politika - Ukupan cilj: odabir i povezivanje instrumenata razvitka koji omogućuju rast i razvoju upotrebu kulturnog kapitala Hrvatske.

Legislativa - Cilj: poticajno, efikasno i normativno realistično zakonodavstvo.

Hiperregulacija	9	5	Laissez-faire
Administrativne odluke	8	3	Stručne odluke

Financiranje - Cilj: povećanje sredstava za kulturu iz različitih izvora.

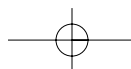
Državni proračun	9	6	Ostali izvori
------------------	---	---	---------------

Upravljanje - Cilj: oblik (de)centralizacije najpoticajniji za kulturno održiv razvitak na svim teritorijalnim razinama.

Centralizirano	8	5	Decentralizirano
----------------	---	---	------------------

Participacija - Cilj: razvitak kulturnih komponenata kvalitete života stanovništva.

Demokratizacija kulture	7	6	Kulturna demokracija
-------------------------	---	---	----------------------

Umjetničko obrazovanje - Cilj: porast postotka stanovništva koje je umjetnički obrazovano i zainteresirano podržati ili ulagati sredstva u kulturu.

Obavezno (škole, mediji)	8	6	Nikakva obaveza
--------------------------	---	---	-----------------

Zapošljavanje - Cilj: povećati zaposlenost prema viziji kulturno održivog razvitka.

Javno zapošljavanje	8	6	Fleksibilno zapošljavanje
---------------------	---	---	---------------------------

Vlasništvo - Cilj: efikasno upravljanje kulturnim dobrima.

Državno	9	6	Privatno
---------	---	---	----------

Umjetnost (i kulturne industrije) - Cilj: spajanje kulture-cilja i kulture-sredstva: kvalitetna djela postaju široko popularna.

Larpurlartizam	8	6	Industrijski razvoj
Zaštićeno javno dobro	7	5	Komercijalna roba
Subvencija	9	5	Ulaganje
Potrošnja	9	3	Proizvodnja
Domaća proizvodnja	6	3	Uvoz

Kulturna baština - Cilj: nastavak života u novim oblicima suvremenosti i održivom razvitku.

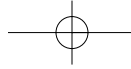
Elementarno održavanje	8	2	Dinamična djelatnost, novi programi
Nekomercijalna djelatnost	9	7	Komercijalna eksploatacija
Informacijski zastarjela	7	2	Informatički obrađena
Mjesto razgledavanja	8	3	Mjesto života i rada
Nisko specijalizirana	8	3	Visoko specijalizirana

Kulturni odnosi - Cilj: pluralizam, tolerancija, multikulturna kompetencija, široka i raznovrsna kulturna suradnja.

Monokultura	8	2	Kulturni pluralizam
Nacionalno	8	6	Međunarodno
Ulaganje za domaće potrebe	8	4	Ulaganje u međunarodni prestiž
Stari (medijski i sektorski) oblici predstavljanja	7	3	Multimedijsko i multisektorsko predstavljanje
Vanjska slika	9	2	Unutarnja zbilja

Suradnja s drugim sektorima - Cilj: prerastanje kulture u razvojnu snagu Hrvatske.

Kultura	9	4	Turizam
Stare tehnologije	8	3	Nove tehnologije
Domaće baze podataka - minimalne	7	2	Baze za istraživanje i razvoj
Tradicionalni menadžment	9	3	Kulturni menadžment
Tradicionalni kulturni kapital	9	1	Sociokulturni kapital

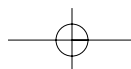
formalna rekapitulacija ciljeva i instrumenata kulturnog razvitka

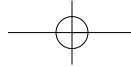

Sažeto prikazane ciljeve i instrumente strategije kulturnog razvitka u nastavku ćemo prikazati još sažetije te objasniti njihovu funkcionalnost i smisao.

Strategija kulturnog razvitka Republike Hrvatske ima jedan sveopći ili sveukupni, jedan opći (kulturnopolitički) i deset posebnih ciljeva (kulturne politike i posebnih područja kulture). Za svaki od njih vezan je skup instrumenata koji su u ovom trenutku predloženi kao optimalni (za pokretanje razvoja u smjeru cilja). Zbog vrlo apstraktnog načina izlaganja u ovom dijelu instrumenti se doimaju kao ciljevi na nešto nižoj razini apstrakcije. Sveopći ili sveukupni cilj aksiomatski je nadređen posebnim ciljevima pa se posebni ciljevi s tog aspekta mogu smatrati instrumentima. U istom formalnom smislu, posebni ciljevi (podsustava) kulturne politike instrumenti su za postizanje općeg cilja kulturne politike. Drugim riječima:

- *Sveukupan strategijski cilj - kulturno održiv razvitak.*
- *Instrumenti:* kulturna politika; umjetnost i kulturne industrije; kulturna baština; kulturni odnosi; suradnja s drugim sektorima.

- *Opći cilj kulturne politike - odabir i povezivanje instrumenata razvitka koji omogućuju rast i razvojnu upotrebu kulturnog kapitala i oblikovanje kulturnog krajolika Hrvatske.*
- *Instrumenti:* legislativa; financiranje; upravljanje; participacija; obrazovanje; zapošljavanje; vlasništvo.

- *Cilj razvitka umjetnosti i kulturnih industrija - spajanje kulture-cilja i kulture sredstva pri čemu kvalitetna djela postaju široko popularna.*
- *Instrumenti:* (približan opis brojčanih vrijednosti na ljestvici): smanjiti proizvodnju umjetnosti radi umjetnosti a povećati kulturnoindustrijsku proizvodnju; popularizirati kulturno javno dobro podjednako kao i komercijalnu robu; podjednako državno subencioniranje i privatno ulaganje; kultura više proizvodna djelatnost nego potrošnja; smanjiti uvoz i povećati izvoz kulturnih proizvoda.

- *Cilj razvitka kulturne baštine - nastavak života u novim oblicima suvremenosti i održivom razvitku.*

• *Instrumenti*: daleko dinamičnija djelatnost (od sadašnje) s novim programima, komercijalizacija po potrebi (iznajmljivanje prostora za kulturno kompatibilne svrhe i sl.), daljnja informatizacija, mnogo više mjesto života i rada negoli razgledavanja ili posjećivanja, mnogo više specijaliziranih namjena (galerija, muzeja, arhiva, knjižnica, spomeničkih prostora).

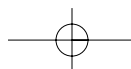
• *Cilj kulturnih odnosa - pluralizam, otvorenost, raznovrsna i inovativna kulturna suradnja.*

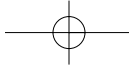
• *Instrumenti*: bitno smanjiti paralelizam i ravnodušno supostojanje većinske i manjinskih kultura (monokulturnost) a povećati njihovu komunikaciju i suradnju (pluralizam); povećavati međunarodni značaj kulturnih manifestacija i više ulagati u međunarodni prestiž negoli u kulturnu proizvodnju za domaće potrebe; znatno povećati multimedijску i multisektorsku prezentaciju u kulturnoj suradnji; sliku o sebi graditi mnogo više kao odraz unutarnje zbilje, mnogo manje zbog vanjske dopadljivosti.

• *Cilj suradnje s drugim sektorima - prerastanje kulture u razvojnu snagu Hrvatske.*

• *Instrumenti*: kulturu mnogo više nego do sada približiti turizmu; bitno proširiti upotrebu novih komunikacijskih tehnologija; osnovati institut za istraživanje i razvoj u kulturi; kulturnim menadžmentom nadomjestiti većinu poslova klasičnog državnog upravljanja u kulturi; tradicionalni kulturni kapital (znanje radi znanja) preobraziti u sociokulturni kapital (znanje za održivi razvitak).

Svaki od nabrojanih instrumenata čini se preopćenitim i više nalikuje cilju nego instrumentu u standardnom smislu riječi. Dojam je ispravan jer je svako sredstvo ujedno cilj nekog djelovanja. Na primjer, pisanje novog zakona u jednom je trenutku cilj kojem se valja posvetiti da bi se postigao hijerarhijski viši cilj (npr. racionalnije upravljanje u kulturnim ustanovama). Ili, izraz "kulturu približiti turizmu" predstavlja sredstvo intersektorske suradnje općenito a predstavlja i cilj za koji sredstva valja tražiti u zakonodavstvu ili međuresorskoj suradnji dvaju ministarstava na temelju čega bi se možda propisalo ili preporučilo bogatije programe turističke ponude; ovi opet mogu biti cilj za koji sredstva valja tražiti, na primjer, u lokalnom financiranju (ne samo iz turističkih ureda nego i ureda za kulturu itd.) tradicionalnih pučkih svečanosti, a sami organizatori svečanosti mogu tražiti pomoć međunarodnih fondacija ili lokalnih privrednih tvrtki i tako dalje.

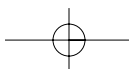

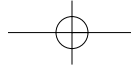
Općenito, sredstva su ciljevi nižeg ranga ili manjeg stupnja općenitosti (ili manjeg vremena potrebnog za njihovo postizanje) u odnosu na više (obuhvatnije) ciljeve. Što je u krajnjoj liniji “čisto” sredstvo a što “čisti” cilj razvitka, ovisi o stupnju konkretizacije strategije razvitka, tj. kada se treba zaustaviti u razlaganju sastavnica ili uvjeta razvitka da bi se došlo do “elementarnih čestica” u svakom od nabrojanih područja kulture i takve “atome” proglasiti pukim sredstvima razvitka.

U budućim elaboratima (*policy papers*), kojima će se na osnovi dionica u ovom nacrtu planirati i programirati kulturna djelatnost u pojedinom području kulture i pojedinoj teritorijalnoj jedinici u Hrvatskoj, tek će biti moguće potpuno konkretizirati odnos između ciljeva i sredstava razvitka. Strategijskih je dionica u kulturi mnogo i one su raznovrsne. Kad svaka bude detaljnije razrađena, od politike teatra ili filma do politike prema kulturnim manjinama, struke će na nedvosmislen način utvrditi konačna ili elementarna sredstva razvitka u svom području.

Ipak, ovdje se zalažemo da se institucionalne, financijske ili infrastrukturne dimenzije, dakle one koje izravno nisu dio ljudskog kapitala (kulturni i socijalni), tretiraju kao sredstva. Uvijek treba paziti da metodom redukcije elemenata djelovanja na sredstva ne izbacimo iz definicije svrhovitog djelovanja u kulturi ljude koji nisu umjetnici, menadžeri ili političari ili druga važna ili viđenija lica, nego samo operatori koji održavaju kulturni pogon. Svi oni rade u kulturi na svoj način. Obuhvatnija definicija kulture, za koju se zalažemo, mora voditi računa o tome da su visoki dometi ili velike vrijednosti - izvedba kulturnog čina, formiranje stvaralačke osobe, izgradnja kulturnog spomenika ili povijesnog grada - nemogući bez rada nebrojenih i anonimnih ljudi, od roditelja i bivših nastavnika sada poznatih i zaslužnih ljudi do radnika na bini, građevinskih radnika i čistačica. Jesu li operatori puka sredstva u izgradnji velikog duha, nacionalnog ili svjetskog? Jesu, ako kulturu shvatimo isključivo kao način samopredstavljanja ili samopotvrđivanja društvene elite. Nisu ako kulturu shvatimo, a takvo značenje ovdje preferiramo, kao kapital znanja koji međusobno povezuje i privlači sve veći broj ljudi, koji omekšava granicu i povećava komunikaciju i suradnju između velikog i malog, između onog koji znade mnogo o malo stvari i onog koji znade pomalo o mnogo stvari, između specijalista i zdravog razuma - i na taj se način stvaraju nove i intermedijarne forme znanja i korisnog djelovanja. Takva zajednica postaje prosvjećenija, interaktivnija i solidarnija istodobno.

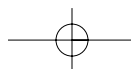

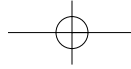

Održivi razvitak zahtijeva takvo holističko poimanje razvojnih mogućnosti i ciljeva pa kulturi odgovara što svestranije poimanje razvitka i njegova stvarna međuzavisnost. Strategija održivog i međuzavisnog razvitka podrazumijeva da svako područje - od makroekonomije i financija do mirovinskog sustava, od prometa do znanosti, od nacionalne sigurnosti do kulture - preuzme *dvije sistemske uloge istodobno*. Valja se ponašati *i kao podsustav i kao nadsustav, kao sredstvo i cilj u odnosu na druge (sektore ili sustave)*. Takvo shvaćanje držimo opravdanim od "paralelnih" prioriteta, gdje skupovi ciljeva (i sredstava) opstojе nezavisno jedni od drugih ili su njihovi međusobni odnosi (svrhoviti, kauzalni, funkcionalni, stohastički, itd.) nejasni. Hrvatsku bi takva fragmentacija ideja i znanja vodila u daljnju dezintegraciju - moralnu, strukturnu itd. Također bi jednostrano shvaćanje prioriteta, prema kojem je jedno područje apsolutno važnije od drugoga, Hrvatsku odvelo pod hipoteku zastarjelog shvaćanja komparativnih prednosti. Hrvatska bi na taj način postala djelićem globalne podjele rada koji se specijalizirao u nekoj proizvodnji ili grani, poput većeg poduzeća. U nastupajućoj eri brzih i nenadanih promjena u globalnom gospodarstvu, kao i u podjeli uloga i znanja, bio bi to nepouzdan i riskantan način prilagodbe. Takva zemlja postaje sve manje sposobnom razabrati s kakvim drugim vlastitim potencijalima raspolaže i može li jednostranu prilagodbu zamijeniti višestranom.

Ne samo radi interesa kulture nego i nacionalnih interesa u cijelosti, razvoj valja smatrati višesmjernim procesom. To je, uostalom, antropološka i povijesna činjenica. Nijedan razvojni skok, od kromanjonaca preko renesansne Italije ili Nizozemske do SAD-a, Japana ili Irske današnjice, nije se odigrao na jednom području, nije razvio samo jedne ljudske sposobnosti na račun drugih sposobnosti. Naprotiv, sve su se bitne sposobnosti razvile istodobno, naravno na svom povijesnom stupnju: umjetničko oblikovanje predmeta, trgovina, proizvodnja, izumiteljstvo, poštivanje, pohranjivanje i čuvanje najvrednijih dobara, komuniciranje s drugima, pa i ratovanje... Na žalost, razvojni pad i nazadovanje vodi obrnutim putem, do istodobnog propadanja mnogih područja. U Hrvatskoj to dobro znamo iz iskustva 1990-ih. Jedino se nadamo da je barem dio kulturnog i socijalnog kapitala zemlje ostao razmjerno sačuvan. Pritom mislimo na one stručnjake i društvene mreže koji nisu sudjelovali u razaranju nacionalnih dobara niti konformistički prijanjali uz stari režim i njegove masovne kampanje. Jedino takav kapital može potaknuti revitalizaciju i razvojni polet u ostalim područjima.

prednosti i nedostaci vizije kulturnog razvitka

Stručnjaci Vijeća Europe istaknuli su prije nekoliko godina da Hrvatska ima dobre *policy-thinkers*, stručnjake koji znaju analizirati kulturnu politiku i formulirati njezin smisao i ciljeve, ali da nema *policy doers*, tj. stručnjake koji znaju što treba učiniti da bi se ciljevi te politike ostvarili (Landry, 1999). Te se osobine provlače i u ovom nacrtu strategije. Držimo da to nije samo problem kulturnog sektora nego i većine ostalih. Pojašnjenja koja smo prethodno iznijeli o neupitnosti ciljeva i upitnosti sredstava kulturnog razvitka također odražavaju našu nesigurnost u praktičnim postupcima. S druge strane, pak, neizvjesnost je nužan sastojak svake nove politike ili nove strategije, a o veličini neizvjesnosti u “novoj ekonomiji” da ne govorimo. U takvom ambijentu i sve nove ideje o kulturnom razvitku filtriraju se kroz “učenje uz rad” (*learning by doing*).

Osvrt koji slijedi ne odgovara SWOT-analizi, tj. procjeni provedivosti strategije, nego samo naznačuje glavne prednosti i nedostatke pri kraju obavljenog posla na izradi nacrta strategijske vizije kulturnog razvitka.

Prva prednost. Činjenica, koja pripada u zaslugu sadašnjoj Vladi Republike Hrvatske, da su po prvi put, a koliko nam je poznato i prvi put u povijesti Hrvatske, stručnjaci pozvani izraditi strategiju dugoročnog razvitka, barem kada je o kulturi riječ.

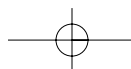
Prvi nedostatak. Nedostatak znanja i iskustva u razradi strategijske vizije ususret stratezijskom planiranju i izradi srednjoročnih ili kratkoročnih programa. Također, široj hrvatskoj javnosti važnost nacionalne strategije (ne samo u kulturi) nejasna je ili nezanimljiva ili pak pogrešno shvaćena. Na primjer, u javnom političkom govoru već je nastala poštapalica koja otprilike glasi: “Probleme ne možemo rješavati sve dok nemamo strategiju”. Time se pogrešno idealizira uloga vrhunskih stručnjaka a podcjenjuje važnost dugotrajnog i praktičnog rada na izgradnji stuba između stratezijskih “nebesa” i “zemlje”. Činjenica da danas u Hrvatskoj imamo inflaciju stratezijskih dokumenata samo proširuje kronični jaz između *policy thinking* i *policy doing*.

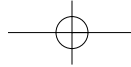
Druga prednost. Izražena volja za promjenama u svim stratezijskim dionicama.

Drugi nedostatak. Oskudne mogućnosti predviđanja i provjeravanja učinaka idućih promjena u odnosu na postavljene ciljeve razvitka.

Treća prednost. Kritičnost spram stare prakse kulturne politike.

Treći nedostatak. Nepostojanje pouzdanih načina izvanproračunskog financiranja, kao i

privatizacije, zbog čega kod zaposlenih u kulturi jača težnja k održavanju *statusa quo*.
Četvrta prednost. Značajan kreativni potencijal u nizu umjetničkih područja, dizajnu, radu na kulturnoj baštini, međunarodnoj kulturnoj komunikaciji, znanstvenom istraživanju kulture, predstavljanju tradicijske kulturne baštine, socijalnoj komunikaciji i otvorenosti prema strancima, inteligencija i interes (osobito među mladima) za nove tehnologije i umrežavanja.

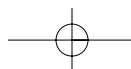
Četvrti nedostatak. Za razvitak stvaralačkih potencijala osigurani su (zakonska) sloboda izražavanja i djelovanja te redovito školovanje/studij, ali ne i drugi nužni uvjeti: odgovarajući mehanizmi socijalizacije (uključujući predškolsku socijalizaciju i potporu obiteljske i društvene okoline), dodatna izobrazba za nadarene, knjižnice i informacijska infrastruktura, laboratoriji-*think-tankovi*-konferencije, posebni oblici nagrađivanja (osiguranje autorskih prava, počasti). Negativne posljedice: “odljev mozgova” u inozemstvo ili povlačenje u privatnost, negativna selekcija kadrova, bijeg stručnjaka u politiku, demoralizacija nadarenih, antiintelektualizam društvene okoline, nekooperativnost i zazor od novih ideja i inicijativa te perpetuiranje “jala” itd.

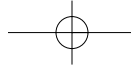
Peta prednost. Prilično izražena težnja k povezivanju kulture s drugim sektorima.

Peti nedostatak. Nedostatak interdisciplinarnih znanja (menadžerskih, financijskih, informatičkih). Slab interes drugih sektora za moguće doprinose kulture razvitku tih sektora.

Šesta prednost. Uočen nedostatak stručnjaka u mnogim područjima kulture, osobito za nove komunikacijske tehnologije.

Šesti nedostatak. Sve dok se koncept kulturno održivog razvitka - ili neki drugi, možda poticajniji ili realniji koncept - ne razradi u većini područja kulture ili ne naiđe na podršku u susjednim sektorima, kao i među financijerima novih projekata, teško je točno odrediti koje struke ili profili nedostaju za budući razvitak. Isto tako, upošljavanje stručnjaka za nove komunikacijske tehnologije u kulturi ne može poboljšati stanje postojećih kulturnih informacija, sadržaja ili projekata sve dok se ovi ne definiraju i ne oblikuju na način koji će potaknuti nov razvoj i zapošljavanje (i stručnjaka i operatora).

sažetak

Strategije kulturnog razvitka opisuje, objašnjava i preporučuje temeljne pojmove, ciljeve i instrumente te poželjne učinke kulturnog razvitka Republike Hrvatske za dugoročno razdoblje u područjima kulturne politike, umjetnosti i kulturnih industrija, kulturne baštine, kulturnih odnosa te međusektorskih žarišta kulture. Nacrt je utemeljen na elaboratima dvadeset petero suradnika, stručnjaka iz različitih područja kulture i znanosti.

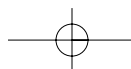
U prvom dijelu izloženi su osnovni pojmovi te razvojni kontekst kulture u svijetu i u Hrvatskoj, zatim pretpostavke i elementi vizije kulturnog razvitka Hrvatske, pri čemu je kulturno održivi razvitak određen kao glavni dugoročni cilj. K tome su opisani ciljevi i zadaci kulturnog razvitka u službenim dokumentima Vlade i Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

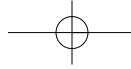
U drugom dijelu razrađeni su ciljevi i zadaci kulturnog razvitka u sljedećim dionicama: Legislativa, Financije, Decentralizacija, Participacija, Umjetničko obrazovanje, Zapošljavanje, Privatizacija; Književnost i nakladništvo, Likovna umjetnost, Glazba i diskografija, Scenska umjetnost, Kinematografija, Mediji; Spomenička baština, Arhivi, Knjižnice, Muzeji, Tradicijska kultura; Kulturni odnosi većine i manjina, Međunarodna kulturna suradnja. Nove i nestandardne dionice posvećene su suradnji kulture s drugim sektorima: Kulturni turizam, Nove komunikacijske tehnologije u kulturi, Istraživanje i razvoj, Kulturni menadžment i Sociokulturni kapital.

U zaključnom dijelu shematski su prikazani strategijski ciljevi i izbori instrumenata kulturnog razvitka te sažeto opisane glavne prednosti i nedostaci strategijske vizije kulturnog razvitka.

Izvod iz dijela izvještaja:

Poželjni kulturni učinci strategije. Valja poticati nove inicijative u institucionalnoj i subinstitucionalnoj sferi kulture, partnerstva s drugim sektorima, kao i u inozemstvu, te određene promjene u vrijednosnim orijentacijama i načinu života. Pod promjenama u institucionalnoj i subinstitucionalnoj kulturi razumijevamo pronalaženje novih puteva spajanja kulture-cilja s kulturom-sredstvom. Pod promjenama u vrijednosnim orijentacijama i načinu života razumijevamo davanje prednosti: niskoj hijerarhijskoj distanci, individualizmu i ženstvenosti, redukciji anksioznosti, niskom (informacijskom) kontekstu, raznovrsnosti životnih stilova, uključujući povećan interes za kvalitetne vrijednosti i proizvode u institucionalnoj i subinstitucionalnoj kulturi.

glosarij

Demokratizacija kulture

Oblik kulturne politike kojim vlada subvencionira otvaranje elitnih kulturnih ustanova najširoj javnosti sniženjem cijena ulaznica ili besplatnim ulaskom, obrazovnim programima, popularizacijom umjetnosti putem javnih medija i sl.

Institucionalna kultura

Javne i privatne djelatnosti koje se nalaze u službenoj nadležnosti Ministarstva kulture, manjim dijelom i drugih ministarstava ili u međuresorskim nadležnostima (npr. mediji, kultura manjina), zatim županija, općina i gradova te znanstvenih i obrazovnih ustanova; također, ustanove i djelatnosti koje trajno koriste državna proračunska sredstva.

Kultura

Svi oblici umjetničkog i intelektualnog izražavanja, simboličkog društvenog identiteta, pripadnosti, ponašanja i običaja te industrijskih proizvoda, uključujući medijske, koji proizvodi su namijenjeni provođenju slobodnog vremena i oblikovanju stavova.

Kultura-cilj

Kulturno djelovanje koje je prvenstveno svrha samom sebi.

Kultura-sredstvo

Kulturno djelovanje koje ima prvenstveno izvankulturne ciljeve.

Kulturna demokracija

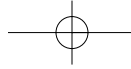
Oblik politike suprotan politici demokratizacije kulture, kojom se u prvi plan stavlja sloboda potrošačkog izbora kulturnih proizvoda, priznavanje drugih oblika kulture osim elitne (kulturni pluralizam i relativizam) te industrijska proizvodnja kulturnih dobara za masovno tržište.

Kulturna politika

Upotreba svih raspoloživih resursa, od financijskih do znanstvenih i umjetničkih, u cilju oblikovanja kulturnog kapitala i kulturnog krajolika zemlje.

Kulturne industrije

Industrijska proizvodnja kulturnih dobara namijenjenih tržištu (knjiga, film, diskografija, medij).

Kulturni kapital (nacionalni)

Skup informacija, znanja i vještina, sofisticiranih i zdravorazumskih, koji se koristi u razvitku zemlje.

Kulturni menadžment

Oblik upravljanja kulturnim dobrima kojim se promoviraju kulturne vrijednosti i usklađuje njihova upotrebna i razmjenska vrijednost.

Kulturni pluralizam

Priznata kulturna različitost u multikulturnim sredinama uz koju se vezuju vrijednosti tolerancije, razumijevanja drugih kultura i interkulture komunikacije.

Kulturni turizam

Grana turizma koja koristi kulturne resurse, od spomenika i muzeja do narodnih običaja, u svrhu potpunijeg predstavljanja i oblikovanja pozitivne slike o zemlji.

Kulturno održivi razvitak

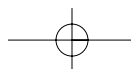
Razvitak ljudskih interesa i djelovanja koji sve manje opterećuju fond prirodnih rezervi zemlje i postojeće kapacitete infrastrukture i naseljenog prostora, a istodobno potiču užitek u (starim i novostvorenim, materijalnim i nematerijalnim) vrijednostima koje putem umjetnosti, znanosti, obrazovanja te kulturnih igara i običaja povećavaju privlačnost među ljudima.

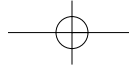
Sociokulturni kapital

Upotreba kulturnog kapitala radi poticanja određenih obilježja društvenog mentaliteta, ponašanja, društvenih veza i načina života ljudi.

Subinstitucionalna kultura

Kulturne djelatnosti kojima se bave nevladine kulturne ali i izvankulturne ustanove i organizacije, uključujući sindikate i vjerske organizacije, ili samo pojedinci, i to profesionalno, amaterski ili mješovito.

dokumenti

Opći dokumenti koji podržavaju ostvarenje vizije kulturnog razvitka

Council of Europe (1998) *In From the Margins*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Council of Europe (1999) *New Information Technologies: Training, Qualifications and Professional Profiles*. Draft Recommendation on Cultural Work within the Information Society. Strasbourg: Council for Cultural Co-operation. Decs/Cult-Nti/qual (99)3.

Council Decision of 20 December 2000 on the implementation of a programme to encourage the development, distribution and promotion of European audiovisual works. Media PLUS - Development, Distribution and Promotion (2001-2005). OJ L 336/82. 30.12.2000. (program Europske unije).

Council Resolution of 20 November 1995 on the promotion of statistics on culture and economic growth. *Official Journal* C 327, 07/12/1995 p. 0001 - 0001. 395Y1207(01).

Cvjetičanin, B., Katunarić, V. (ur.) (1999) *Kulturna politika Republike Hrvatske. Nacionalni izvještaj*. Zagreb:Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.

Kulturni razvitak - Glasilo Ministarstva kulture Republike Hrvatske, br. 1 i 2/2000.

Landry, C. (1999) *Hrvatska kulturna politika. Od prepreka do mostova*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske (kolovoz 2000) *Proračun za kulturu 2001.-2004*. Radni materijal. Zagreb: Ministarstvo kulture RH.

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske (prosinac 2000) *Financiranje i aktualni problemi u kulturi u 1999. i 2000. godini*. Radni materijal. Zagreb: Ministarstvo kulture RH.

Nova medijska agenda: za europsku medijsku politiku u Hrvatskoj. *Medijska istraživanja*, br. 2, 1999.

UNESCO: *Multiculturalism: A Policy Response to Diversity*. MOST paper. April 1995.

UNESCO (1995) *Our Creative Diversity*. Paris: UNESCO Publishing.

Zakoni

Carinski zakon. Narodne novine, br. 78/99, 94/99 i 73/00. - Provedbeni propis: Uredba o uvjetima i postupku plaćanja povoljnije carine pri uvozu robe koja se besplatno prima iz inozemstva. Narodne novine, br. 44/00 i 20/01.

Zakon o vijećima za kulturu. Narodne novine, br. 53/01.

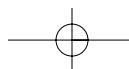
Promjena Ustava Republike Hrvatske. Narodne novine, br. 28/01

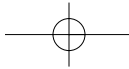
Ustav Republike Hrvatske. Narodne novine, br. 56/1990

Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst). Narodne novine, br. 124/00.

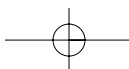
Ustavni zakon o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj. Narodne novine, br. 51/00.

Zakon o muzejima. Narodne novine, br. 142/98.

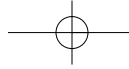

Zakon o porezu na dobit. Narodne novine, br. 127/00.
Zakon o porezu na dohodak. Narodne novine, br. 127/00.
Zakon o pravima samostalnih umjetnika i poticanju kulturnog i umjetničkog stvaralaštva. Narodne novine, br. 43/96.
Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. Narodne novine, br. 51/2000.
Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Narodne novine, br. 69/1999.

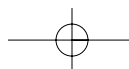

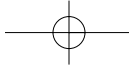

literatura

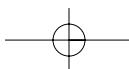

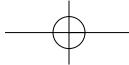
- Benhamou, F. *L'Economie de la culture*. Paris: Editions La Découverte.
- Bikić Šojat, M. (2000) Stanje informatizacije hrvatskih ustanova u kulturi. *Informatica Museologica*. Vol. 31, br. 1-2.
- Boorsma, P. B., A. van Hemel, N. van den Wielen (ur.) (1998) *Privatization and Culture*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Buhler, D., Trapp, E. and Radich, A. (ur.) (1999) *Cultural Policy in the West*. Denver, Co.: WESTAF.
- Casey, B. H. (1999) Employment and skills in the cultural sector, u: Ellmeier, A. i Ratzenböck, V. (ur.) *Cultural competence. New technologies, culture and employment*. Vienna: Österreichische Kulturdokumentation. Internationales Archiv für Kulturanalysen.
- Castells, M. (1998) *End of Millenium*. Oxford, UK: Basil Blackwell.
- Council of Europe (1998) *In From the Margins*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Cvjetičanin, B. (1999) Međunarodna kulturna suradnja, u: Cvjetičanin, B., Katunarić, V. (ur.).
- Cvjetičanin, B., Katunarić, V. (ur.) (1999) *Kulturna politika Republike Hrvatske. Nacionalni izvještaj*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
- Crnković-Pozaić, S. (1998) Tržište rada u kulturi, u: Cvjetičanin, B., Katunarić, V. (ur.).
- Damjanov, J. (1999) *Vizualni jezik i likovna umjetnost*. Zagreb: Školska knjiga.
- Donnelly, P. (1999) Private Sector's Role in Cultural Policy, u: Buhler, D., Trapp, E. and Radich, A. (ur.).
- Dragojević, S. (1999) Privatizacija, u: Cvjetičanin, B., Katunarić, V. (ur.).
- Eagleton, T. (2000) *The Idea of Culture*. Oxford, UK: Basil Blackwell.
- European Commission (1998) *Culture, the cultural industries and employment*. Commission staff working paper, document SEC (98) 837. Brussels: European Commission.
- Feist, A. (2000) *Cultural employment in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Fernandez, M. (1999) Postcolonial media theory. *Art Journal*. Fall. <http://www.com/bcom>
- Fumaroli, M. (1991) *L'Etat culturel*. Paris: Editions de Fallois.
- Gellner, E. (1998) *Nacije i nacionalizam*. Zagreb: Politička kultura.
- Gibbons, M. et al. (1997) *The New Production of Knowledge*. London: Sage.
- Gross, M. (1985) *Radanje moderne Hrvatske*. Zagreb: Globus.
- Hall, S. (1997) The Centrality of Culture: Notes on the Cultural Revolutions of Our Time, u: Thompson, K. (ur.) *Media and Cultural Regulation*. London: Sage.
- Held, D. et al. (1999) *Global Transformations*. Stanford, Ca.: Stanford University Press.
- Hirschman, A. O. (1999) Retorika reakcije. Zagreb: Politička kultura.
- Hofstede, G. (1994) *Vivre dans un monde interculturel*. Paris: Les Editions D'Organisation.
- Ingelhart, R. (1995) *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Countries*. Ann

- Arbor: University of Michigan Press.
- ITU (1997) World Telecommunication Development Report. Geneva: International Telecommunication Union.
- Ivančević, R. (1999) Messages and Lessons of Humanism of the Sixteenth Century for the Twenty-First Century, u: Cvjetičanin, B. (ur.) *The Mediterranean: Cultural Identity and Intercultural Dialogue. Culturelink*. Zagreb: Institute for International Relations, Europe House Zagreb.
- Kimlicka, W. (2000) Nation-building and minority rights: comparing West and East. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 26, No. 2, April.
- Križanić, J. (/1859/1997) *Politika*. Zagreb: Golden marketing, Narodne novine.
- Krleža, M. (1983) *S uredničkog stola*. Sarajevo: Oslobođenje.
- Kultura i umjetnost* (1999) Dokumenti Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.
- Landry, C. (1999) *Hrvatska kulturna politika. Od prepreka do mostova*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
- Matarasso, F. & Landry, C. (2001) *Akt o usklađivanju: 21 strateška dilema u kulturnoj politici*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
- Meštrović, M. i Štulhofer, A., ur. (1998) *Sociokulturni kapital i tranzicija u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
- McGuigan, J. (1997) Cultural Populism Revisited, u: Ferguson, M. & Golding P. (ur.) *Cultural Studies in Question*. London: Sage.
- McQuail, D. (1997) Policy Help Wanted: Willing and Able Media Culturalists Please Apply, u: Ferguson, M. & Golding, P. (ur.).
- Mumford, L. (/1934/1986) *The Future of Technics and Civilization*. London: Freedom Press.
- Mundy, S. (2000) *Cultural policy. A short guide*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Music & Copyright* (2000). London: Informal media group. No.182/24th May.
- Noblet, J. de (1999) *Dizajn. Pokret i šestar*. Zagreb: Golden marketing.
- Oskinis, J. (1997) Cultural Institutions and Cultural Values in Lithuania, u: Malešević, S. (ur.) *Culture in Central and Eastern Europe: Institutional and Value Change. Culturelink*. Special Issue. Zagreb: Institute for International Relations.
- Pinfield, S. et al. (1998) Realizing the hybrid library. *D-lib Magazine*. July/August. <http://www.dlib.org>
- Pieterse, J. N. and Parekh, B. (1995) Shifting imaginaries: decolonization, internal decolonization, postcoloniality, u: Pieterse, J.N. and Parekh, B. (ur.) *The decolonization of imagination. Culture, knowledge and power*. London and New Jersey: Zed Books.
- Rásky, B. (1998) Cultural Policy/Policies in Europe - The General Nation-State Conditions, u: Ratzenböck, V. (ur.) *Cultural Policy in Europe - European Cultural Policy?* Vienna: Österreichische Kulturdocumentation.
- Reich, R. (1994) *The Work of Nations*. New York: Random House.
- Robinson, K. (2000) *Culture, creativity and the young: developing public policy*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Schuster, M. J. (1997) Deconstructing a Tower of Babel: Privatization, Decentralization and Devolution as Ideas in Good Currency in Cultural Policy. *Culturelink*, No. 23. Zagreb: Institute for International Relations.

Skokandić, I. (2000) Kulturni događaji u prodaji hotelskih kapaciteta. *Turist plus*. Vol. 3, br. 17/18.

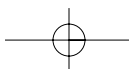
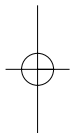
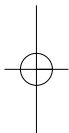
UNESCO (1995) *Our Creative Diversity*. Paris: UNESCO Publishing.

Vlada Republike Hrvatske (1999) *Plan integracijskih aktivnosti Republike Hrvatske*. Zagreb: Vlada RH, Ured za europske integracije.

Volkerling, M. (1996) Deconstructing the Difference Engine: A Theory of Cultural Policy. *The European Journal of Cultural Policy*. Vol. 2, no. 2.

Weber, M. (1997) Cultural Tourism Requires Heritage Preservation, u: Milinović, D. (ur.), *World Heritage Between Conservation and Development*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Hrvatska komisija za suradnju s Unescom.

Williams, R. (1983) *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. New York and London: Oxford University Press.

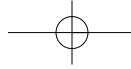

****summary***

Croatia in the 21st Century • Strategy of Cultural Development

Within the project of the Government of the Republic of Croatia, Croatia in the 21st Century, at the initiative of the Ministry of Culture, an independent group of experts prepared at the beginning of 2001, the Draft Strategy of Cultural Development. After a general discussion in which hundreds of cultural workers participated (March 2001) the revised text of the Strategy was adopted by the Government and Parliament in January 2002.

cultural change and cultural strategy

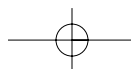
The major political, social and state-related changes that Croatia experienced in the nineties brought about substantial cultural changes too; conversely, perceptions, concepts and manifestations themselves powerfully impacted upon the shaping of general social awareness - asserting, or seeking, not only new cultural values, but political changes as well.

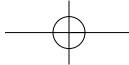
Croatian culture, or rather culture in Croatia is by no means synonymous with ethnicity, environment, religion or nation: it has heterogeneous regional, not only dialectal but cultural and ethnic, religious and national, as well as international, communicational and multicultural foundations. This diversity does not obliterate Croatian cultural identity; on the contrary, it enriches that identity.

Within the multinational Yugoslav state, characterized by powerful and homogeneous ideological and political pressures and operating within a broader communicational (particularly linguistic) environment that provided not only for cultural particularities and confrontations but for inter-permeation too, Croatian culture had quite a prominent position, frequently emphasizing its “Western” character. It is also necessary to point out that throughout this period, sometimes more liberal, but more often than not distinctly repressive and totalitarian, culture was not a mere transmission of ideological or political will but also a somewhat separate sphere of creativity, at times even critical of society.

As early as the 1950's culture began breaking free from political control, while some artistic activities (for example, visual arts or music) followed and at times marched in step with the most modern world trends. Especially from the late sixties, more explicit political and national demands began to be voiced in Croatian culture, starting with the “language issue,” and directly shaped the broader national political movement that culminated in 1971 when key national cultural institutions became the proponents of the newly formed political will.

In the relatively short ten-year period that is now behind us, during which time we also experienced war and occupation, culture in Croatia evolved from the Yugoslav (multinational), one-party environment to the Croatian (national) multi-party system, and within that system, once the war had ended, to Croatia’s new pluralism in the year 2000. During that period not only did the formal and actual territorial framework of Croatian culture change, but its internal political system and system of values were transformed as well. The political program of changes in 2000, as far as culture was concerned, changed sub-

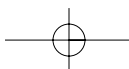

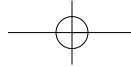
stantially, at least conceptually. The reduced perception of desirable relations between culture and society proceeded from the assumption that only a free, independent culture and the arts (as well as science and education) - in a special relationship toward society and the state, a relationship devoid of political and ideological claims - could enable the development of their autonomous values, and only through such unadulterated values could culture and the arts truly contribute to overall development.

If only one overall change is clearly detectable in today's cultural relations in Croatia, then it is undoubtedly that which can be described as *the liberation of culture, liberation of art*, namely, a specific quantitative (measurable) and qualitative (immeasurable) acceleration of the production of books, films, theatre performances, fine arts and musical events, including the liberation of the profession, expert and scientific, of cultural, and even media production (including criticism), freedom from any form of public coercion, particularly by the state. This liberation, however, was not only spontaneous - it was stimulated as well. Indeed, it seems that an important quantitative aspect of that liberation is linked to the marked increase in state financial incentives allocated for numerous cultural programs, which increased by nearly 50% after 2000.

These changes are visible not only in the type and volume of new programs, ranging from cultural industries (revival and enhancement of publishing, new films and film forms, more intensive investments in programs of cultural infrastructure development and restoration of cultural heritage, etc.), through the sudden flourishing of new artistic organizations (over one hundred in the registers of the Ministry of Culture), new festivals and other events, to music and stage arts on newly acquired alternative locations in cities, the return (even extravagant ones) of internal or external, voluntary or involuntary exiles to the culture scene: The change is felt also in the cultural orientations and aesthetics.

How, then, is it possible - while fully respecting everything that can be termed as an orientation towards the *autonomy of culture* - to speak of cultural policy within the context of the strategy of cultural development? It is a question that, on the one hand, places the methodology of working out a cultural strategy in a rather specific position in which the protection and assertion of creativity become more important values than prescribing the directions of and solutions for cultural creativity. Contrary to non-intervention in that respect, we postulate the possibility of cultural planning in an environment conducive to

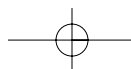

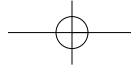
professional and public decision-making. The general discussion on cultural development, held in Trakošćan with the participation of some hundred cultural professionals, resulted first in the book *Croatia in the 21st Century: Strategy of Cultural Development; Draft* (Zagreb, 2001) and in two other books and a Notebook. These publications and the ensuing controversy led to the formulation of a broad framework for meeting the requirement of “a democratic and professional” public discussion on culture.

Needless to say, political changes require political explanations. If the image of Croatia's culture was assessed as conservative, nationally contained, it had to be changed after a modern, European model; if alternative culture and the culture of the young were neglected, they needed to be recognized and encouraged; if decision-making in culture was considered non-public and non-transparent, it had to be made public and transparent; if culture did not have sufficient funds for program activities, protection of cultural heritage, renewal of cultural infrastructure, etc., additional funds needed to be raised.

Much can in fact be achieved through political will itself, and much was actually done in the first few months of work of the new Ministry of Culture. For the first time new cultural activities, groups, individuals, festivals with a new type of cultural sensibility appeared; new departments for cultural development and youth culture were established; for the first time all decisions were made public on the Ministry's, likewise newly created, Web site, or in the periodic gazette *Kulturni razvitak (Cultural Development)* also published for the first time; in addition, financial resources earmarked for culture reached, also for the first time, over 1% of the state budget, while those intended for program activities, which account for nearly 2/3 of the Ministry's budget, rose by 48%. Finally, at a time when budgetary restrictions were in place for the administration and public services, the fact that culture was not included in the cuts and that, contrary to traditional employment trends in such circumstances, not a single work place was lost in culture, all speak not only of positive intentions but also of overcoming the previous conception of culture as mere consumption, whereby restrictions in consumption affected culture first.

It was possible to ensure all such and similar advances through a new political will. However, all, or at least the most important, structural advances in the new cultural policy had to be protected from political will when it produced arbitrariness, incompetence, preferential, or downgrading treatment. If evaluation in culture was considered partisan,

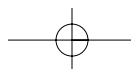
that does not mean that with the change of the power of one party it should be placed under pressure from the authority of another party; if privileges were granted to one group at one moment, that does not mean that after political changes preferential treatment should be awarded to others. The resolution of these and similar issues constitutes the very substance of structural reforms, which go in two directions: toward autonomous decision-making and toward the autonomous financing of culture.

The Government's overall policy toward decentralization in decision-making has already transferred considerable central government authority to local self-governing units. This has happened in culture as well, for example, in abolishing the minister's powers in appointing various directors, granting approval for specific programs, and other elements affecting the work of cultural institutions. However, the issue of decentralizing culture seems a less important democratic issue than the question of its demonopolization. While the decentralization of decision-making still does not mean the demonopolization of decision-making, demonopolization itself in effect implies decentralization; the demonopolization of decision-making seems to be the key issue in cultural management including, as it does, not only the need of demonopolizing the state in favor of professionals, but also demonopolization within the profession itself.

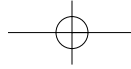
The Law on Cultural Councils adopted by Parliament in 2001, which provides for co-decision making in culture whereby the representatives of various cultural structures in specific cultural fields make decisions on cultural policy, is most probably the greatest advance to date toward the autonomy of culture, the strengthening of powers and responsibilities of professionals in culture, as well as the development of social capacities for cultural management.

The scope of competence of cultural councils, not only in regard to the allocation of budgetary funds to culture consumers but also in regard to the setting of cultural preferences, encompasses all previous governmental powers. This presupposes transparent public decision-making, which has inaugurated historically new relations between culture and the state, in favor of independent culture that is not without social responsibility but is free from the constraints, ranging from political subjugation to cliental dependency that falsify its values.

The second, equally important, foundation of the autonomy of culture is reflected in the introduction of a *new tax policy* aimed at opening up new financial sources, particular-

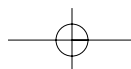

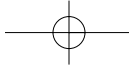

ly those that link economic and cultural interests. Special tax concessions are directly awarded to those who decide to invest in culture and thus stimulate the creative efforts of artists or artistic organizations. These concessions - provided in the form of value-added tax exemptions, primarily on foreign donations but also in regard to free-lance artists and artistic organizations, including film screening services - have had evident positive effects manifesting themselves in the sudden increase of registered cultural associations and artistic organizations. In addition to traditional books and publications, the tax concessions have been broadened to include modern text carriers (CD-ROM, video and audio cassettes and diskettes) in line with the contemporary trends and new technologies. We are still not able to observe the new autochthonous range of cultural creativity as a development running in parallel with the elaboration of this strategy. Likewise, the effects of the new tax legislation, according to which all donations to culture by “physical and legal persons” are tax deductible, are yet to be measured. What is certain is that these laws not only follow but actually exceed the most progressive European cultural legislation. In the short period of time since their adoption the Ministry has already registered the first major investments by some of Croatia's leading companies, which make donations to, sponsor cultural events, and give art education scholarships.

The campaign entitled the White Square of Culture, which will be continued after a period of stagnation, should open up a whole range of issues having to do with financing, creating joint investment funds, including, favorable loans for cultural activities. Likewise, the question of compensation, i.e., so-called monument rent, still inadequately dealt with in practice, although defined by law, should be solved to the benefit of local self-governing units, thus strengthening the link between the economy, particularly tourism, and culture, and at the same time providing for a specific form of self-financing for the preservation of Croatia's rich monumental heritage.

The reform processes affecting the methods and substance of decision-making and funding, as well as the material position of culture, as already mentioned, have taken root in the strategy of cultural development. In the global changes affecting not only the status of culture but also cultural evaluations and orientations, Croatia is finding new paths for itself, within the overall global melting and is seeking the ways to preserve its own cultural interests.

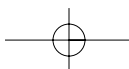

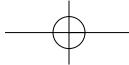

Notwithstanding the existence of cultural councils and new tax laws, it is the Ministry of Culture that must assume the responsibility for a number of key cultural needs. It must work out and encourage solutions not only for legislative practice but also for the priorities of cultural development. These should be publicly and professionally discussed, regardless of whether they are eventually rejected or supported, and in the latter case, they need to be resolutely implemented, using all the available logistics held by the Ministry itself or by the Government.

It is unprofitable to single out some (and only some) of the priorities of cultural development. After all, *The Strategy of Cultural Development* does that much better in its separate chapters devoted to specific fields (although the list of specifically achieved or envisaged projects is not exhausted there either). In addition, the Ministry's newsletter, *Kulturni razvitak*, published at irregular intervals, discusses the specific priorities of cultural development, from the normative to the directly practical and physical ones. Some of the priorities have been agreed and implemented; some have been defined and already realized; some have been defined but remain open; while others have not even been opened yet because they are burdened with uncertainty. That is the administration's reality, namely, that it needs to ensure both continuity and desirable change, and that even desirable changes do not take place in laboratory conditions, in artificial space, but require much more than just mere wishes.

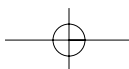
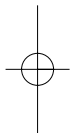
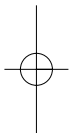
Last, but most important, is the *human factor*. Cultural self-assertion, cultural education, management, cultural communication and inter-disciplinarity, active international cooperation and exchanges, are among the headings of the book whose writing has commenced but has not been completed. Naturally, it is not being written solely by the Ministry, but by society as a whole - by professional and common-interest cultural associations, individuals and artistic and cultural organizations, libraries, museums, galleries, archives, art academies, schools and institutions of higher learning. Croatian culture is present in Europe and in the world, and the world and Europe are part of Croatian culture. It is a goal, but it is happening. In other words, it is reality. Croatia plays host to ministerial and other important cultural conferences and meetings; its cultural and cultural-political elites are in the top echelons of international organizations and expert teams; Croatian artists perform and Croatian art is exhibited round the world; and I suspect they are way ahead of the products of the Croatian economy, just as Croatia's cul-

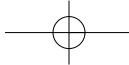

tural heritage brings more to the economy than it is possible to show in statistical data on goods and services. Both cultural identity and cultural totality are made by people. I do not believe in, or rather I have no inclination toward, ideas that are still circulating, though, one hopes, to a lesser degree than in the past, namely, that people should be changed, organized and led towards a specific, higher imaginary goal. What we really can do is to open up space for creativity and development. In the cultural policy that we are pursuing, we perceive it, first of all, as the strengthening of all forms of cultural autonomy, to which we are adapting the full range of practical instruments of our cultural policy.

Antun Vujić, Ph.D., Minister of Culture

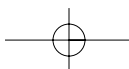

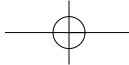
context, goals and tasks of cultural development

In the present day world, cultural professionals and cultural institutions follow the patterns of development of political democracy and market economy, focusing on principles of the freedom of expression, diversity and pluralism, equal possibilities, decentralization and openness towards the general public.

Context of Cultural Development

Cultural development, on the other hand, follows its own autonomous objectives, the most important of which include the following: creative freedom, productive contribution to the political and economic development of the country, and shaping the identity of the local, namely, national environment within the context of globalization. The interwoven character of these general and particular orientations results in quite a broad range of cultural development strategies on the national level. At its one end is the United States of America with its large export of cultural industry products, mainly popular mass media culture as well as its completely liberal (“facilitating”) relationship towards culture, so that a public and binding definition of cultural goods or high-quality cultural products does not exist. The remaining Anglo-Saxon countries, as well as other countries in which leading world languages are spoken (French, Spanish, German), are also drawing ever closer to the American model, primarily by using their linguistic advantage and then their industrial and technological level of development in the global circulation of cultural products. Nevertheless, they devote more attention in internal cultural policies to the selective protection of national cultural goods from the influence of the free market. At the other end of the range are the countries, the great majority in the world, with relatively small domestic cultural product markets, whose cultures and languages have been and remain the pillars of national identity. These countries strictly separate public cultural values from market values and place the former under their protection (“state-architect”). Their relationship towards globalization is marked by the fear of losing their identity, as well as being deprived of the economic (tax) basis for the continued financing of cultural and other public goods. Croatia, together with the other Central and Eastern European transitional countries, is much closer to the latter than the former group of countries. In fact, it is seeking, primarily in cultural tourism, and partly in networking, co-production and joint cultural projects with other countries, the possibility of incorporating its culture in the export sector and global circulation.

The idea of culture in Croatia today differs from the one of yesterday. It is moving away from old sources, when culture represented the essence of national identity and emancipation with regard to the kingdoms and similar supra-systems it was once part of, towards new, albeit, uncertain origins within the context of European integration and economic globalization, when independence and freedom of action are to be perceived and understood in a different way. In this new context, culture has to redefine its role in national development, both in regard to modern production of goods and services as well as in shaping the symbolic identity and social values of the community on the path to the European community of nations and cultures and a new global society.

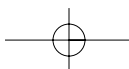
The Goal of Cultural Development

Assuming that further development in the world, including new investments, will prioritize environments capable of striking a balance between global circulation and local needs, as well as between economic growth, state influence and control, civil society and the natural environment, cultural development in Croatia should focus on principles of sustainable development. To that end it is necessary to mobilize cultural heritage resources and new forms of artistic expression; initiate domestic cultural industries; raise the level of art education; step out from a strictly delineated cultural space into everyday cultural life; open up numerous channels of inter-sector cooperation; enhance relations towards other cultures; etc. The long-term goal of such activities is sustainable cultural development, which implies:

- a) increasing the interest of the population in quality products of elite, traditional, and alternative cultures,
- b) developing needs, the meeting of which will alleviate the strain on natural resources and existing capacities of infrastructure and inhabited areas,
- c) strengthening social cohesion and communication outside the traditional frameworks of social identity and defusing social-Darwinist aspirations.

cultural policy

Cultural policy in Croatia in the 1990s evolved in the shadow of the consequences of war and aggression on Croatia and was marked by a neo-conservative perception of culture. This concept was characterized by the following: the prominence given to symbols of the

nation's past and cultural tradition, centralized decision-making, ceding part of the cultural industries (book publishing and most of the discography industry) to free market forces, and hasty privatization, including distrust towards new, alternative, and generally pluralistically inclined forms of cultural opinion and activity. From the beginning of 2001, however, the priorities highlighted in the cultural policy include pluralism (of cultural orientations), decentralization, components of culture that are conducive to economic development as well as decentralization and abolishment of state control (cultural councils/experts).

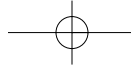
In spite of this, numerous issues still remain unresolved. Of these, the crucial one pertains to the further pace and form of privatization and commercialization in culture. To what extent and which proportions of cultural institutions and activities should be relinquished to the market or extra-budgetary sources? Which should be permanently protected from such influences and on what grounds, namely, perceptions of culture and criteria of financing?

The following overview of proposed strategic orientations in specific areas of cultural policy and cultural activity maps out the potential instruments for achieving culturally sustainable development.

Legislation in culture

Legislation in culture should enhance the influence of professionals in decision-making, give priority to quality, secure decision-making transparency, diminish the influence of state management, make strategic planning more reliable, and initiate new financing mechanisms. To that end, it is necessary to do the following:

- revise and rationalize the legal system and simplify regulations;
- stimulate through regulations the functional and professional, rather than hierarchical, distribution of authority;
- follow, on a continual basis, the effects of the work of cultural councils;
- enable the strengthening of cultural infrastructure in such a way that it becomes an obligatory part of programs of development of the overall economy, and not only of the culture sector; and
- systematically stimulate cultural life and creativity: primarily through tax, customs and other benefits.

Financing culture

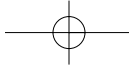
Resources for financing culture should be raised in the following ways:

- increasing the overall budgetary funds for culture;
- strengthening financial discipline as regard the spending of earmarked funds;
- allocating, from the budget, specific-purpose funds for low and no-interest loans for long-term investments in culture;
- allowing for the transfer of funds from commercially more profitable to higher artistic quality culture industries that are less lucrative;
- regulating and increasing tax benefits for creative work and investments in culture; stimulating sponsorship and donations; and collecting rent for the use of cultural goods for business activities,
- including culture among the beneficiaries of income generated through games of chance.

Management and decentralization

Management in culture should be subjected to a multi-dimensional process of decentralization and based on polycentric development coming from Croatia's cultural and historic regions:

- it should retain, at the national level, powers pertaining to developmental priorities and objectives, while according those pertaining to cultural planning to the regional level, incorporating in the process the provision on counties as cultural regions;
- inviting proposals for general-type and specialized multi-year competitions;
- providing on all levels, at which relatively independent cultural policies are pursued, the following: sustainability (of the level of cultural life); coordination (between administrative levels); stimulation (of effects on various cultural activities); interconnecting on the basis of shared interests (with sectors outside of culture) and acceptability (in the public, private and non-profit sectors);
- elaborating at each administrative level short and long-term development strategies;
- establishing cultural councils wherever conditions exist (depending on the number of regions and experts); and
- reconstructing and further developing the network of popular and open universities, centers for culture, and halls of culture.

Participation in culture

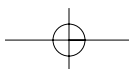
Participation in culture, particularly through cultural amateurism, should be asserted as a way of enhancing the quality of life and achieved through the following measures:

- engaging permanently in empirical research of the use of free time, especially among youth and compiling responding culture statistics (modeled after Eurostat);
- promoting and furthering the development of cultural amateurism;
- enhancing cooperation between professionals and amateurs through workshops; equipment rentals, technically educated personnel, as well as adequate premises;
- introducing systemic benefits for the participation of youth in culture;
- stepping up and enhancing amateur cultural activities among Croatians living abroad;
- developing socially cohesive effects of amateurism, particularly in mutual contacts between minorities and the majority, and in the work with marginalized groups.

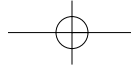
Cultural education

Cultural education should be given an enhanced role in schools, life-long education and the media through the following:

- providing for the possibility of studying optional subjects in art schools along with regular education;
- transferring the right to decide on cultural education in schools, as well as the choice of the type of art education to local self-governing units;
- co-operating as actively as possible with artists and artistic associations in the teaching of art in schools and open universities, as well as radio and televisions programs devoted to culture and the arts;
- providing for the possibility of open universities to organize education and retraining courses for understaffed professions in culture administration and cultural management;
- constructing required facilities for art education;
- stimulating the performance of art works in environments and institutions disinclined toward creative work, open communication or unconventional behavior;
- gradually decreasing the drain of top experts abroad and creating conditions for their return and reintegration;
- stimulating quality public production of entertainment, choreography, souvenir design etc.
- stepping up the development of new technologies and media in art education.

Employment in culture

It is necessary to increase employment in culture and the share of cultural professionals in related activities by:

- enhancing the alignment of the patterns and shares of permanent and flexible employment along with stimulating the growth of employment in both sectors;
- elaborating upon retraining or additional education programs for the unemployed in culture;
- adapting employment statistics in the sector of culture to the new definition of culture and a broader understanding of the culture sector;
- participating in measures aimed at reducing the fiscal burden in salaries and income tax and assessing their effects on employment in culture; and
- promoting existing professional profiles in culture that enable employment in cultural industries as well as in other industrial and economic sectors, particularly cultural tourism.

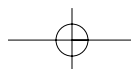
Privatization in culture

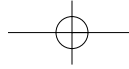
The process of continued privatization in culture should aim at increasing internal effectiveness, raising the quality of goods and services, employment, innovation, balancing the budget and enhancing management, which requires the following:

- the elaboration of a comparative study on existing foreign experiences with privatization in culture and a separate study on Croatia's experience with privatization;
- passing a special set of privatization laws based on the results of these studies, taking into consideration and applying in the process various privatization models for different areas of culture;
- adopting compensation measures in the form of financial assistance to privatized segments of culture if they are incapable of autonomously operating on the basis of their own cultural programs; and
- subjecting public cultural institutions to loyal competition of privatized institutions, particularly in the process of allocating funds for proposed programs.

arts and cultural industries

The connection between arts and cultural industries, namely, between creativity and market production is not easily established. The reasons are many. On one hand is the elitist

perception of culture that seeks patronage within the statist cultural policy, and on the other is traditional industrial economy and management, which do not see art, or even design, as partners, either in the manufacturing of products and services or in the development of the overall regional, working, and living environment which is undoubtedly under the strong influence of economic development. In order to identify shared interests and productive links between culture and the industry, it is necessary to construct new steps in cultural administration, management and marketing, stimulate quality production in cultural industries, and popularize the value of artworks as well as other knowledge of culture, i.e., cultures.

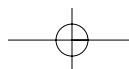
Literature and publishing

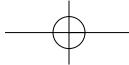
In literature and publishing it is necessary to create conditions for the publication, distribution and marketing of domestic and foreign literary works, which calls for the following:

- greater financial incentives for quality programs of literary associations, including programs of cooperation with similar foreign associations at the expense of organizational operating costs;
- supporting decentralization, namely, the polycentrism of literary creative work and publishing;
- developing literary inter-cultural relations with writers from neighboring and other countries, as well as co-operative projects in publishing and book selling networks;
- enhancing the influence of the Ministry of Culture in the selection of cultural attachés;
- modernizing programs intended for the Croatian Diaspora in the spirit of the idea “minorities as bridges,”
- increasingly referring writers and publishers to sponsorship; and
- maintaining the hybrid properties of cultural space, not only through new information and documentation technologies but also through direct meetings of authors, producers, the public and all other parties from the world of literature.

Visual arts

In order to integrate the visual arts scene into the European and international one, to develop visual arts infrastructure and conceive the visual identity of Croatia and raise the

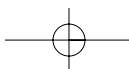
art education level of the population, the following are necessary:

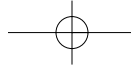
- make feasible the discovery of specifically Croatian traits in architecture, sculpture, painting, urban and rural environments, and summer houses;
- promote Croatian visual arts abroad and foreign art in Croatia, avoiding in the process colonial conceptions or criteria;
- take into account, aside from large-scale exhibitions, the values and presentation of numerous smaller-scale (and more cost-effective) exhibitions on Croatia;
- prepare multi-media presentations of recent Croatian visual art;
- secure publishers for monographs of numerous prominent artists who do not as yet have them;
- pool the potentials of high and applied art in the creation of “Croatian design”;
- step up activities on the construction of the Museum of Modern Art in Zagreb and Rijeka;
- expand art education and knowledge of the arts in schools and the media;
- provide the presence or sponsorship of visual artists at market presentations of art works; and
- encourage alternative forms of contact between smaller galleries, clubs, and museums, which can result in new ideas.

Music and theatre arts activities

For quality music and theatre arts activities it is necessary to provide permanent conditions, particularly of domestic production and to encourage the faster and more powerful development of the domestic discography industry. The following are needed:

- the screening of the technological basis for performing music and categorizing the facilities according to their existing states;
- giving autonomy, through decentralization, to facilities with a high technological basis and tradition in musical (re)production and audience attendance;
- the systematization and classification of events, providing in the process, co-operation with other ministries (education and sports, science, tourism);
- solving the problem of recording large musical works, including operas through the intervention of the Ministry of Culture and an agreement with Croatian Radio-Television;

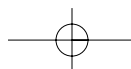

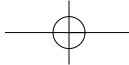
- providing conditions for the use of computer technologies in the processing of all activities in the field of music, including the promotion of domestic music art abroad;
- registering and placing under state protection all the materials from the phonographic heritage; and
- providing additional capital to prevent the modification of the production basis of Croatia Records into other basic activities.

Theatre institutions

Theatre institutions require decentralization and re-structuring, consolidation, infrastructure modernization, enhancement of the scale and quality of work, diversified sources of financing, the adjustment of education to current needs of theatre institutions and increased exchanges between theatres. These complex objectives can be achieved by means of the following:

- taking stock of the status of theatres and preparing documents on the usability and technical characteristics of buildings and halls;
- encouraging artists through diversified fund sources, particularly by transferring production activities to county and city levels, to work outside of Zagreb;
- linking more closely, or even uniting the four national theatres into a unique theatrical institution in which stimulating salaries would be provided for highly professional performance levels and for systematic work on perfecting the skills of ensemble members;
- applying the “theatre company” model to other public theatres and ensuring the same conditions in competing for funds to private theatres and independent artistic groups, as well as public theater institutions;
- phasing out “inherited rights” in respect to financing; giving priority to new programs and enhancing opportunities for young artists, as well as commercializing or resorting to other sectors' partial budgetary funding of festivals in tourist centers with a view to promoting tourism;
- setting up specific-purpose funds outside the state administration and local self-government units for supporting domestic creativity, guest performances, international cooperation, theatrical art of the minorities, youth, and the disabled;
- cutting the expenses of the administration; creating central and multi-purpose workshops; intensifying advertising, public relations and performance preparation activities;

- encouraging the opening of institutions and companies outside of Zagreb and stimulating the free flow and exchange of repertoires, people, and ideas both within Croatia and with foreign countries;
- initiating the interdisciplinary study of the characteristics of existing and potential new audiences;
- considering the possible conditions for the opening of schools, workshops and studies for educating artists in areas that have not been covered by existing programs;
- better defining of the composition and competencies of artistic and professional organizations and unions, including their negotiating and contractual relations through corresponding cultural councils.

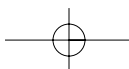
Cinematography

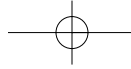
In the field of cinematography it is necessary to establish an integral infrastructure, organizational set up, and concept. To this end, we must do the following:

- adopt a law encompassing all cinematographic activities;
- maintain the annual production level of six feature films, up to 80 minutes of animated film, and up to 20 documentary films;
- resolve problems linked to technical infrastructure and the legal status of Jadran Film; provide for the unhindered activity of the Croatian Film Archives according to International Film Association's audio-visual standards;
- establish the Croatian Film Centre and Film Foundation (or Film Institute);
- provide conditions for co-productions with countries and cinematographies closely tied to Croatia;
- regulate the relationship between film and television production after the model of those countries that have successfully solved problems between these two;
- provide for, in the Ministry of Culture, the administrative authority over and more effective operational bodies dealing in cinematography; and
- eliminate formal barriers to inter-disciplinary work on film projects.

Media system

It is necessary to develop a combined or mixed media system with sufficient space for the continual presentation of artistic values, national works of art, and cultural industry

products of as high a quality as possible quality. In order to achieve this the following are necessary:

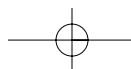
- for HRT (Croatian Radio and Television) to become a public television company in the service of the citizens and free of pressure from narrow political or commercial interests and, in particular, to prevent the involvement of the state in the editorial policies of the media;
- to stimulate quality in commercial radio station programs for the public including news, educational, cultural, and science programs;
- to found a new body for supervising and sanctioning the adherence to programs guidelines on the part of the concessionaires;
- to protect the freedom of expression and information, including on topics that impinge upon the interests of the state, prohibit the speech of hate, and protect the privacy of ordinary citizens;
- take into account international standards and legislation and provide for associate membership in the OECD as soon as possible;
- include to the greatest possible extent domestic works of art - plays, documentaries, visual art and music works in the programs of audio-visual media;
- establish permanent co-ordination and co-operation between ministries for the purpose of bringing into accord a strategic approach to media policy.

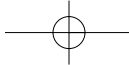
cultural heritage

The natural and cultural diversity of Croatia on whose soil not only did different civilizations meet but indigenous cultural forms as an expression of self-preservation developed, should be adequately continued in modern-day life.

Due to the devastation caused by the recent war and aggression toward Croatia, as well as financial restrictions caused by its transition, urgent intervention is required for the protection of cultural heritage.

This urgent intervention should include both the renovation of the more recent war devastations as well as damages caused by the destruction of socialist era monuments, cases of bibliocide, unqualified renovation works, lack of professional criteria in the erection of new monuments, demolition of illegal buildings without clearly defined principles, etc.

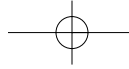

Monument heritage

The monument heritage should be awarded a more appropriate role in the national economy and development, and a first rate one in the shaping of the spatial environment of old historical towns. The following are required:

- improved legislation on cultural monument property in relation to private property and investment partnerships;
- the decentralization of monument management after the model of museums, archives, and restoration services;
- the institution of a national register of monuments and documents as a separate public service;
- the collection of data on all forms of investments in monument protection and planning of future investment along these lines;
- the channeling of new housing construction programs in larger towns, primarily toward old urban centers;
- considering the possibility of the daily maintenance of cultural monuments and sensitizing the public to smaller-scale restoration interventions, and also directing the enhanced interest and investments of foreign foundations to less known monument complexes;
- the introduction of an “archaeological police” in the protection of monuments, particularly in the Adriatic maritime area; adoption of ISO 9000 standards in environmental protection and regional planning in the entire territory of the Croatia;
- the design of specific insignia of Croatian elite tourism on the basis of unique examples of the harmony of cultural tradition, social environment, handicrafts, and nature;
- the alleviation and rational redirecting of the pressure of affluent beneficiaries on attractive historic architecture and sites;
- explanations, on the part of conservation services, of the importance of cultural heritage for developing the national economy and social capital and exposition of the advantages of new forms of cultural heritage protection.

This includes long-term planning, participation of non-governmental organizations and closer co-operation with other administrative sectors, church institutions, the private sector, as well as better understanding of and education for conservation work, particularly among amateurs and youth.

Archival services

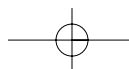
For the comprehensive and effective work of archival services it is necessary to secure appropriate conditions in terms of institutions, space, education and restitution implying the taking of the following measures:

- establishing an Archives Office at the Croatian National Archives;
- co-coordinating archives funding according to the type and administrative level of the archival services;
- developing a unique system of documentation, classification and macro-evaluation of records including the functional micro-evaluation at the originator's level;
- providing new space for the Croatian National Archives and urgently resolving the problems of the restoration and conservation and reprography laboratories;
- urgently providing space for the Croatian Film Library;
- co-coordinating the network of national archives with the administrative division of Croatia and establishing national archives in Požega and Šibenik;
- encouraging the founding of specialized archives;
- linking archival services and incorporating them into the European network of archival institutions;
- introducing optional subjects in the existing studies of archival administration; and
- completing the repatriation of archival material from Austria, Italy, and the Federal Republic of Yugoslavia,

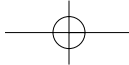
Libraries

In order for Croatia to be covered by a functional network of libraries in which each library is an access point to knowledge and information in Croatia and the world, it is necessary to do the following:

- amend the existing legislation on libraries;
- increase funds earmarked for libraries in all library owners' budgets, particularly for equipment and information sources;
- substantially increase the acquisition of all information sources;
- convert old catalogues and work out a joint catalogue;
- connect library systems and networks in Croatia and with the world and create corresponding portals;

- adopt a national plan for the digitalization of libraries in Croatia and co-ordinate it with the digitalization of analogous cultural heritage;
- develop new tasks for libraries in *cyberspace*; and
- provide permanent education of Croatian librarians and permanent computer education to library users.

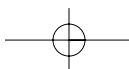
Museums

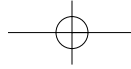
Museums should be asserted as an integral component of the community and continued existence of heritage in new, modern-day forms. To that end the following are required:

- the establishment and funding of the central museum system;
- the funding and stimulation of the employment of computer experts, museum pedagogues, and advertising experts in museums;
- the development of a base of highest category museum items through the analysis and valuation of museum holdings;
- the stepping up of the acquisition of museum materials and increased openness towards donors;
- the preventive protection of museum materials and raising of the technical level of protecting and preserving museum items;
- supporting the projects for the Museum of Modern Art, Vučedol Archaeological Park, Naronas Museum, Museum of Modern Sculpture Labin, Krapina Prehistoric Man Museum;
- the museological valuation of the link between ambience and authentic objects and support of the development of existing specialized museums, including the development of new and specific museum forms;
- the integration of museum projects in the overall provision of knowledge and information on heritage in a specific region and connect it in that way to the tourist trade; and supporting inter-state and inter-sector co-operation of museum institutions and activities.

Traditional culture

Traditional culture, as passed-down heritage, should continue to be asserted and disseminated to those rural areas in which tradition is on the verge of extinction in order to incorporate such activities into a Croatian product corresponding to the environment and cultural heritage. This can be achieved in diverse ways:

- updating the existing legislation;
- introducing training courses for educating experts in the field of traditional heritage;
- protecting and preserving the most valuable examples of traditional architecture and specific ambiances;
- familiarizing secondary-school students with traditional customs;
- participating in bilateral and multilateral programs, as well as joint international events;
- publishing a calendar of international meetings and events in the field of traditional culture in Croatia;
- evaluating and including traditionally adopted heritage into a unique Croatian tourist product;
- organizing, along with traditional food days in hotels, ethnographic exhibitions and other authentic customs and traditional events; and
- including ethnologists in the manufacture of quality Croatian souvenirs.

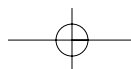
cultural relations

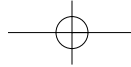
Croatian cultural identity is developing within the context of its relationship towards the minorities in Croatia, its affiliation with West European, Central European, and Mediterranean space, as well as within the context of its co-operation with other European and non-European countries on various levels: state, regional, non-governmental, non-institutional etc. In these dynamic interactions, national, sub-national and post-national forms of identity intertwine in a way that is not exclusive and burdened with old political aspirations and fears. It is all the more so, as the European Union, whose full-fledged member Croatia will become, can no longer be an alliance of dominant and hegemonic cultures opposite small nations and cultures.

Multi-culturalism and inter-cultural communications

The concept of multi-culturalism and inter-cultural communications should be accepted and further developed with a view to achieving the following:

- securing the respect of human and cultural rights through the consistent application of existing laws in this field;
- developing, along with the renewal of cultural heritage within the framework of cooperation with religious communities, other forms of activities in relation to minorities;

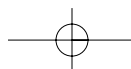

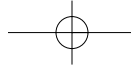
- encouraging greater diversity of cultural activities of minority communities, in addition to those relating to language and their own cultural heritage and collective memory;
- re-evaluating and revitalizing the contribution of minority cultures in Croatian culture, offering possibilities of self-expression through culture and cultural organization that would not exclusively be based on national or ethnic differences, namely, affiliation;
- developing, in schools, the media and publishing industry, and the spirit of tolerance, particularly in respect to the use of minority languages in public and private communication; and
- including, through decentralized decision-making, local communities and associations in organizations and activities of minority communities.

International cultural co-operation

International cultural co-operation should evolve as a developmental, multi-sector and multi-media activity with various countries and cultural regions in the world and mainly through non-traditional forms of cultural co-operation, wherein the participants and differing approaches to culture would be treated equitably. Likewise its development should be marked by the opening up to cultural innovations and support of non-institutional and non-governmental partnerships. To achieve these, the following measures should be undertaken:

- co-operating with the European Union within the Program 2001-2002 in the field of Culture;
- encouraging new forms of artists creativity through the use of new technologies;
- introducing and using new technologies of intercultural communication and networking;
- promoting co-operation in the publishing industry, film, discography, audio-visual and multi-media productions;
- connecting cultural co-operation with other fields such as science, education, tourism, environmental protection, etc.;
- developing cultural co-operation on all levels and viewing counties, towns, municipalities, and artistic organizations as independent protagonists of cultural co-operation;
- relying more on sponsorship and donation in international co-operation; and
- monitoring the effects of cultural co-operation on the development of Croatian culture and changes in local environments and quality of life.

inter-sector fields of cultural development

Globalization processes in the economy, tourism, new information and communication technologies, new forms of management and developmental know-how - impose the need to do away with strictly sector divisions and self-containment and to adopt inter-sector connecting. Given that the holistic approach to development is of crucial importance for culture, the cultural sector in Croatia has a vital interest in establishing ties and co-operating with others on joint development projects and programs. However, the modes of fundamental and applied research know-how, and the rather rigid and bureaucratic division of institutions and competences, are having difficulties in adapting to the new reality. In most cultural fields, the orientation to inter-sector co-operation is still in the making. The situation is similar in related sectors in which culture is seeking developmental partners: tourism, the economy, science, education, health, foreign affairs, etc. The following proposals aim at initiating developmental co-operation with other sectors.

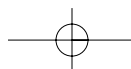
Cultural tourism

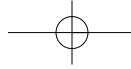
Cultural tourism should be developed by integrating cultural activities into a distinguishing feature of tourism, expanding its offer to less visited destinations and prolonging the tourist season. These goals can be achieved by the following:

- using part of the tourist tax for investments in cultural infrastructure;
- elaborating on the idea of local diversity or unique sale proposal;
- involving tourists in the life of local communities or making them cultural “researchers”;
- organizing special routes for those with specific interests;
- linking off-season arrangements with religious holidays and local feasts, ethnographic sites and monuments in continental Croatia with domestic tourists as the target group;
- supplementing tourist routes with the promotion of the local cultural events; and
- establishing within cultural tourism, co-operation among all sectors in cultures,

New information and communication technologies

It is necessary to prepare and adapt cultural institutions and cultural industries for structural changes brought about by new information and communication technologies. To this end we must:

- make available broad and unlimited access to quality cultural-information services;
- accept the process of de-fragmentation and integration of the hitherto fragmented and unconnected fields of art, science, technology and industry;
- apply new forms of organization made possible through new technologies (networking);
- initiate multi-disciplinary research into the hitherto undeveloped aspects of introducing new technologies in culture;
- establish an institution that will link work on development and application of specific solutions in the use of new technologies in culture; and
- create new work places in the division of labor, made possible by the convergence of various professions linked to new technologies.

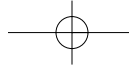
Research and development

Research and development in culture will require the construction of an information and research system for the continued monitoring and valuation of cultural policy in Croatia. It is therefore necessary to undertake the following steps:

- establish an *intranet* in the Ministry of Culture which would connect registers of cultural institutions, programs, and cultural property in the Republic of Croatia;
- research the protagonists, names, contents and methodological characteristics of existing cultural statistics and on that basis propose a program for a coordinated system of cultural statistics and cultural indicators;
- systematically monitor the methods and techniques of implementing and evaluating cultural policy and development of cultural fields;
- transfer research findings on culture and cultural development for requirements in cultural policy elaboration, decision-making and management;
- adopt measures for promoting cultural development based on applied, developmental and comparative research; and
- equip the Institute for Culture of Croatia for implementing the described tasks of developing an information and research system.

Cultural management

In order to create conditions for the education and professional training of experts in cultural management it is necessary to:

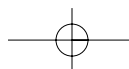

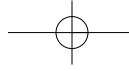
- firstly, organize seminars and workshops for educating and professionally training cultural workers;
- create an infrastructure and improved legislative framework inductive to cultural entrepreneurship and the professional status of cultural managers;
- involve the heads of cultural projects and cultural institutions in international networks for educational and professional training in the field of management;
- initiate specialization courses in cultural management at institutions of higher learning and integrate them in European and international networks of cultural management centers and schools; and
- promote the establishment of professional agencies for information, consulting, and expert aid in the field of cultural advertising.

Cultural capital

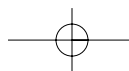
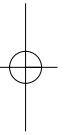
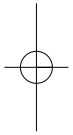
Finally, it is necessary to develop cultural capital, namely, pools of knowledge that will stimulate the development of social capital with low hierarchy, the bringing into line of individualism and solidarity, equality between the sexes, preferences towards safer and smaller industries and aesthetic dimensions of working and living environments, uninhibited communication and low information context. This calls for:

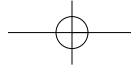
- researching forms of codified and common-sense knowledge that can be used in the development of desirable forms of social capital, as well as of how the ideas and skills of the unemployed and of senior citizens can be used for their reactivation and re-employment with at least minimum wages;
- popularizing among the elite the idea of free-of-charge work hours for the purpose of creating new jobs;
- including the arts and humanities in teaching programs and textbooks with a view to stimulating desirous forms of social capital;
- popularizing the use of artistic and scientific works as tool for understanding social crises and possibilities of their resolution, through the co-operation of professional artists, amateurs and the public; recommending the use of literary humor and other ways of indirectly expressing disagreement;
- using cultural heritage settings and traditional culture events as venues for important expert meetings;

- cultivating the public for non-profit and non-commercial artistic forms and cultural industries; and enhancing aesthetic and educational, as opposed to escapist, contents in the popular entertainment industry.

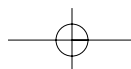

systematization of strategic goals and instruments

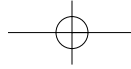

This draft strategy of the cultural development of Croatia is not the product of scenario-type predictions. It is rather of the stimulating envisioning of the long-term objectives of further development with a variety of proposed tasks or instruments for their attainment. By conceiving culture both as a goal and as a means of national development, proposing changes in the sub-systems of cultural policy and in various cultural fields - the arts and cultural industries, cultural heritage and Croatia's internal and international cultural relations - efforts are being exerted to encourage a new way of operating in culture and of treating culture in other sectors.

The proposed changes in the policy of the Ministry of Culture and in the manner of managing cultural institutions and professional associations - from legal and financial ones to those pertaining to art education and pace of privatization in culture - are not as radical or irreversible as is the objective of the changes. Proposals for the great majority of the changes are conceived as instruments for encouraging and gradually introducing a new spirit in culture, with periodical evaluation and, if required, revision of their real effects. The formally new way of making decision, by the newly-established cultural councils, or combined financing, through donation or sponsorships, can produce new developmental effects only if the newly-offered plans and programs of cultural activity - in the fields of creativity, production and relationship toward the cultural and broader public, relation to other cultures, to development in other sectors, etc. - substantially differ from the previous ones. The manner in which a policy, institution or organization is led or maintained should be the means that promotes the development of its purposeful operation, and not vice versa. The assumption, in the process, is not the stereotypical conviction that state or private, bureaucratic or expert, centralized, polycentric or else the autonomous management of culture is in itself good or bad. All the assertions on the best or worst way of managing culture are subject to practical verification that does not take too long. After a year or two, signals from "the field", if they are studied carefully and responsibly, show the effects of the changes. In principle, state management of cultural institutions may, but does not have to, stimulate their more efficient operation. Leaving these tasks to expert bodies or private foundations likewise may, but does not have to be a more rational way of managing cultural institutions. All this may be true only in practice and precisely because of that there is such a variety of cultural policy forms throughout the world. For these reasons, all formal and institutional changes, including those suggested here, seek to

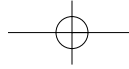

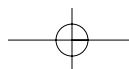

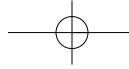
achieve new developmental effects in culture. If the new institutional rules of the game are not an impetus for new, culturally sustainable development but become a cover for positioning old interests and customs, namely, the struggle for power, it will be necessary to change them once again. That means to formulate a series of new tasks or instruments substituting those from this draft - so as to venture once again to redirect culture towards its main goal.

For now, among the entire proposed formal changes, one is particularly prominent: the transfer of a good part of decision-making powers to professionals. Both on the national level and on future decentralized levels of cultural management and in the democratization and educational and media popularization of culture, and even in enhancing the function of cultural amateurism and adopting legislation on privatization - professionals in culture and related sectors (education, science) will have the final word. It is a great opportunity that professionals should not miss and sink back again into guild and other, from the cultural point of view, unessential and adverse divisions and score-settling. They can be considered “growing pains” in culture-as-goal that was constantly subsidized and had become accustomed to sponsorship. In case of a new failure, the chances of Croatian culture to survive in present and future global cultural wars would be considerably reduced, and the Croatian language would most probably remain a means of communication of the masses, as it once was, while the elite would speak some mixture of languages. Not only this, but other strategic texts as well are full of neo-Anglicism and manners of thinking that describe the world of objects, techniques and development models created somewhere else and not in Croatia. Naturally, the translation of neologisms in the spirit of Croatian linguistic purism would not remedy things. If the struggle for the “Croatian product” is ever to bear fruit, it will begin on a reflective and conceptual level, meaning on an authentically creative one. This does not mean inventing a “Croatian theory” of development, but rather creating conditions for designing and developing products, services, and communicational forms that are required for adaptation on the local level, namely reinterpretation of European and global development. Where comprehensive development does not correspond to domestic needs and interests, indigenous ways should be construed. The “Croatian product” should be a product of creativity that would connect a variety of things that up to now have seemed impossible to bring together and which caused a nationalistic block of creativity and free expression.

It will be necessary to produce one's own combination of global and local, initiate alternative and avantguard cultural projects, namely, everything that makes the current environment culturally richer and more interesting. To wedge in today, key cultural or historical elements of "Croatian design" through the evocation of prominent figures or specific products from the Croatian past would certainly not be sufficient to clearly differentiate Croatia from Slovenia, Hungary, Bosnia and Herzegovina, or Serbia in the eyes of foreign tourists or companies. In the sense of favorable distinguishing stereotypes, Croatia is for now a country with a "beautiful coastline plus Dubrovnik." The rest remains to be developed, but not from the very beginning again, but with a sense of continuity and harmony between old and new forms, from nature and old monument complexes to contemporary space of cultural expression and social communication. The above described instruments of cultural development will be outlined more clearly below. First, we will give an outline of the objectives and selected means of cultural development within the range of two extreme points. We will recapitulate, on that basis, the objectives and instruments of cultural development.

outline of objectives and gradation of cultural development instruments

---

The following 10 point scale with depicted present and desirable future points is aimed at giving a clearer view of the strategic sections shown up to now. More reliable modeling can ensue only after public debates and the elaboration of the strategy's tasks/instruments for each section or cultural field (policy papers). The bold numbers represent the assessed hitherto values, namely, the point reached today through the use of cultural development instruments in a specific field, while the red number indicates the desired values, namely, where the use of developmental instruments should lead.

As can be seen from the outline below, the progress towards new points is not equal or even for all fields. It differs, following a "zigzag" pattern. Somewhere, it has to move up more on the scale, somewhere less. And even after reaching a new point in the future, the progression could continue "back" or "forth," "left" or "right" on the scale. This logic is a reflection of the rational nature of the strategy and policy: only the orientation towards the main or long-term goal is unquestionable, everything else is variable - namely, the legislative, financial, technological, and other sets of instruments.

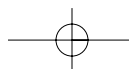
We shall illustrate the manner of modeling the degrees of using instruments of development in the field of cultural management. Every other field requires its own modeling, meaning that each of the ten instrumental levels of the strategy should be defined in line with the specificities of the field in question. That and the example which follows, require considerable additional work in analyzing and evaluating individual points for the scale to be "calibrated" and thus serve as the strategy's reliable measuring instrument.

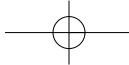
Management - Objective: form of (political, financial, and administrative) (de)centralization most stimulating (in the given timeframe) for culturally sustainable development on all territorial levels.

Centralized 10 9 **8** 7 6 5 4 3 2 1 Decentralized

10 - Fully centralized and under state control ("engineer state"). All decisions are brought at the state or para-state levels, usually in agreement with party leadership. Censorship over creativity or published works.

9 - Lessening state controls and introducing decentralization. Some decision-making and

financing functions transferred to para-state bodies that bring decisions in a relatively autonomous manner, except when ideologically sensitive topics that require funding are at stake or else the publishing specific works. For example the former self-management interest community model in Yugoslavia/Croatia.

8 - Process of transferring financing powers (financial decentralization) to regions, cities, and municipalities. Considerable lack of coordination among administrative levels. Some regions or municipalities allocate no funds for culture. General situation in Croatia today.

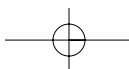
7 - Financial decentralization is accompanied by administrative decentralization: the system or number of local units is being reformed and greater autonomy introduced in determining the structure of local (self)government, including departments for culture. The allocation of funds for culture on local levels is even more uncertain and uneven. The minister no longer appoints the heads of cultural institutions, but does intervene in cases of misunderstanding or conflict.

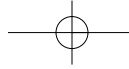
6 - "Mosaic" or sustainable decentralization." The state (central) sanctions decentralization only in the case of local units with infrastructural, professional and financial conditions for decision-making in culture while in all other cases it intervenes (financially and supervising their work) with a view to protecting cultural property on the territories of the units in question. The beginnings of polycentric management and involvement of non-state foundations, sponsors, and other outside interested parties in the financing of culture.

5 - Polycentric management: transfer of the authority for cultural planning to larger cultural historical regions, namely their cultural councils. The (central) state retains its precedence in setting the objectives and strategic instruments of cultural development, i.e. key criteria for the allocation of funds. The growth of non-state financing. The point to which Croatia (according to the existing priority list) should go (but no further).

4 - The beginning of deconstructing polycentrism in the direction of decentralization. The diminished share of public funds as compared to private resources. Inter-connection with development in other sectors and increased importance of culture-as-a-means. The definition of public cultural property becomes less significant than purely local and private criteria of defining cultural property.

3 - Municipalities and cities, including private firms or corporations become the chief

financiers and decision makers. National cultural policy protects only a small share of public cultural goods in the country.

2 - The coordination of decision-making at all levels is no longer under the competence of central authorities. Instead, independent professional bodies and private organizations coordinate decision-making over the broader territory, exclusively depending on current interest and available funds. The minimal definition of public cultural property is supported.

1 - Full decentralization (financial, administrative, political), complete abolishment of state control and privatization (“facilitating state”). The state is of the same rank with private organizations in culture and, as a rule, has considerably less funds available. There is no definition of public cultural property. Cultural production for the market and commercial purposes has absolute priority.

Overall strategic goal: culturally sustainable development

Cultural policy - Overall goal: selecting and connecting instruments of development that stimulate growth and developmental use of Croatia's cultural capital

Legislation - Goal: stimulating, effective and normatively viable legislation

Hyper-regulation	9	5	Laissez-faire
Administrative decisions	8	3	Expert decisions

Financing - Goal: increased funds for culture from various sources

State budget	9	6	Other sources
--------------	---	---	---------------

Management - Goal: type of (de)centralization most stimulating for culturally sustainable development on all regional levels

Centralized	8	5	Decentralized
-------------	---	---	---------------

Participation - Goal: development of cultural components of the quality of life of the population

Democratization of culture	7	6	Cultural democracy
----------------------------	---	---	--------------------

Art education - Goal: increased share of the population with art education and with an interest to support or invest in culture

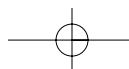
Compulsory (schools, the media)	8	6	No obligation
---------------------------------	---	---	---------------

Employment - Goal: increased employment in line with the vision of culturally sustainable development

Public employment	8	6	Flexible employment
-------------------	---	---	---------------------

Ownership - Goal: effective management of cultural property

State	9	6	Private
-------	---	---	---------

Art (and cultural industries) - Goal: connecting culture-as-a-goal and culture-as-a-means: Quality ideas gain wide popularity

Art for art's sake	8	6	Industrial development
Protected public property	7	5	Commercial goods
Subventions	9	5	Investments
Consumption	9	3	Production
Domestic production	6	3	Import

Cultural heritage - Goal: future life in new forms of contemporaneity and sustainable development

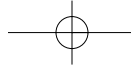
Basic maintenance	8	2	Dynamic activity, new programs
Non-commercial activity	9	7	Commercial use
Obsolete information-wise	7	2	Computer processed
Place of viewing	8	3	Living and working place
Low specialization levels	8	3	High specialization levels

Cultural relations - Goal: pluralism, tolerance, multicultural competence, broad and diversified cultural cooperation

Mono-culture	8	2	Cultural pluralism
National	8	6	International
Investments for domestic needs	8	4	Investments in international prestige
Old forms of presentation	7	3	Multimedia and multi-sector presentation
External image	9	2	Internal reality

Cooperation with other sectors - Goal: transformation of culture into a developmental force in Croatia

Culture	9	4	Tourism
Old technologies	8	3	New technologies
Domestic databases - minimum	7	2	Research and development bases
Traditional management	9	3	Cultural management
Traditional cultural capital	9	1	Socio-cultural capital

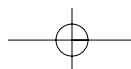

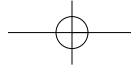
overview of the goals and instruments of cultural development

---

The goals and instruments of the strategy of cultural development we summarily presented shall be outlined even more briefly below, including their functionality and purpose. The strategy of cultural development of the Republic of Croatia has one all-encompassing or overall, one general (cultural and political) and ten particular goals. Each of these goals is linked to a series of instruments that have been proposed as optimal at this point in time (for propelling development towards the goal). Given the very abstract elaboration in this part, the instruments can be perceived as goals on a somewhat less abstract level. The all-encompassing or overall goal is axiomatically above the particular goals, so from that aspect the latter can be considered instruments. In the same formal sense, particular goals (sub-systems) of cultural policy are instruments for achieving the general goal of cultural policy. In other words, it is as follows:

- *Overall strategic goal - culturally sustainable development.*
- *Instruments:* cultural policy; art and cultural industries; cultural heritage; cultural relations; co-operation with other sectors.

- *General goal of cultural policy - selecting and linking instruments of development that warrant growth and the developmental use of cultural capital as well as the shaping of Croatia's cultural landscape.*
- *Instruments:* legislation; financing; management; participation; education; employment; ownership.

- *The goal of developing art and cultural industries - merging culture-as-a- goal and culture-as-a- means in the process of which quality works would enjoy wide popularity.*
- *Instruments:* (approximate description of numerical values on the scale): reduced production of art for art's sake and increased cultural industries production; popularization of cultural public property in the same manner as commercial goods; equal share of state subsidies and private investments; culture becoming more a production than a consumption activity; and decreased import and increased export of cultural goods.

- *The goal of developing cultural heritage -continuation in new forms of contemporaneity and sustainable development.*

- *Instruments*: intensification of activities (compared to the present) with new programs; commercialization as required (renting of space for culturally compatible purposes, etc.); further informatization, much more a place of life and work than sightseeing or visiting destinations; many more specialized purposes (galleries, museums, archives, libraries, monument spaces).

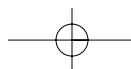
- *Goal of cultural relations - pluralism, openness, diversified and innovative cultural cooperation*

- *Instruments*: decreasing considerably the concurrence and indifferent co-existence of majority and minority cultures (mono-culturalism) and enhancing their communication and cooperation (pluralism); enhancing the international significance of cultural events and increasing investments in their reputation abroad rather than in cultural production for domestic needs; considerably intensifying multi-media and multi-sector presentations in cultural co-operation; and building Croatia's self-image more to reflect internal reality and much less for the purpose of external likeability.

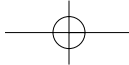
- *Goal of cooperation with other sectors - culture's evolvement into Croatia's developmental force.*

- *Instruments*: connecting much more closely culture to tourism than has been the case; increasing considerably the use of new communication technologies; establishing an institute for research and development in culture; substituting the majority of tasks of the classical state administration in culture with cultural management; and transforming traditional cultural capital (knowledge for the sake of knowledge) into socio-cultural capital (knowledge for sustainable development).

Generally speaking, means are lower rank goals or less general ones (in other words, goals that require less time for their realization) as compared to higher (more comprehensive) goals. What are, ultimately, "pure" means and what "pure" development goals depends on how concrete the strategy of development is. Only in future policy papers that will serve for planning and programming cultural activities in each of the described cultural fields, as well as in individual territorial units in Croatia, will it be possible to fully specify the relationship between goals and instruments of development. Strategic

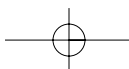

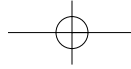

segments in culture are numerous and diversified. When each is elaborated upon in detail, from the policy pertaining to the theatre or film to the one relating to cultural minorities, managing bodies and professional ones (culture councils), it will become possible to unequivocally determine what, precisely, the basic goals are and what the essential means in specific cultural fields and specific parts of the country are.

In general terms, we are advocating an idea according to which the means of cultural development include institutions, financing or infrastructure, namely dimensions that do not directly constitute human resources (cultural, educational and social). Objects are the means of development while people are the goals. The definition of meaningful activity in culture should not exclude individuals who are not artists, managers or political or other influential or well known people, but only operators who keep culture running. They all work in culture in their own way. The more comprehensive definition of culture we are opting for has to take into account that great achievements or exceptional values are the products of cultural acts, the development of creative personalities, building of cultural monuments or historic towns - are impossible without the work of countless and anonymous people; these range from parents and former teachers who are now well known and deserving individuals to stage workers, construction workers and cleaning persons. Are the operators a mere means in the development of a great mind, national or international? They are, if we take culture exclusively as the social elite's way of self-presentation or self-assertion. They are not if we view culture, and we give priority to this meaning, as capital in knowledge that mutually connects and attracts an increasing number of people, which makes borders softer and enhances communication and cooperation between the large and small, between those who know much about a small number of things and those who know a bit about many things, between specialists and common sense - creating in that manner new and intermediary forms of knowledge and purposeful action. Such a community becomes at the same time more educated, more democratic, more interactive and united.

Sustainable development requires this kind of holistic perception of developmental possibilities and goals, while the comprehensive as possible perception of development and its real interdependence are extremely well suited for culture. The strategy of sustainable and inter-dependent development implies that every field - from micro economics and financing to pension funds, from traffic to science, from national security to culture -

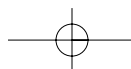

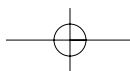
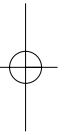
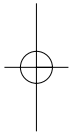
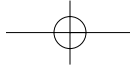

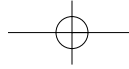
takes on two systemic roles - as a subsystem and supra-system, as a means and as a goal in relation to other (sectors or systems). We hold this concept more justified than “parallel” priorities, where sets of goals (and means) exist independently or else their mutual relations (purposeful, causative, functional, , etc.) are ambiguous. Such fragmentation of ideas and knowledge would lead Croatia to further disintegration - moral, structural, etc.

Likewise, a unilateral perception of priorities, according to which one field would be much more important than another, would make Croatia a hostage of obsolete perceptions of comparative advantages. In that way, Croatia would become a small part of the global division of labor specialized in a specific production or branch, much like a large company. In the approaching era of fast and unexpected changes in the global economy, as well as in the division of roles and knowledge, it would be an unreliable and risky way of adjustment. Such a country would become less and less capable of perceiving what other potentials it has at its disposal and whether it can substitute unilateral with multi-lateral adjustments.

Not only in the interest of the cultural sector, but of Croatia as a whole, development should be taken as a multi-lane process. Generally speaking, not a single developmental leap, from the Cro-Magnon through Renaissance Italy or The Netherlands to the USA, Japan or today's Ireland, took place only in one field, nor did it develop only one set of human skills at the expense of others. On the contrary, all the essential capacities developed simultaneously: the artistic formation of objects, trade, production, innovation, respect for, storage and preservation of the most valuable goods, communication with others, and development of international relations. Conversely, a decline in development leads to the parallel decline in a variety of fields. One should therefore hope that at least part of Croatia's cultural and social capital, part of the overall knowledge and social networks has remained preserved from any more powerful thrust of regression. We must hope that it can be used for a new development cycle in which the cultural sector will creatively participate in the development of other sectors, from education for life in a multicultural world to the economy which balances the needs of growth with various other needs of the community.

Edicije Ministarstva kulture Republike Hrvatske

www.min-kulture.hr • www.kultura.hr (portal u pripremi)

Kulturni razvitak - Glasilo Ministarstva kulture

br. 1/2000. • br. 2/2000. • br. 3/2001. • br. 4-5/2001. • br. 6-7/2002-2003.

Kulturni razvitak - Podlistak Glasila Ministarstva kulture

Kultura kulturnim djelatnicima, studeni 2000. • Sponzorstvo i donacije u kulturi, ožujak 2001. • Culturenet Croatia - virtualni centar hrvatske kulture, studeni 2001. • Kulturna promjena i kulturna strategija, studeni/prosinac 2001. • Decentralizacija financiranja kulture u Republici Hrvatskoj, travanj 2003.

Biblioteka Kulturni razvitak - Velika edicija

Hrvatska u 21. stoljeću. Strategija kulturnog razvitka. Nacrt, Zagreb, 2001. • Hrvatska u 21. stoljeću. Strategija kulturnog razvitka. Rasprava (u pripremi) • Hrvatska u 21. stoljeću. Strategija kulturnog razvitka. Dokument • Hrvoje Turković i Vjekoslav Majcen: Hrvatska kinematografija. Povijesne značajke, suvremeno stanje, filmografija (1991-2002)

Biblioteka Kulturni razvitak - Mala edicija

Olinka Vištica: Alternativni izvori financiranja kulture. Pregled međunarodnih fondacija i programa, Zagreb, 2002.

Posebna izdanja

Nagrada Vladimir Nazor za 2001. godinu, Zagreb, 2002. • Nagrada Vladimir Nazor za 2002. godinu, Zagreb, 2003.

Edicije Ministarstva kulture priređuju se u Zavodu za kulturu (Odsjek za INDOK kulture) Ministarstva kulture, Bogovićeve 1a, 10000 Zagreb, tel: 01/4813 093, fax: 01/4812 545, e-mail: mk-zavod-za-kulturu@zg.hinet.hr

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

UDK 008(497.5)“200”

32:008>(497.5)“200”

STRATEGIJA kulturnog razvitka : dokument

/ voditelj projekta Vjeran Katunarić ; urednici Biserka Cvjetičanin,

Vjeran Katunarić. - Zagreb : Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2003.

- (Biblioteka Kulturni razvitak - Velika edicija ; knj. 3)

Na nasl. str.: Hrvatska u 21. stoljeću.

ISBN 953-6240-23-8

1. Cvjetičanin, Biserka

2. Katunarić, Vjeran.

- I. Kulturni razvoj - Hrvatska - Strateški plan

430618030

